

160721

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN ASKERİ YARGI SİSTEMLERİ
İLE TÜRK ASKERİ YARGI SİSTEMİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI VE UYUMU

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Halit ÜNKAZAN

ANABİLİM DALI : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
TEZ DANIŞMANI : PROF.DR.HASRET ÇOMAK

KOCAELİ, 2005

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNİN ASKERİ YARGI SİSTEMLERİ
İLE TÜRK ASKERİ YARGI SİSTEMİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI VE UYUMU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan : Halit ÜNKAZAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi : 06 Nisan 2005 tarih ve 2005/9

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK Prof. Dr. Mustafa KOÇAK Doç. Dr. Sevtap YOKUŞ

KOCAELİ, 2005

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL OLARAK ASKERİ YARGI

I. ASKERİ YARGININ TARİHİ GELİŞİMİ	6
II. ASKERİ YARGININ KONUSU VE ÖZELLİKLERİ	10
A. Askeri Yargının Konusu	10
B. Askeri Yargının Özellikleri	12
III. ASKERİ YARGININ VARLIĞINI ELEŞTİREN GÖRÜŞLER	13
A. Askeri Yargının Yapısının Sivil Toplum ve Çağdaş Hukuk Anlayışıyla Bağdaşmadığı Yönündeki Eleştiri	14
B. Askeri Yargının Bağımsız Bir Yargı Düzeni Olmadığı Yönündeki Eleştiri	14
C. İçtihat Uyuşmazlıklarının Doğması Açısından Getirilen Eleştiri	15
D. Askeri Yargının Yargı Birliği Kapsamında Adli Yargı İçinde Eritilmesi Gerektiği Yönündeki Eleştiri	16
E. Askeri Yargının Görev ve Yetki Alanı Nedeniyle Eleştirilmesi	18
F. Doğal Yargı Yolu Ve Doğal Hakim İlkelerine Uygunluk Sorunu	21
IV. ASKERİ YARGININ VARLIĞINI SAVUNAN GÖRÜŞLER	23
A. Hazır Olma Kuralı	25
B. Askeri İtaat Kuralı	26
C. Askeri Adaletin Ordu Mensuplarınca Dağıtılması Gereği	27
D. Hareket Kabiliyeti ve Seri Şekilde Yargılama	28

V. ASKERİ YARGI TEŞKİLATI VE GENEL YARGI İLE İLİŞKİSİ	28
A. Genel Yargıdan Bağımsız Teşkilata Sahip Askeri Yargı Sistemleri	30
B. Genel Yargıdan Kısmen Bağımsız Teşkilata Sahip Askeri Yargı Sistemleri	31
C. Ayrı Bir Askeri Yargı Teşkilatı Bulunmayan Ülkeler	32
D. İlk Derece Askeri Mahkemelerin Çeşitliliği Açısından Askeri Yargı Sistemleri	33
VI. ASKERİ YARGININ KURULUŞUNA İLİŞKİN SİSTEMLER	35
A. Anglo-Amerikan Sistemi	36
B. Kara Avrupası Sistemi	38
C. SSCB Sistemi	39

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAY ÜLKELERDE ASKERİ YARGI

I. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE ASKERİ YARGI	40
A. Almanya'da Askeri Yargı	40
B. İngiltere'de Askeri Yargı	42
C. İspanya'da Askeri Yargı	47
D. İtalya'da Askeri Yargı	50
E. Fransa'da Askeri Yargı	52
F. Belçika'da Askeri Yargı	55
G. Hollanda'da Askeri Yargı	58
H. Yunanistan'da Askeri Yargı	60
I. İsveç'te Askeri Yargı	62
J. Polonya'da Askeri Yargı	64
K. Letonya'da Askeri Yargı	65
L. Avusturya'da Askeri Yargı	67
M. Finlandiya'da Askeri Yargı	71
N. İrlanda'da Askeri Yargı	72
O. Macaristan'da Askeri Yargı	74

P. Diğer Bazı AB Üyesi Ülkelerde Askeri Yargı	76
II. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAY ÜLKELERDE ASKERİ YARGI	78
A. Romanya'da Askeri Yargı	78
B. Bulgaristan'da Askeri Yargı	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE'DE ASKERİ YARGI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI VE UYUMU	
I. TÜRKİYE'DE ASKERİ YARGININ TARİHİ GELİŞİMİ	86
A. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Askeri Yargı	86
B. Cumhuriyet Döneminde Askeri Yargı	88
II. TÜRKİYE'DE ASKERİ YARGI TEŞKİLATI	90
A. Askeri Mahkemeler	93
1. Askeri Savcı	96
2. Askeri Hakim	98
3. Savunucu	98
4. Komutanın Yetkileri	98
5. Kanun Yolları	99
B. Disiplin Mahkemeleri	100
C. Sıkıyönetim Mahkemeleri	103
D. Askeri Yargıtay	107
E. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	109
III. TÜRKİYE'DE ASKERİ YARGININ KAPSADIĞI KİŞİLER	112
IV. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA TÜRK ASKERİ YARGISI	114
V. TÜRK ASKERİ YARGISININ AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE VE ADAY ÜLKELERİN ASKERİ YARGI SİSTEMLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI VE UYUMU	120
A. Türk Askeri Yargısının Avrupa Birliği'ne Üye Ve Aday Ülkelerin Askeri Yargı Sistemleri İle Karşılaştırılması	120
B. Türk Askeri Yargısının Avrupa Birliği'ne Uyumu İçin Yapılması Gereken Değişiklikler	124
SONUÇ	136
YARARLANILAN YAYINLAR	145

ÖZET

Askeri yargı, düzenli orduların kurulması ile ortaya çıkmıştır. Askeri yargının varlığı ve gerekliliği orduların varlığı ile izah olunur. Askeri yargı sadece ülkemize özgü bir kurum değildir. Bir çok ülkenin kendine özgü bir askeri yargısı vardır. Orduların kendine özgü var olan hukuk düzeninin suçlarla ihlali halinde düzen ve disiplinin yeniden, adaletli bir şekilde süratle temini askeri ceza yargısının temel varlık sebebini oluşturmaktadır. Ayrıca birliklerin her zaman genel mahkemelerin olduğu yerlerde konuşlandırılmış olmamaları, sadece askerlik hizmetlerinin niteliğinden kaynaklanan suçların varlığı, savaş halinde genel mahkemelerin çalışamaz hale gelmeleri de askeri ceza yargısının varlığının diğer gerekçeleridir.

Askeri yargı bulunduğu ülkelerde anayasalarda veya yasalarda düzenlenmiştir ve genellikle özel bir yargı kolu olarak kabul edilmektedir. Askeri Ceza Hukukunun konusu Askeri Ceza Kanunu ile diğer askeri kanunlarda yazılı suçlarla bunların gerekli kıldığı müeyyidelerin incelenmesidir. Askeri Ceza Hukukunun da başlıca kaynağı kanundur. Askerlik hizmetinin gereklerine uygun bir askeri yargı anlayışına karşı olmak gereksizdir. Uyuşmazlık askeri mahkemelerin gerekliliği konusunda değil, askeri mahkemelerin görev alanlarının genişliği ile bu mahkemelerin yargı bağımsızlığı ilkesine uygun biçimde kurulup işletilmeleri konularında yoğunlaşmaktadır.

Ülkemizde askeri yargı dayanağını anayasadan almaktadır. Anayasaya göre askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yerine getirilmektedir. Ayrıca Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi de anayasal birer askeri yargı organıdır. Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerden bazılarında genel yargıdan ayrı bir askeri mahkeme teşkilatları vardır. Diğerlerinde ise askerlerin görevleri ile ilgili suçlarına genel mahkemelerde bakılmaktadır. Ülkemizin askeri yargısı, bu ülkelerdeki örneklerine benzer yanları olmakla birlikte bir çok yönden farklıdır. AB'ye uyum sürecinde ülkemiz askeri yargısında değişmesi gerekli bir çok husus vardır.

ABSTRACT

Military justice, appeared after the regular armies established. The existence and necessity of Military Justice is explained by the existence of armed forces. Military Justice is not only peculiar to Turkey. Many states have different Military Justice systems that is special to its own law structure. The main purpose of the Military Justice is to exercise jurisdiction over the crimes that destroy military order and to provide discipline rapidly and fairly. In addition to this, there are not general courts near the military corps, these courts can not exercise jurisdiction during fights and also some crimes are committed only by soldiers and concern only military needs.

In these states, constitutions and laws arrange Military Justice and generally it is accepted as a special jurisdiction. The theme of Military Crime Justice is the crimes written in military laws and examination of the punishment of these crimes. The main source of the Military Crime Justice is law. It is not necessary to insist an appropriate Military Justice idea that fits military needs. The question is not the subject of military justice necessity, but it becomes dense that military courts exercise over wide space of crimes and if these courts are established and exercise jurisdiction under the of fair trial principle or not.

In our country, Military Justice takes its foundation from constitution. According to Turkish Constitution, Military Courts and Discipline Courts exercise jurisdiction in Military Justice. In addition, "Military Court of Appeals" and "Military High Court of Administrative Matters" are also jurisdiction establishments according to the constitution. Some of the states that are members or the candidates of European Union, have military court system separated from general court. In the other states, general courts exercise jurisdiction over the soldier's crimes concerning military duties. Our military justice system, has many different sides from the others although it has similarity to the other state's samples. Now, Turkey wants to participate European Union, in this process, there are many cases to adjust in our military justice.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.b.	: Adı Geçen Bildiri
a.g.c.	: Adı Geçen Cevap
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
AİHM	: Avrupa İnsan hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi
AMKD	: Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi
As.C.K.	: Askeri Ceza Kanunu
AÜ	: Ankara Üniversitesi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
b.	: Baskı, bası
Bkz.	: Bakınız
BN	: Başvuru Numarası
C	: Cilt
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
Çev.	: Çeviren
Dz.K.K.lđı	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DMK	: Disiplin Mahkemeleri Kuruluşu, Yargılama Usulü ve Disiplin Suç ve Cezaları Hakkında Kanun
Dr.	: Doktor
E.	: Esas
Eğt.	: Eğitim
Eğt.Mrk.	: Eğitim Merkezi
Gnkur.Bşk.lđı	: Genelkurmay Başkanlığı
Güv.	: Güvenlik
Hv.K.K.lđı	: Hava Kuvvetleri Komutanlığı

İHAM	: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İÜSBE	: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
J.Gn.K.lığı	: Jandarma Genel Komutanlığı
K.	: Karar
KKK	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
K.lığı	: Komutanlığı
Kor.	: Kolordu
m.	: Madde
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
NATO	: The North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı)
Or.	: Ordu
P.	: Piyade
S	: Sayı
s.	: Sayfa
sk.	: Sayılı Kanun
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.	: Tarih
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
Tug.	: Tugay
Tüm.	: Tümen
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UK	: The United Kingdom (Birleşik Krallık)
vd.	: Ve devamı
Zrh.	: Zırhlı

GİRİŞ

Her devlet kendi varlığını korumak için orduya ve bir savunma teşkilatına ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaca istinaden teşkil edilen orduların kendine özgü bir hukuk düzeni vardır. Bu düzenin suçlarla ihlali halinde düzen ve disiplinin yeniden adaletli bir şekilde süratle temini gerekmektedir.

Askeri yargı düzenli orduların kurulmasıyla ortaya çıkmıştır ve sadece ülkemize özgü bir kurum değildir. Bugün birçok ülkede genel yargıdan ayrı bir askeri yargının bulunduğu görülmektedir. Fransızların İmparatoru Napolyon'un; "Ben zaferlerimi sadece komutan ve erlerimle değil, fakat adaletten ayrılmayarak ordu içinde disiplini sağlamayı başaran askeri hakimlerimle de kazandım" sözleri hafızalardan hala silinmemiştir.¹

İşte, düzenli orduların varlığı ve ordu içinde disiplinin sağlanması ihtiyacı, genel nitelikteki suçlardan ayrı bazı askeri suçların bulunması, ordu birliklerinin buldukları her yerde genel mahkemelerin bulunmayışı, savaş zamanında genel mahkemelerin görev yapamaz duruma gelmeleri olasılığına karşı o zaman görev yapacak askeri mahkemelerin daha barış zamanında kurulup çalışmaya başlamaları gibi nedenler, askeri mahkemeleri gerekli kılmaktadır. Askeri yargının varlığı bu gibi düşüncelerle savunulmakla birlikte; askeri yargının sivil toplum ve çağdaş hukuk anlayışıyla bağdaşmadığı, bu yargı düzeninin bağımsız olmadığı, farklı yargı düzenlemeleri nedeniyle içtihat uyumsuzluklarının ortaya çıktığı, doğal yargıç ilkesinin ihlal edildiği gibi sebeplerle de askeri yargının varlığı eleştirilmektedir. Bu eleştirileri getirenler askeri yargının genel yargı içinde eritilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Askeri yargı genellikle, özel bir yargı kolu olarak kabul edilmektedir. Askeri yargının özelliği, Silahlı Kuvvetlerin yapısı ile doğrudan ilgili olmasıdır. Askeri yargının, disiplin, itaat ve otorite esasına oturtulan bir yapı ile bağımsız ve yansız

---

¹ Sahir Erman, "Askeri Yargı," *Askeri Adalet Dergisi*, S:90, Ankara, (Mayıs, 1994), s.6.

olması gereken bir yapı arasında gerekli uyum ve örtüşmeyi sağlamak oldukça güçtür.

Askeri yargı, düzenli ordular var olduktan sonra tarihin her döneminde mevcut olmuştur. Askerlik hizmetinin gereklerine uygun bir askeri yargı anlayışına karşı olmak gereksizdir. Askeri yargı, her mesleğin kendi yargılaması olmalıdır fikrini de yansıtmamaktadır.² Dönemin Adalet Bakanı Hikmet Sami TÜRK'ün, 1999 yılında yapılan Askeri Yargıtay'ın 85'inci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu'nda yaptığı konuşmada belirttiği üzere; "Aslında askeri mahkemelerin gerekliliği konusunda uyuşmazlık bulunmamakta; tartışmalar, askeri mahkemelerin görev alanlarının genişliği ile bu mahkemelerin yargı bağımsızlığı ilkesine uygun biçimde kurulup işletilmeleri konularında yoğunlaşmaktadır".³ Üzerinden 6 yıl geçmiş olmasına rağmen TÜRK'ün bu sözüne katılmamak mümkün değildir.

Ülkemizde askeri yargı dayanağını anayasadan almaktadır. Anayasanın 145'inci maddesi uyarınca, askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yerine getirilmektedir. Askeri mahkemelerde kamusal iddia görevi askeri savcılar tarafından, disiplin mahkemelerinde ise teşkilatında disiplin mahkemesi kurulan askeri birliğin komutanı tarafından yerine getirilmektedir. Ayrıca Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi de anayasada belirtilmiş birer askeri yüksek yargı organıdır. Ülkemiz askeri yargısında bunların haricinde bir de sıkıyönetim zamanında kurulabilen sıkıyönetim mahkemeleri mevcuttur.

Çalışmamızın amacı Avrupa Birliği'ne girme aşamasında olan ülkemizin mevcut askeri yargı sistemi ile Avrupa Birliği ülkelerindeki örneklerini ele almak ve mukayese etmek, ayrıca ülkemiz askeri yargısının yargı bağımsızlığına aykırı olan ve AB'ye uyum sürecinde ivedilikle yapılması gerekli olan değişikliklerin neler olduğunu belirtmektir. Çalışmamız hazırlanırken öncelikle askeri yargı ile ilgili olarak genel

² Faruk Erem, *Ceza Usulü Hukuku*, Genişletilmiş 5.b., Ankara: AÜHF Yayınları, 1978, s.41.

³ Hikmet Sami Türk, "2000 Yılında Yargı ve Askeri Yargı Oturumu", *Askeri Yargıtay'ın 85'inci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)*, Ankara, 1999, s.19-20.

mahiyette bilgi verilmesi ihtiyacı hissedilmiş ve birinci bölümde askeri yargı genel olarak ele alınmıştır.

Birinci bölümde "genel olarak askeri yargı" başlığı altında; askeri yargının tarihi gelişimi, askeri yargının konusu ve özellikleri, askeri yargının varlığını eleştiren görüşler, askeri yargının varlığını savunan görüşler, askeri yargı teşkilatı ve genel yargı ile ilişkisi ile askeri yargının kuruluşuna ilişkin sistemler ele alınmıştır.

Çalışmamızın ana konusu askeri yargı olmakla birlikte, kastedilen askeri ceza yargısıdır. Bu sebeple çalışmamız içerisinde, özellikle birinci ve ikinci bölümlerde askeri yargı, askeri ceza yargısı manasında kullanılmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye'de Askeri Yargı başlığı içerisinde, ele aldığımız Avrupa ülkeleri ve Modern Batı ülkelerinde örneği olmayan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ne de kısaca değinilmiştir. Bu sebeple bu bölüm içerisinde geçen askeri idari yargı kavramı, ülkemiz askeri yargı sisteminin bir parçası olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise çalışmamızın iki ana konusundan biri olan "Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ve Avrupa Birliği'ne aday ülkelerde askeri yargı" konusu ele alınmıştır. Bu bölüm de kendi içerisinde Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde askeri yargı ve Avrupa Birliği'ne aday ülkelerde askeri yargı olmak üzere iki alt başlık olarak ele alınmış, bu ülkelerin askeri yargı sistemlerinin olup olmadığı, var ise bunların kuruluşları ve işleyişlerinin nasıl olduğu, eğer ayrı bir askeri yargı sistemleri yok ise askeri suçlara genel yargıda nasıl bakıldığı, askeri suçlara farklı usul ve kanunlar uygulanıp uygulanmadığı hususlarına değinilmiştir. Bu bölümde görülmektedir ki, halen Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ya askeri yargı vardır, veya yakın zamana kadar da var olmuştur. Bu ülkelerin askeri yargıları bir çok yönden ülkemizin sistemine benzemektedir. Bu bölümde sadece Avrupa Birliği üyesi ülkelerin askeri yargısı değil, aday ülkelerin askeri yargısı da ele alınmıştır. Zira halen aday ülke konumunda olan Bulgaristan ve Romanya yaklaşık 2 yıl sonra Birliğe üye olacaktır.

Tezimizin ikinci bölümü ulaşılabilen kaynaklar ölçüsünde, fazla ayrıntıya inilmeden, yer yer yüzeysel olarak hazırlanmıştır. Bölüm içerisinde ele alınan

Ülkelerin askeri disiplin sistemlerine ve ayrıca bu ülkelerin askeri yargı sistemleri ile ilgili olarak verilmiş önemli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına da değinilmiştir. Bu ülkelerin askeri yargısı veya orduları ile ilgili AIHM kararları bir alt başlık olarak ele alınmamış, ülkelerin askeri yargısı içerisinde değinilmiştir.

Bilindiği üzere 01 Mayıs 2004 tarihinde katılan yeni üyeler ile Avrupa Birliği'nin ye sayısı 25 olmuştur. Bu lkeler; Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Avusturya, Danimarka, İsveç, Finlandiya, Estonya, Litvanya, Letonya, Polonya, Yunanistan, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, İrlanda, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'dir. Tezimizde ye ülkelerden Estonya, Litvanya, Slovenya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hariç diğer 20 üyenin askeri yargı sistemine değinilmiştir.

Halen Avrupa Birliği'ne aday statüsünde ise Türkiye ile birlikte toplam 4 ülke vardır. Aday lkeler; Romanya, Bulgaristan, Türkiye ve Hırvatistan'dır. Hırvatistan'la henüz müzakereler başlamış değildir. Fakat diğer iki ülkenin kesin üyelik tarihi 2007 olarak öngörülmekle birlikte, Hırvatistan için de üyelik tarihi muhtemelen 2007 olacaktır. Çalışmamızda aday ülkelerden; Bulgaristan ve Romanya'nın askeri yargısı ele alınmış, Hırvatistan'ın askeri yargısı ise bu konu ile ilgili olarak kaynak bulamamamız sebebiyle dahil edilmemiştir. Ülkemizin askeri yargısı ise tezimizin üçüncü bölümünü oluşturması sebebiyle aday ülkeler alt başlığında ele alınmamıştır.

Çalışmamız hazırlanırken Avrupa Birliği'ne ye ve aday bütün ülkelerin (Hırvatistan ve AB'ye ye olmak isteyen Bosna Hersek dahil) lkemizde mevcut olan temsilciliklerine, internet ve posta vasıtasıyla ulaşılmaya çalışılarak konu ile ilgili kaynak talebinde bulunulmuş, yapılan kaynak talebimize bazı temsilciliklerden olumlu yanıtlar gelmiş ve talebimiz kısa metinlerle de olsa bazı ülkelerin temsilcilikleri tarafından karşılanmıştır. Çalışmamızda hiç değinilmeyen ve yukarıda isimleri sayılan 5 AB yesi ülke ve 1 aday lke (Hırvatistan) hakkında, konu ile ilgili hiç kaynak bulunamamıştır. Bu sebeple bu ülkeler çalışmamıza dahil edilmemiştir.

Üçüncü bölümde “Türkiye’de askeri yargı ve Avrupa Birliği ülkeleri ile mukayesesi” başlığı altında ilk olarak; Türkiye’de askeri yargının tarihi gelişimine değinilmiş, ülkemizde askeri yargının tarihi Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri olarak iki alt başlık halinde incelenmiş, Osmanlı öncesi tarihimize değinilmemiştir. Türkiye’de askeri yargı teşkilatı, askeri mahkemeler, disiplin mahkemeleri, sıkıyönetim mahkemeleri, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi alt başlıkları halinde ele alınmış, fazla ayrıntıya inilmeyerek bu konular, ilgili kanunları çerçevesinde açıklanmıştır. Türkiye’de askeri yargının kapsadığı kişiler barış zamanı ve savaş zamanı olarak belirtilmiştir. Ülkemiz askeri yargısı ile ilgili önemli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları bir alt başlık halinde ele alınmıştır. Bu bölümün son alt başlığı olarak da; Türk askeri yargısının Avrupa Birliği’ne üye ve aday ülkelerin askeri yargı sistemleri ile karşılaştırılması ve uyumu başlığı altında, ülkemiz ve çalışmamızda ele aldığımız ülkelerin askeri yargı sistemleri kısaca, genel olarak karşılaştırılmış, ülkemiz askeri yargısında Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde, ivedilikle yapılması gereken önemli değişikliklere değinilmiştir. Ülkemizde askeri mahkemelerin kaldırılmasından ziyade, özel mahkeme statüsünde varlığı savunulmuş, fakat yargı bağımsızlığını zedeleyici yönleri belirtilerek, bunların bir an evvel değiştirilmesinin gerekli olduğu belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde ülkemizin askeri yargısı anlatılırken, 1999 yılında askeri hakim üyelerin çıkartıldığı Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile 1940 yılında yürürlüğe giren 3894 sayılı Denizde Zabt ve Müsadere Kanununda yer alan, fakat yasal düzenlemenin yapıldığı tarihten günümüze kadar henüz bu mahkemelerin fiilen oluşturulmasını gerektirir bir durum olmaması sebebiyle kurulmamış olan, kuruluşlarında adli yargı hakimleri ile birlikte askeri hakimlerin ve deniz subaylarının da bulunduğu, ilk derece yargı yeri olarak faaliyet gösteren Deniz Müsadere Mahkemeleri ile, üst derece yargı yeri olarak faaliyet gösteren Yüksek Deniz Müsadere Mahkemesi’ne çalışmamızda yer verilmemiştir.

Sonuç bölümünde ise, tezimizin bir değerlendirmesi yapılarak, Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde ülkemiz askeri yargısında yapılması gereken değişiklikler hakkında burada da önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ASKERİ YARGI

I. ASKERİ YARGININ TARİHİ GELİŞİMİ

Bu gün Dünyada 15-16'ncı yüzyıldan önce askeri ceza yargısından söz edilemeyeceği belirtilmekle¹ birlikte, belki de askeri ceza hukuku genel ceza hukukundan önce gelişmiş ve askeri ceza hukukuna ait kurallar insan topluluklarının ilk temelini teşkil eden savaşlarla birlikte doğmuştur. Zira, Manu Kanunlarında bile ordunun devletin yedi unsurundan birini teşkil ettiği, silah çalanlara, bir köprü veya bayrağı imha edenlere, düşmanla anlaşana, zehirli veya gizli silahla düşmana hücum edene, kaçan veya teslim olan, yahut silahsız bulunan veya yaralı olan düşmanı yaralayana veya savaştan kaçana para cezasından ölüm cezasına kadar varan çeşitli cezaların verileceği kabul edilmekteydi. Eski Mısır'da da korkan, kaçan veya itaatsizlik eden askerler şerefsizlik cezasına çarptırılmakta ve ancak savaşta yararlılık gösterdikleri takdirde bu cezadan kurtulabilmekteydiler.

Eski Yunan'da askerliğe verilen önem çok büyüktü. Gerçekten Eflatun'a göre, askeri sınıf devletin esas sınıflarından biri olduğu gibi, askere gitmemek, ocaktan kaçmak, silahları terk veya teslim etmek çeşitli cezaları gerektiren fiillerdi. İspartalılar ise itaatsizliği gayet şiddetli cezalar ile karşılamakta idiler. Bunların başında şerefsizlik cezası² gelmekte idi.³

Görüldüğü üzere tarihte askeri yargılama yetkisinin kökleri çok eskilere uzanmakla birlikte bu konudaki en esaslı hükümlere Roma hukukunda rastlanmaktadır. Roma hukukunda askeri suç disiplin kaidelerinin ihlali suretiyle işlenen suç şeklinde tanımlanmıştır. Örneğin nöbette uyuma suçunun çok ağır bir

¹ John Gillisen, "Askeri Hukukun Bugünkü Evrimi Üzerine Genel Bildiri II", (Çev. Naim Sucu), **Yargıtay Dergisi**, C:8, S:3, (Ankara, 1984), s.313.

² Böyle bir cezaya mahkum olan kimse devlet memuriyetine giremeyeceği gibi, alım satım ehliyetini de kaybederdi. Fırar edenler veya savaştan kaçanlar ise daha ağır sonuçlar doğuran bir şerefsizliğe mahkum olurlardı. Bkz. Sahir Erman, **Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul**, 7.b., İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983, s.17.

³ Erman, **Askeri Ceza Hukuku**, a.g.e., s.17.

şekilde cezalandırıldığı belirtilmiştir.⁴ Ancak Roma Hukuku daha sonraları medeni hukukun temelini oluşturmakla beraber askeri yargı için model olamamıştır.⁵

15'inci yüzyılda İtalya, Fransa ve İspanya'da düzenli orduların kurulması ile birlikte ceza yargısının ilk belirtileri de görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde komutan kural koymakta, hüküm vermekte ve cezalandırmaktaydı. Komutana yalnız kral müdahale edebilmekteydi. 16'ncı yüzyılda İtalya ve İspanya'da görülen savaş konseyleri ve Denetçiler askeri ceza yargısının ortaya çıkmasında önemli adım olmuştur. Savaş konseyleri, askeri şahıslar hakkında hüküm veren ve komutana önerilerde bulunan beş yada daha fazla subaydan oluşan kurullardır. Denetçiler ise hukukçu veya hukuk pratiğine sahip subaylardan oluşur, dava dosyalarını inceler, rapor düzenler ve savaş konseylerine önerilerde bulunurlardı. Savaş Konseyleri ve Denetçiler; İspanya, Portekiz, Belçika, Hollanda, İsveç, Norveç, Danimarka ile tüm İspanyol ve Portekiz kolonilerinde işlevlerini sürdürmüşlerdir.⁶

Fransa'da ihtilal dönemi fikirlerinin etkisi ile bu kurumlara bir askeri hakim, bir hükümet komiseri ile bir de kamu temsilcisi katılmıştır. Böylece Kıt'a Avrupası'nda askeri ceza yargısı, biri davanın oluşumunda, diğeri savcılık görevinde, bir diğeri de yargılama aşamasında olmak üzere özel organlardan oluşmuştur. Ancak Fransa'da Napolyon'un etkisi ile soruşturma emri vermek, komutanın yetkisi ve imtiyazında kalmıştır.⁷

Avrupa'da ilk derli toplu askeri ceza kanunları 1857'de yürürlüğe giren Fransız Askeri Ceza Kanunu ile 1872'de yürürlüğe giren Alman Askeri Ceza Kanunu olmuştur. Almanya'da Birinci Dünya Savaşından sonra mecburi askerliğin yasaklanması sonucu askeri yargının varlığı son bulmuş, Fransa'da ise Askeri Ceza Kanunu ve bu kanuna göre yargılama yapan Divanı Harpler çok katı bulunmuştur. Bunun sonucu olarak genel yargıya uyum yönünde düzenlemeler yapılmış ve divanı harpler kaldırılarak hakimlerinde atandığı askeri mahkemeler kurulmuştur.⁸

⁴ İrfan Yılmazlar-Abdullah Kaya-Rıdvan Dağ, "Askeri Yargılama Yetkisi (Military Jurisdiction) Semineri Sonuç Raporu (10-14 Ekim 2001/Rodos)", *Askeri Adalet Dergisi*, S: 113 (Ocak, 2002), s.6.

⁵ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.18.

⁶ Gillisen, a.g.b. (II), s.313.

⁷ *Türkiye ve Dünyada Askeri Ceza Yargısı*, Askeri Adalet İşleri Başkanlığı, s.2.

⁸ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.7.

İngiltere’de askeri hukukun başlangıcı olarak 1689 tarihli İsyen Bastırma Kanununun yürürlüğe girişi kabul olunmaktadır. Feodal mahkemeler ve ortaçağ jüri mahkemelerinden etkilenen askeri mahkemeler 13 üyeden oluşmaktaydı. İngiliz Askeri Hukuk Rehberi 18’inci yüzyıldan günümüze çok az değişikliğe uğramıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise 18’inci yüzyılda İngiliz sistemi kabul edilmiştir.

20’nci yüzyılın ilk yarısında Silahlı Kuvvetleri bulunan devletlerde askeri yargı organlarının varlığını görmek mümkündür. İtalya’da 1941 tarihli kanunla asker üyelerin çoğunlukta olduğu askeri mahkemeler ve askeri yargıtay kurulmuştur. İspanya’da 1945’te yapılan yasal düzenlemeler ile kuvvet esasına göre askeri mahkemeler ve askeri yargıtay kurulmuştur. Bulgaristan’da 1938’de coğrafi esasa göre 4 bölgede askeri mahkemeler teşkil edilmiş ve askeri yargıtay kurulmuş iken 1949’da askeri yargıtay, yargıtayın askeri dairesi haline getirilmiştir. Macaristan’da 1912 yılında Macar savunma güçlerinin oluşturulması ile tugay ve tümen düzeyinde askeri mahkemeler teşkil edilmiş ve askeri yargıtay oluşturulmuş, ancak 1945 yılında bölge askeri mahkemeleri sistemine geçilmiş, askeri yargıtay lağv edilerek yargıtayın bünyesinde askeri daire kurulmuştur. Hollanda’da 1947’de kuvvet esasına göre askeri mahkemeler teşkil edilmiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra Avusturya ve Almanya’da askeri güç bulundurmamak yasaklanınca, bu iki ülkede askeri yargı sistemi de ortadan kaldırılmıştır.⁹

Askeri yargı sisteminin bulunduğu pek çok ülkede anayasalarda askeri yargıya ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Bazı ülkelerde ise askeri yargıyı düzenleme yetkisinin yasama organına bırakıldığı görülmektedir. Örneğin ABD Anayasası askeri yargıyı düzenleme sorumluluğunu kongreye vermiştir. 1931 Belçika Anayasası askeri mahkemelerin kuruluşu ve yetkileri hakkında özel kanun çıkarma zorunluluğu getirmiştir. Hollanda’da 1887 Anayasası ve 1947 değişiklikleri askeri yargıyı ayrıntılı olarak düzenlemiştir. İspanya’da 1945 tarihli Anayasa da askeri yargıyı düzenleme yetkisi yasama organına bırakılmıştır. İtalya’da 1947 tarihli Anayasada barış ve savaş dönemi askeri yargılama yetkisine ilişkin düzenlemeler mevcuttur. Almanya’da ikinci dünya savaşından sonra askeri mahkemeler tekrar

---

⁹ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.3.

kaldırılmıştır. Finlandiya Anayasasında askeri yargıya ilişkin hiçbir hüküm yoktur. 1958 tarihli Fransız Anayasasında da askeri yargıya ilişkin her hangi bir düzenlemeye rastlanılmamaktadır.¹⁰

Günümüzde iletişim alanındaki gelişmelere paralel olarak, her alanda uluslarüstü planda evrensel modeller ortaya çıkarılmaktadır. Ancak bu ortak modeller bir birleştirme değil ahenkleştirme şeklinde gerçekleşmektedir. Bu ahenkleştirme uluslarüstü otoriteler ve uluslararası antlaşmalar yoluyla sağlanmakta olup evrensel planda kabul edilmiş asgari standartların, yürürlüğe konulması anlamını taşımaktadır.¹¹ Bu kapsamda yargı bağımsızlığı ilkesinin ve insan hakları alanındaki gelişmelerin tesiri ile askeri yargının bir çok ülkede değişime uğradığı görülmektedir. Örneğin Fransa'da askeri yargıtay 1965 yılında kaldırılmış, 1982'de askeri yargı yeniden düzenlenmiştir. İlk derece askeri mahkemelerin korunduğu bu düzenlemeden de vazgeçilerek 1999 yılında, barış döneminde askeri yargılama yetkisi Paris Askeri Mahkemesi dışında genel yargılama organlarına bırakılmıştır. İtalya'da askeri yargıtay 1981 yılında kaldırılmıştır. İspanya'da askeri yargı alanında, 1985-1989 yılları arasında yeni yapılan kanunlarla kuvvet ayrımı kaldırılmış ve askeri yargı temyiz denetimi yargıtaya bağlanmıştır. Hollanda'da 1974 yılında kuvvet askeri mahkemeleri teşkilatına son verilerek bölge askeri mahkemeleri kurulmuştur ve 1979 yılında yargıtayın temyiz denetimi yolu açılmıştır. 1990 yılında askeri ceza mevzuatında yapılan modernizasyon sonucu askeri ceza yargısı sivil ceza yargısına dahil edilmiştir. Belçika'da 2002 yılında Anayasanın 157'nci maddesinde yapılan değişiklik ile üyelerinin çoğunluğu asker olan savaş konseyleri ve askeri mahkemeler sisteminin tamamen kaldırılması öngörülmüştür. 2003 yılında çıkarılan bir kanun ile de askeri mahkemelerin kurulması sadece savaş zamanı için kabul edilmiş, 01 Ocak 2004 tarihinden geçerli olmak üzere de barış dönemi askeri mahkemeleri lağv edilmiştir.¹²

---

¹⁰ Orhan Köprü, "Mukayeseli Hukukta Askeri Yargı", *Askeri Adalet Dergisi*, S:93 (Mayıs, 1995), s.6 vd.

¹¹ Sulhi Dönmezer, "2000 Yılında Yargı ve Askeri Yargı", *Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)*, Ankara, 1999, s.61.

¹² Recai Ertürk, "Mukayeseli Hukukta Askeri Yargı Teşkilatı, Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Askeri Hakimlerin Statüsü", *Askeri Adalet Dergisi*, S:120 (Temmuz, 2004), s.43-44; Yukarıda

II. ASKERİ YARGININ KONUSU VE ÖZELLİKLERİ

A. Askeri Yargının Konusu

Devlet, varlığını ve gayesini hukuk düzeninde bulur. Devletin gayesi, ülkesinde yaşayan kişilerin refah ve mutluluğunu sağlamaktan ibarettir. Devlet bu amaca ulaşmak için bir takım kurallar koyar ki, bu kurallar bütün hukuk düzenine vücut verir. Bu düzenin korunması devletin başlıca görevidir.¹³ Ceza hukuku, ceza müeyyidesinin uygulanmasını gerektiren hukuki ihlallerin, sapmaların nelerden ibaret olduğunu, bu ihlallere ve ihlalleri gerçekleştirenlere yani suçluya karşı devletin tepkisini belirten kuralları ve esasları gösteren hukuk dalıdır.¹⁴ Devletin hukuk düzeninin bir parçası da askeri hukuktur. Devlet varlığının bekası için orduya ve bir savunma sistemine ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç orduya özgü bir hukuk düzeninin kurulmasını zorunlu kıldığı gibi, bu düzenin suçlarla ihlali ihtimalini öngörmekte gereklidir. İşte askeri ceza hukuku, bu ihtiyaca cevap verir.¹⁵

Askeri yargının varlığı ve gerekliliği, Silahlı Kuvvetlerin varlığı ile izah olunur. Bunun en özlü açıklaması, Uluslararası Askeri Ceza ve Savaş Hukuku Örgütü eski başkanlarından Belçikalı Profesör John GILLISEN tarafından yapılmıştır. 1979 yılında Ankara’da toplanan Askeri Ceza Hukuku Uluslararası Kongresi’ne de katılan ve bu konuları içeren tebliğler sunan bu değerli bilim adamına göre; “Madem ki ordular vardır, onlara özgü yargı biçimi de gereklidir. Yüzyıllardır böyle olmuştur, gelecekte de başka türlü olmasına sebep yoktur.”¹⁶

Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini nasıl silah, teçhizat, mühimmat ve diğer alt yapılar ile donatmak şartsa ve aksi takdirde silahlı kuvvetler kendilerinden beklenen görevi yerine getiremez ise, ordu içerisinde disiplinin bozulması ihtimalini göz önünde tutacak, bu disiplini adil bir şekilde ve kısa sürede tesis edecek bir yargı

---

sayılan Avrupa Birliği üyesi ülkelerin askeri yargı sistemlerine tezimizin ikinci bölümünde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

¹³ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.1.

¹⁴ Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, C.1, 14.b., İstanbul: Beta Basım Yayım, 1997, s. 4.

¹⁵ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.1.

¹⁶ Önder Ayhan, “2000 Yılında Yargı ve Askeri Yargı Oturumu”, *Askeri Yargıtay’ın 85’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)*, Ankara, 1999, s. 2.

mekanizmasına da öylece ihtiyaç bulunduğunu kabul etmek gerekir.¹⁷ Zira disiplin orduların düzeninin temelidir. Disiplini temin edemeyen ordular görevlerini ifa edemezler.

Askeri ceza hukukunun konusu, esas itibariyle, askeri ceza kanunu ile diğer askeri kanunlarda yazılı suçlarla bunların gerekli kıldığı müeyyidelerin incelenmesinden ibarettir. Bütün ceza kanunlarında olduğu gibi, askeri ceza hukukunun da başlıca kaynağı kanundur. Askeri ceza kanunu, belirli bir durumda bulunan kimseleri ilgilendirmekte ve genel ceza kanununda bulunmayan bir takım suçları ve yine genel ceza kanununun tanımadığı bazı ceza ve cezaya benzer müeyyideleri ihtiva etmektedir. Bu yönüyle askeri ceza kanunu, genel ceza kanunundan ayrılmaktadır.¹⁸

Orduların varlığı başlıca iki yükümlülüğü de birlikte getirmektedir. Bunlardan birincisi “hazır bulunmak”, diğeri de “emirlere itaat etmek”tir. Birinci yükümlülük sebebiyle asker kaçaklığı, firar ve izin tecavüzü şeklinde beliren askerlik hizmetinden kaçma iradesi gösterilen eylemler, ikinci yükümlülük sebebiyle de emirlere itaat etmemek ve emrin sınırını tecavüz her ordu bünyesinde suç sayılmıştır. Bu iki yükümlülük yerine getirilmeksizin, hiçbir ordu kendisinden beklenen görevi ifa edemez. Disiplini asıl bozan eylemler de bu iki yükümlülüğün birinin ihlalini ifade eder.

Bu sebeptir ki, sırf bir ordunun varlığı bu ordu içinde disiplinin tesisi açısından askeri bir yargının bulunmasını da gerekli kılmakla birlikte, bu yargının mevcudiyet sebebini de izah eder. Günümüzde ayrı bir askeri yargı mekanizmasına sahip olmayan ülkeler gözden geçirildiğinde, bu gibi ülkelerde iç huzuru sağlamaktan ileri gidebilen bir askeri gücün esasen bulunmadığı görülmektedir. Bu durumda, bir ülkeyi dış ve iç düşmanlara karşı koruyacak çapta bir ordunun bulunduğu her yerde, askeri yargının da bulunmasının gerekli hatta zorunlu olduğunu

¹⁷ Erman, *Askeri Yargı*, a.g.m., s. 45.

¹⁸ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.1.

söylemek, yani askeri yargının varlık sebebini, silahlı kuvvetlerin varlık sebebi ile izah etmek mümkündür.¹⁹

B. Askeri Yargının Özellikleri

Askeri ceza kanununun da, Türk ceza kanunun da olduğu gibi suçta ve ceza da kanunilik prensibine tabi olduğundan şüphe yoktur. Ancak askeri ceza kanununda yer alan disipline aykırı fiillerde bu özellik göze çarpmaz. Disipline aykırı fiiller disiplin kabahatleri ve disiplin tecavüzleri olmak üzere ikiye ayrılır. Disiplin kabahatleri disiplin mahkemeleri kanunun da gösterilen suçlardır ve suçta kanunilik prensibine tabidirler. Zira bir fiilin disiplin suçu olabilmesi için DMK'da tarif edilmesi gerekir. Fakat cezada kanunilik prensibi disiplin suçlarında tam anlamıyla geçerli değildir. Bir disiplin suçu söz konusu olduğunda disiplin amiri ya failin mahkemeye sevk edilmesi için olayı birlik komutanına bildirir, ki bu takdirde eğer birlik komutanı da disiplin amirinin fikrinde ise fail hakkında disiplin mahkemesinde dava açılır. Yapılan yargılama neticesinde fail suçlu bulunursa kanunda yazılı ceza faile verilir. Ya da fail disiplin mahkemesine sevk edilmeyip bir disiplin cezası ile cezalandırılır. Bu takdirde disiplin amiri faile, kendi yetkisi dahilinde olan herhangi bir disiplin cezasını verebilir.

Disiplin tecavüzleri suçta kanunilik prensibine de dahil değildir. Askeri ceza kanununa göre disiplin tecavüzleri kanunen suç teşkil etmemekle beraber, askeri disipline aykırı olan fiillerdir. Disiplin tecavüzü söz konusu olduğunda disiplin amiri faili mahkemeye sevk edemez. Cezalandırmak istiyorsa bunu ancak bir disiplin cezası ile yerine getirebilir.²⁰

Askeri ceza kanununun taşıdığı karakter itibariyle özellikleri, diğer ceza kanunlarından farksızdır. Yani bu kanun da eskilik, kültürel, siyasilik ve eşitlik niteliklerine sahiptir.

¹⁹ Erman, *Askeri Yargı*, a.g.m., s. 45.

²⁰ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.16.

Eskilik bakımından, Askeri ceza hukuku, belki de genel ceza hukukundan önce gelmiş ve askeri ceza hukukuna ait kurallar insan topluluğunun ilk temelini teşkil eden savaşlarla birlikte doğmuştur.²¹ Eski Yunan, Roma ve Moğol Kanunlarında askeri ceza hukuku ile ilgili hükümlere rastlamak mümkündür.²²

Askeri ceza hukukunun siyasiligi, onun özellik taşıyan diğer bir niteliğidir. Gerçekten genel ceza hukukuna nispetle, askeri ceza hukuku devletin siyasi bütünlük ve egemenliğini ve güvenliğini çok daha esaslı bir şekilde korumak maksadını güder. Genel ceza kanununun da yer alan suçların bir çoğu devletin siyasi menfaatlerini ilgilendirmedikleri halde, askeri ceza kanununun da öngörülen suçların büyük çoğunluğu ve özellikle sırf askeri suçlar bu siyasi menfaati teminat altına alırlar.²³

Askeri ceza hukukunun iki niteliği daha mevcuttur. Birincisi; askeri ceza hukukunun prensip itibariyle sadece belirli statüde bulunan kişileri kapsamına almasıdır. Bu esastan çıkan ikinci özellik ise, askeri ceza hukukunun kişi itibariyle uygulanmasında görülmekte ve bu hukuk içinde şahsılık prensibi mülkîlik prensibine adeta üstünlük arz etmektedir. Bu özellik kısaca; "asker kendi kanununu gittiği yere götürür" şeklinde belirtilebilir.²⁴ Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı'na (NATO) taraf olan devletler arasında imzalanan kuvvetler statüsüne ait sözleşmelerle ikili anlaşmalar, bu anlayışın sonucudur.²⁵

III. ASKERİ YARGININ VARLIĞINI ELEŞTİREN GÖRÜŞLER

Bu görüşü savunanların kriterleri genel olarak; askeri yargının sivil toplum ve çağdaş hukuk anlayışıyla bağdaşmadığı, bu yargı düzeninin bağımsız olmadığı, farklı yargı düzenlemeleri nedeniyle içtihat uyumsuzluklarının ortaya çıktığı, doğal yargıç ilkesinin ihlal edildiği sebeplerine dayanmakta olup, askeri yargının varlığını eleştirenler askeri yargının genel yargı içinde eritilmesini savunmaktadırlar.

²¹ Vico, *Diritto penale militare*, in Pessina, Enciclopedia, XI, s.5'ten nakleden; Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.16.

²² Bkz. Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.16-18.

²³ Ciardi, *Istituzioni di Diritto Penale Militare*, Roma, 1950, s.34-35 ve Raneri, *Lineamenti di Diritto Penale Militare*, Bari, 1969, s.1'den nakleden; Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.19.

²⁴ Ciardi, a.g.e.'den nakleden; Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.19.

²⁵ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.20.

A. Askeri Yargının Yapısının Sivil Toplum ve Çağdaş Hukuk Anlayışıyla Bağdaşmadığı Yönündeki Eleştiri

Bu görüşe göre sivil ve askeri olmak üzere iki başlı bir yargının anayasa ve devlet örgütlenmesinde yer alması çağdaş hukuk anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Askerlik ve yargıçlık mesleklerinin birbirinden tamamen ayrı ve birbirleriyle bağdaşmayan yapıda oldukları, askerliğin temelini disiplin ve otoritenin oluşturduğu, bunun zorunlu sonucu olarak katı bir hiyerarşik yapıyı gerekli kıldığı, yargıçlığın ise bağımlılığı dışladığı, hiçbir hukuk dışı kuruluş ve kişilerden emir alamayacağı, dolayısıyla tam bir bağımsızlığı gerektirdiği üzerinde durmaktadır.²⁶ EROĞUL, askeri yargının varlığını özgürlükçü bir demokrasi anlayışıyla bağdaştırmanın güç olduğunu belirtmektedir.²⁷

Bu görüşte olanlar; ayrı bir askeri yargıya gerek olmadığını, askerlik hayatının sivil hayatın bir bölümünden başka bir şey olmadığını, bu nedenle genel ceza kanununun askerlik hayatının meydana getirdiği bütün ilişkileri öngörmesinin gerekliliğini ileri sürerek ayrı bir yargı düzenine ihtiyaç bulunmadığını savunmaktadır.²⁸ Ülkemiz açısından bu görüşe katılmak mümkün değildir.

B. Askeri Yargının Bağımsız Bir Yargı Düzeni Olmadığı Yönündeki Eleştiri

Bu eleştiri askeri yargının varlık sebebiyle açıklanmaktadır. Askeri yargının gerekliliğini savunan görüşler öncelikle itaat, otorite ve disiplin kriterleri üzerinde durmaktadırlar. Daha önce de belirttiğimiz gibi varlık nedeni bunların sağlanması olan askeri yargıdaki askeri yargıçların da aynı otorite ve itaat kriterleri etkisinde kalma olasılığı askeri yargının bağımsızlığı üzerinde şüpheler uyandırmaktadır. Adaletin sadece dağıtılması değil tüm şüphelerden uzak bir şekilde yerine getirilmesinin de görülmesi gerekir. Bu konuda şüphenin dahi bulunması istenmeyen bir durumdur. Askeri yargının varlığı ile askeri yargı yerlerinin bağımsızlığı ayrı ayrı

²⁶ Mustafa Okşar, *Doğal Yargıç İlkesi Açısından Askeri Yargıda Mahkemelerin Kuruluşu*, MÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000, s.73.

²⁷ Cem Eroğul, *Anatüzeğe Giriş*, 7.b., Ankara: İmaj Yayınları, 2004, s.288.

²⁸ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.1.

ele alınması gereken durumlardır. Kendine özgü bir Askeri Yargı sisteminin varlığı kabul edilebilirse de bu o yargı düzeninin bağımsız olup olmamasıyla doğrudan ilgili değildir.²⁹ Bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlayacak koşulların bulunduğu bir ortamda askeri yargının varlığı da kabul edilebilir.

Gerçekten askeri yargının bağımsızlığı önemli ve büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim KARDAŞ, askeri yargıların cübbeli de olsa subay üniforması içinde görev yapmalarını, genel yargıya göre askeri yargıya bağımsızlık, tarafsızlık ve teminatlar açısından sağlanan olanakların eksikliğini göz önüne alarak bu yargı düzeninin bağımsız olmadığını belirtmiştir.³⁰ Biz de bu çalışmamızda, ülkemiz açısından, genel yargıdan ayrı bir askeri yargının varlığını savunmakla birlikte, KARDAŞ'ın da belirttiği şekilde ülkemiz askeri yargısının bağımsızlığına gölge düşüren yönlerinin değişmesi gerektiğini savunmaktayız.

C. İçtihat Uyuşmazlıklarının Doğması Açısından Getirilen Eleştiri

Benzer iki olayda adli ve askeri yargının birbirleriyle çelişen ve çatışan karar vermeleri olasılığı her zaman mevcuttur. Farklı yargı düzenleri içinde bulunan yüksek temyiz yerlerinin ayrı ve birbirlerine aykırı içtihatlar oluşturması olasılığına karşı tek bir yüksek mahkeme çatısında toplanılması görüşlerine rastlanılmaktadır.³¹

Bu sorunun giderilmesi için yüksek yargı yerlerinin birleştirilmesi önerisi yanında mevcut düzenlememizde de yer alan uyuşmazlık mahkemesinin böyle bir içtihat uyuşmazlığına meydan vermeyeceği görüşleri de mevcuttur. GÖZÜBÜYÜK, aynı konuda çeşitli yargı düzenleri içinde yer alan yargı yerlerinin birbirlerine aykırı kararlar vermesi yüzünden bir hakkın yerine getirilmemesi durumunda hüküm uyuşmazlığından söz edilebileceğini, hüküm uyuşmazlıklarının giderilmesi görevinin de ülkemizde uyuşmazlık mahkemesine verildiğini belirtmiştir. Ayrıca hüküm uyuşmazlığının oluşması için dört şartın bulunduğu dikkat çekerek bunları, kararın iki ayrı yargı düzeni tarafından verilmiş olması, esasa ilişkin karar

²⁹ Okşar, a.g.t., s.73-74.

³⁰ Ümit Kardaş, **Hakim Bağımsızlığı Açısından Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yetkileri**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1992, s.79.

³¹ Okşar, a.g.t., s.73-74.

olması, kararın aynı konuda olması ve bir hakkın yerine getirilmesinin engellenmesi olarak saymıştır.³²

Gerçekten gerek 1961 anayasasında (m.142) ve gerekse 1982 anayasasında (m.158) uyuşmazlık mahkemesinin kurulması öngörülmüştür. Bu mahkemenin görevi; adli, idari ve askeri yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarının kesin olarak çözümlenmesi şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca 2247 sayılı uyuşmazlık mahkemesinin kuruluşu ve işleyişi hakkındaki kanunun 24'üncü maddesinde adli, idari ve askeri yargı mercilerinden en az ikisi tarafından görevle ilgili olmaksızın kesin olarak verilmiş veya kesinleşmiş aynı konuya ve sebebe ilişkin, taraflarından en az biri aynı olan ve kararlar arasında ki çelişki yüzünden hakkın yerine getirilmesi olanaksız bulunan hallerde hüküm uyuşmazlığının varlığının kabul edileceği düzenlenmiştir.

Bunun yanında aynı madde de ceza kararlarında sanığın, fiilin ve maddi olayların aynı olması halinde hüküm uyuşmazlığının varsayılacağı belirtilmiştir. Ceza davalarında uyuşmazlık mahkemesi ceza mahkemeleri usulü kanununu uygulamakta ve esasa ilişkin bir karar vermeksizin o davanın hangi ceza mahkemesinde karara bağlanması gerektiğini belirterek anlaşmazlığı çözmektedir.³³

Görüldüğü üzere hüküm uyuşmazlıklarının, dolayısıyla ayrı yargı düzenlerinden kaynaklanan içtihat farklılıklarının uyuşmazlık mahkemesi kararlarıyla belli ölçüde önlenebileceği söylenebilirse de uygulamada bu mahkeme kararlarının görev uyuşmazlığı noktasında toplandığı görülmektedir. Nitekim uygulamada aynı eylemlerde vasıf ve uygulama konusunda özellikle askeri yargı ve adli yargı düzenlerinde farklı içtihatlarla rastlanılmaktadır. Bu sorun ülkemizde ayrıca idari yargıda da, Danıştay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi arasında yaşanabilmektedir.

³² A. Şeref Gözübüyük, **Yönetmelik Yargı**, 14.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2001, s .116-118.

³³ 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluşu Ve İşleyişi Hakkındaki Kanun 25'inci madde.

D. Askeri Yargının Yargı Birliği Kapsamında Adli Yargı İçinde Eritilmesi Gerektiği Yönündeki Eleştiri

Bu görüşler askeri yargının, adli yargı kapsamında düşünülmesi ve onun içinde eritilmesi kriterini savunmaktadır. Bu görüşlerin amacı yargıda teklifin sağlanmasıdır.

Bununla birlikte bu eleştiri karşısında askeri yargının varlığını savunanlarca, gerek işlenen suçlardaki özellik ve gerekse yargılama usulündeki farklılık nedenleriyle askeri yargının bağımsız bir yargı olduğu, askeri yargıyı adli yargıdan ayıran niteliğin amaçlarında yattığı, birisinin amacının disiplin, diğerinin amacının adalet olduğu görüşü ileri sürüldüğü gibi,³⁴ adli yargı ile askeri yargının suç ve suçlarının niteliğine göre ayrı yaptırımlarının bulunması gerekliliği görüşü de ileri sürülmüştür.³⁵ Ancak askeri yargının varlığı yönündeki bu görüşlere katılmak mümkün değildir. Öncelikle belirtmek gerekir ki askeri yargının mevcut düzenlemeye göre ayrı bir yargı düzeni şeklinde belirmesi, onun ayrı bir yargılama düzeni içinde bulunması varlığı için yeterli bir sebep olarak ileri sürülemez, ancak mevcut düzenin korunması yönünde ileri sürülebilecek görüşler şeklinde algılanabilir. Bunun yanında askeri yargının varlığı, onun bağımsızlığının sağlanmasından tamamen ayrı bir konudur.

Askeri yargının özel bir yargı yeri olarak kabul edilmesi onun genel esaslar dahilinde güvence ve bağımsızlıklarının sağlanması koşuluyla mümkündür. Fransa askeri ceza kanununun hazırlanması için parlamento dışı komisyon raporunda; "bulunmadığı takdirde ordunun da yok olmasını doğuracak disiplin kavramıyla, bulunmadığı takdirde hukukunda yok olmasını gerektiren adalet kavramını bağdaştırmak, sivil hayatta mümkün olmadığından genelden farklı bir askeri yargı düzenine ihtiyaç bulunduğu" vurgulanmıştır.³⁶ Askeri yapının kendine ait özellikleri bulunduğu bir gerçektir. Ancak askeri yargıyı ordu disiplininin sağlanmasının aracı olarak görmek yanıltıcıdır. Disiplin, askeri yargı açısından ordunun niteliği nedeniyle

³⁴ Rifat Taşkın, *Askeri Ceza Kanunu Şerh*, 8.b., Ankara: Harp Okulu Basımevi, 1946., s.6-7.

³⁵ Vasfi Raşid Sevig, *Askeri Adalet*, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1955, s.91.

³⁶ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.1-2.

amaçlarından hatta dolaylı amaçlarından biri olarak görülebilir. Bir hukuk sisteminin varlık nedeni, sadece disiplini sağlamak olamaz. Bunun önemi yadsınamayacağı gibi ana amaç adaletin sağlanması olmalıdır. Askeri yargının, adli yargı içinde eritilmesi görüşü tartışmalı olmakla birlikte görev alanlarının daraltılması ve bağımsızlığının sağlanması koşuluyla özel yargı yeri olarak askeri yargının varlığı kabul edilebilir.

E. Askeri Yargının Görev ve Yetki Alanı Nedeniyle Eleştirilmesi

Askeri yargının varlığına getirilen en önemli eleştiri onun sivilleri de kapsayacak şekilde görev ve yetki alanının geniş olmasından veya böyle düzenlemelerin bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Askeri yargının kuruluşları ile ilgili üç sistem mevcuttur. Anglo-Sakson Sistemi, Kara Avrupası Sistemi ve SSCB Sistemidir.³⁷ Kara Avrupası sistemi içinde barış zamanında bir üst mahkemeye başvurma genelde kabul görmekte ise de bu genel yargı üst mahkemesidir. Türk askeri yargı sisteminde genelden farklı olarak Askeri Yargıtay kurulmuştur. Bu sistemlerde özellikle çağımızda genel eğilim, asker olmayan kişilerin askeri yargıya tabi olmamalarıdır. Doğal yargıç ilkesine aykırılık oluşturan bu durum Türk sistemi bakımından eleştiriye en uygun durum olarak görülmektedir. Siviller tarafından işlenip askeri disiplini doğrudan ihlal etmeyen çok sayıda suç bakımından barış zamanında dahi askeri yargı organlarının görevini kabul eden Türkiye bu açıdan çağdaş eğilimden uzak konumunu korumaktadır.³⁸ Ülkemiz askeri yargısında ivedilikle yapılması gerekli değişikliklerden biri de sivillerin askeri yargıda yargılanabilmelerinin engellenmesidir.

Askeri Yargının gerekliliği konusunda uyumsuzluk olmadığını belirten ERMAN'a göre; asıl uyumsuzluk, askeri yargı yerlerinin yetki ve görev alanlarının daraltılması veya genişletilmesiyle bu yargı yerlerinin bağımsız bir şekilde faaliyette bulunabilmeleri için kuruluş ve işleyişleri konusunda ortaya çıkmaktadır.³⁹

³⁷ Anglo-Sakson sisteminde askeri yargı yerleri sürekli olmayıp belirli bir davaya bakmak için toplanmak esastır. Kara Avrupası sisteminde ise askeri yargı yerlerinde süreklilik esas olup askeri mahkemeleri askeri yargıç ve asker üyelerden oluşacak şekilde karma sistem asıldır. Bu sistemlere çalışmamızın devamında değinilecektir. Bkz. s.35 vd.

³⁸ Erman , *Askeri Yargı*, a.g.m., s.10-11.

³⁹ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.306.

Askeri yargının görev alanı öncelikle anayasal düzenleme olarak güvence altına alınmıştır. 1982 anayasasında (madde 145) askeri yargının askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütüldüğü belirtilerek, askeri mahkemelerin görev alanı, asker kişilerin askeri olan suçlarıyla bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla sınırlandırılmıştır. Bunun yanında, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda (madde 6) askerlerin askerlik görevlerine veya suçlarına taalluk etmeyen, yahut askerler aleyhine işlenmiş olmayan suçlarının genel mahkemelerde görüleceği; askerlik görevlerinden hariç suçlarda asker olmayanların da ilgisi varsa bu gibi suçların yargılmasının genel mahkemelerde görüleceği, asker olmayanların yargılmasının herhalde genel mahkemelerde bakılacağı düzenlenmiştir.

Askeri düzenlemelere gelindiğinde ise, 1632 sayılı Askeri Ceza Kanununun Ek 6'ncı ve 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununun 11'inci maddesinde asker olmayan kişilerin Askeri Yargıda yargılanmasına yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Ayrıca aynı kanunun 9'uncu maddesinde de anayasaya paralel olarak Askeri Mahkemelerin görev alanı düzenlenmiştir.

Asker olmayan kişilerin barış zamanında Askeri Mahkemelerde hangi suçlarına bakılacağına ilişkin bu düzenlemeler yanında asker ve asker olmayan kişilerin birlikte işlediği Askeri Ceza Kanununda yazılı suçlarda da davalara Askeri Mahkemelerde bakılacağı 353 sayılı kanunun 12'nci maddesinde ayrı bir düzenleme olarak getirilmiştir.

KARDAŞ'a göre; askeri yargı sivilleri işledikleri suçları nedeniyle yargılamakta, böylece görev ve yetki alanları genişlemektedir. Bu genişleme insan haklarını tehlikeye sokmaktadır. Çünkü askeri yargıçlar askeri hiyerarşi içindedir ve askeri yargı yerlerinin hızlı çalışması sivil kişilerin daha az korunmasına neden olmaktadır.⁴⁰

---

⁴⁰ Kardeş, a.g.e., s.80.

Öte yandan siviller için askeri yargının zorunluluğunun ancak adliye mahkemeleri bulunmayan savaş bölgelerinde işlenen suçlar bakımından kabul edilebileceği, barış zamanında hatta sıkıyönetim bölgelerinde bile adli yargıdan ayrılmayı haklı gösterecek bir zorunluluk bulunmadığı ileri sürülmekte⁴¹ ise de, biz sivillerin savaş zamanı bile askeri yargıya tabi olmaması gerektiğini düşünmekteyiz.

Mevcut düzenlemeler ve yukarıda kısaca belirtilen görüşler ele alındığında askeri yargının yapay bir şekilde görev alanının genişletilmesiyle bazı önemli sorunların ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu görüşler ise görev alanının, asker kişilerin sadece görev sırasında, görev nedeniyle işledikleri suçları kapsayacak şekilde, askerlere özgü yargı sisteminin getirilmesi gerektiği, ayrıca askeri yargının savaş zamanına özgü olduğu, sivillerin askeri yargıda yargılanmalarının doğal yargıç ilkesine aykırı olduğu noktalarında toplanmaktadır.⁴²

Bir görüşe göre, askeri yargı yerlerinin asıl fonksiyonu asker kişilerin askeri suçlarına bakmaktan ibarettir. Gerçekten, askeri mahkemelerin varlığı açıklanırken orduda daha sert bir disiplinin sağlanması, askeri birlikleri takip edecek hızlı bir yargı organının zorunluluğu esasına dayanmaktadır. Bu itibarla sivillerin askeri mahkemeye sevk edilmesi özellikle barış zamanında mümkün olduğu kadar kısıtlanmalıdır.⁴³ Bu görüşe katılmakla birlikte bizi askeri yargının asker olmayan kişileri barış zamanında yargılamasının yerinde olmadığı düşüncesindeyiz. Askeri yargının kabul edilen varlık nedenleri de böyle bir durumu dışlamaktadır. Düşüncemize göre sivillerin işledikleri suçlar nedeniyle askeri yargıda yargılanmaları, savaş zamanı da dahil olmak üzere tamamen engellenmelidir.

Mevcut düzenlemelerde dikkati çeken nokta, asker olmayan kişilerin askeri alana çekilmesinde odaklanmakta olup, askeri yargının esas fonksiyonundan uzaklaşmak suretiyle oluşturulan yapay görev genişletmeleri sonucunda sivillerin askeri yargı düzeni içine alınması tamamen doğal yargıç ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Sivillerin doğal yargıçlarından uzaklaştırılarak askeri yargının

⁴¹ Nurullah Kunter, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 9.b., İstanbul: Beta Yayınevi, 1989, s.158.

⁴² Okşar, a.g.t., s.77.

⁴³ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.272-273.

görev ve yetki alanına çekilmesi kabul edilebilecek bir durum değildir. Bu konuda askeri yargının görev alanının belirlenmesine esas alınacak unsur sanığın asker kişi olmasıdır. Varlığı disiplin, otorite ve itaat temeline dayandırılan askeri yargının sivilleri yargılamasının kabul edilebilecek bir yönü yoktur. Amaç bozulan disiplinin yeniden sağlanmasına hizmet etmek ise sivillerin hangi disiplini ne şekilde bozacağı tartışmalıdır. Asker olmayan kişinin disiplini bozması düşünülemez.

Bütün bu açıklamalar ışığı altında kanaatimizce, askeri yargının görev alanı oldukça daraltılmalı, hatta sırf askeri suçları kapsayacak şekilde, asker kişilerin sırf askeri suçları⁴⁴ nedeniyle yargılanacakları bir görev sahasına indirgenmelidir. Sivillerin her ne nedenle olursa olsun, askeri yargıda yargılanmaları ise doğal yargıç ilkesine aykırı olduğundan askeri yargı alanı içine sokulmaları engellenmelidir.

F. Doğal Yargı Yolu Ve Doğal Hakim İlkelerine Uygunluk Sorunu

Askeri mahkemeler ile sıkıyönetim mahkemelerinin kuruluş şekli ve teşekkül tarzının doğal yargı yolu ve doğal hakim ilkelerine uygun olup olmadığı oldukça tartışmalı bir konudur.

Olağan ya da diğer bir tabirle tabii hakim kavramı Anayasalarımıza girmiştir. 1961 Anayasasında 1971 yılında yapılan değişiklik ile, anlam farkı olmadığı gerekçede belirtmekle birlikte "tabii hakim" yerine "bir kimsenin kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz" denilmiştir.⁴⁵ 1982 Anayasası da 37'nci maddesinde bu madde metnini tekrar etmiştir.

⁴⁴ Sırf askeri suç; failin statüsü (failin askeri şahıs olması), suçun unsurlarının yalnızca Askeri Ceza Kanununda yer alması, unsurlarının tamamı ya da bir kısmı TCK'da yer alan suçların yurt savunması sanatını öğrenmek ve yapmak görevine doğrudan etken olan askeri itaat ve inkıyatla ilgisinin olması esaslarına dayanmaktadır. Suç ister tüm unsurları ile Askeri Ceza Kanununda gösterilen bir suç olsun, isterse bir kısım unsurları veya tüm unsurları TCK'da gösterilmekle beraber atıf yoluyla askeri suç haline getirilmiş suç olsun bu suç asker olmayan kişilerce de işlenebilen bir suç ise o suçun sırf askeri suç olduğu söylenemez. Bu konuda bkz. Askeri Yargıtay Daireler Kurulu Kararları, T. 20.06.1996, E.1996/94, K.1996/95; T.27.06.1996, E.1996/105, K.1996/104.

⁴⁵ 1961 Anayasası m.32/2

Olağan, tabii veya diğer bir deyişle doğal hakim; kanunla önceden kurulmuş, her bakımdan yetkili yargılama makamındaki hakimdir. Olağan veya tabii hakim esası, yürütme erkinin yargılama makamları üzerindeki muhtemel tesirini önlemek için kabul edilmiş bir teminat tedbiridir. Olağanüstü hakim de, bir olaydan sonra, sırf o olay için kurulmuş, veya olaya göre sonradan yetkili kılınmış yargılama makamında, özellikle mahkemede yer alan hakimdir.⁴⁶

Tabii hakim ya da doğal yargıç kavramı, yukarıda da belirttiğimiz üzere, dar anlamda suçun işlenmesinden önce yasayla belli edilmiş yargıç diye tanımlanmaktadır. Fakat bu temel tanımlamaya ilave olarak, mahkemelere ilişkin yetki ve görev kurallarını, tarafsızlıkla ilgili güvenceleri ve olağanüstü mahkemelerin kurulmaması ilkesini de eklemek gerekir. Bu anlamda doğal yargıç ya da doğal yargı, hukuk devleti ilkesinin temel unsurlarından biri olan yargı bağımsızlığını tamamlayıcı, onu yargılananlar açısından anlamlı duruma getirici bir koşul olmaktadır.⁴⁷ Mahkemeler suçun işlenmesinden önce kurulmamışsa, yargıçlar sanıklardan önce belli olmamışsa, o zaman suçlara ve sanıklara göre mahkeme kurup yargıç atama olanağı ortaya çıkar. Mahkemelerin ve yargıçların bağımsızlığını ortadan kaldıran hükümler de buna eklenince, hukuk devleti ilkesi iyice zedelenmiş olur.

Doğal yargı yolu, sanığın suçu işlediği anda yürürlükte olan yasa hükümlerine göre kurulmuş bir mahkemede o davaya bakması gerekli olan yargıç tarafından yargılanmasını sağlar. Hukuk devleti anlayışının somutlaştırılmasında ve vatandaşların belli bir güven duygusuyla yaşayabilmelerinde bunun önemi büyüktür.⁴⁸

Sıkıyönetim askeri mahkemeleri bu ilkelere ters düşmektedir. Zira bunlar kanunla değil Milli Savunma Bakanlığı'nın kararı ile, olaydan önce değil, sıkıyönetim ilanından ve olaylarla sanıkların az çok belli olmasından sonra, sadece

⁴⁶ Nurullah Kunter-Feridun Yenisey, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11.b., İstanbul: Beta Yayınevi, 2000, s.339.

⁴⁷ Erkan Karadeniz, **Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Askeri Yargı**, AÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002, s.107.

⁴⁸ Mümtaz Soysal, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 11.b., İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1997, s.251.

ilerisi için değil, kurulmalarından önce işlenen suçlara da bakmak için kurulurlar. Olaydan önce ve ilerisi, için kurulmuş olanlar ise, 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nun öngördüğü askeri mahkemeler olup, bunlar sıkıyönetim askeri mahkemesine dönüşmezler. Sıkıyönetim askeri mahkemeleri sıfır noktasından kurulur, dolayısıyla da tabii hakim ilkesine de aykırıdır. ⁴⁹ Sıkıyönetim askeri mahkemelerinin kuruluşlarından sonra da, görev yaparken bile doğal yargı yeri kavramına ne kadar uzak bulduklarının bir başka örneği, bunların istenirse yine Milli Savunma Bakanlığınca lağvedilebilmeleri ve bakmakta oldukları dosyaların istenen askeri mahkemelere aktarılabilmesidir.

Bununla birlikte askeri mahkemelerin belirtilen ilkelere aykırı yönleri bulunmamaktadır. Çünkü askeri mahkemeler, anılan anayasal ilkelerin öngördüğü biçimde; görev ve yetkisi kapsamına giren davalara konu suçlar işlenmeden önce kurulmuş olağan mahkemelerden olup, bu suçların işlenmesinden ve sanıkların az çok belli olmasından sonra kurulan olağanüstü mahkemelerden değillerdir. ⁵⁰ Askeri mahkemeler, sanığın suçu işlediği sırada yürürlükte olan hükümlere göre kurulmuş bulunan, diğer bir ifade ile sanığın üzerine atılı suçu işlediği tarihte varolan, görev ve yetkileri yasa da açıkça belirlenmiş olan mahkemelerdir.

IV. ASKERİ YARGININ VARLIĞINI SAVUNAN GÖRÜŞLER

Askeri yargılamaya yukarıda yöneltilen eleştirilerin haklılığını kabul etmek gerekir. Ancak bu eleştiriler her ülkenin bir ordusu olduğu, bu ordunun da kendisine uygun bir hukuka gereksinmesi bulunduğu görüşü ile karşılanmaktadır. ⁵¹ CENTEL'e göre; askeri mahkemelerin varlığı askerler bakımından bir zarurettir. Çünkü, ordu birliklerinin bulunduğu her yerde genel mahkemeler bulunmaz. Oysa, buralarda da suç işlenmesiyle bozulan disiplini yeniden ve hızla kurmak gerekir. ⁵² Ayrıca savaş zamanında genel mahkemeler çalışamaz hale gelebilir. Öte yandan, askerlik

⁴⁹ Turgut Efe, "Doğal Yargı Yolu ve Doğal Hakim İlkeleri Açısından Askeri Mahkemelerin ve Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin Kuruluş Biçimi", *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 25. Yıl Armağanı Dergisi*, Ankara, 1998, s.241-257.

⁵⁰ Karadeniz, a.g.t., s.109.

⁵¹ Her ordunun hukuku vardır kuralına itiraz, orduları olup da, askeri yargılaması olmayan ülkelerden gelmektedir.

⁵² Nur Centel, "Türk Hukukunda Askeri Yargıda Görev Yapan Hakimlerin Hukuki Statüsü", *Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)*, Ankara, 2004, 104-105.

camiasının kendine özgü kuralları vardır. Bunları ancak bu camiaya mensup kişiler değerlendirebilir. Tüm bu nedenler askeri mahkemelerin varlığını haklı gösterir.⁵³

Bu gerekçelerin geçerliliği görmezlikten gelinemez. Çağımızdaki ülkelerarası gerginlikler ve silahlanma yarışı, silahlı güç bulundurma ve bunu belli bir hedef için disipline etme ihtiyacını doğurmuştur. Ancak askeri mahkemelerin zorunlu olması başka şeydir. Bu mahkemelerin güvencesiz askeri hakimlerden ve subaylardan oluşması başka şeydir.⁵⁴

Askeri yargının varlığı öncelikle disiplinin temin edilmesi düşüncesi üzerine oturtulmaktadır. ERMAN, sırf bir ordunun varlığının, bu ordu içerisinde disiplinin tesisi açısından askeri yargının bulunmasını gerekli kıldığını ve bu yargının gerekliliğini açıkladığını belirtmektedir.⁵⁵ TAŞKIN ise, askeri yargının adli yargıdan ayrılmasının özelliği olarak amaçlarındaki farklılığı görmekte, birisinin amacının adalet, diğerinin ise disiplin olduğunu belirtmektedir.⁵⁶ Askeri yargının varlığının disiplinin sağlanması ile açıklanması SEVİG tarafından da kabul görmekte olup, bu yazar kamu da adaletin anlamı neyse ordu içinde de disiplinin anlamının o olduğunu, aralarında fark olmadığını aralarında ki tek farkın birinin amaç diğerinin araç olmasında yattığını belirtmektedir.⁵⁷ Böylece askeri yargının varlığı güçlü orduların güçlü askeri yargısı olur mantığıyla birlikte bu güçlü ordunun disiplininin en iyi şekilde sağlanması düşüncesine dayandırılmaktadır.

Askeriyenin yukarıdan aşağıya otorite ve aşağıdan yukarıya itaat prensibine dayandığını belirten AKMENER'de, Askeri Yargının varlığını disiplin ile açıklamıştır.⁵⁸ Bir ordunun varlığı; hazır bulunmak ve emirlere itaat etmek olmak üzere başlıca iki yükümlülüğü birlikte getirmektedir. Bu iki yükümlülük yerine getirilmeksizin hiçbir ordu kendisinden beklenen görevi ifa edemez ve disiplini sağlayamaz. İşte sırf bu nedenle askeri yargı gereklidir. Ayrıca askeri yargının

⁵³ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.223.

⁵⁴ Kardaş, a.g.e., s.10.

⁵⁵ Sahir Erman, "Askeri Yargı," *Askeri Adalet Dergisi*, S:90, Ankara, (Mayıs, 1994), s .8.

⁵⁶ Rifat Taşkın, *Askeri Ceza Kanunu Şerhi*, 8.b., Ankara: Harp Okulu Basımevi, 1946, s.6.

⁵⁷ Sevig, a.g.e., s.91.

⁵⁸ İbrahim Fevzi Akmener, "Türkiye'de Askeri Kazanın Tarihçesi ve Tekamülü," *Askeri Adalet Mecmuası*, S:9, (Haziran: 1957), s.543-544.

varlığını Silahlı Kuvvetlerin varlığıyla açıklamakta mümkündür.⁵⁹ Görüldüğü üzere askeri yargının varlığını savunan yazarların fikirleri, orduda disiplinin tesisi üzerinde birleşmekte ve genel olarak bu fikirler; hazır olma kuralı, askeri itaat kuralı, askeri yargının ordu mensuplarınca dağıtılması gereği ve seri şekilde yargılanma esaslarına dayandırmaktadırlar. Bu açıklamalardan sonra, askeri yargının varlığını gerekli kılan bu esasları kısaca ele alalım.

A. Hazır Olma Kuralı

Ordunun yapısı, yani araç, gereç, malzeme ve personeliyle süreklilik arz edecek şekilde her zaman hazır bulunması gerekliliğini ortaya koymaktadır. İşte ordunun kendi yapısına özgü bu durumu askeri yargıyı diğer yargı düzenlemelerinden ayıran bir özellik olarak belirlediği gibi askeri yargının varlık gerekçesini de ortaya koymaktadır. Nitekim bir ordunun varlığı adi suçlardan ayrı bir takım askeri suçlarında bulunması⁶⁰ ordu birliklerinin her buldukları yerde genel mahkemelerin bulunmayışı, ordu içinde disiplinin sağlanması için yine ordu içinde bir mahkemenin bulunup suçun işlenmesiyle bozulan disiplinin yeniden ve süratle kurulmasına ihtiyaç duyulması, savaş zamanında genel mahkemelerin çalışamaz hale gelmeleri olasılığına karşın bu gibi zamanlarda görev yapacak askeri mahkemelerin daha barış zamanında kurulup çalışmaya başlamaları⁶¹ askeri yargının varlık sebebidir. Ordunun tüm unsurlarıyla hazır olması yargı yönünden de hazır olmasını gerektirmektedir. Orduyu süratle takip eden askeri yargının kurulması, askeri yargının başka bir varlık nedeni olmaktadır. GILLISEN'e göre hazır bulunma yükümlülüğü ve bunun yaptırıma bağlanması, Askeri Yargının gelişmesinin özü olmasa da varlık sebeplerinden biridir.⁶²

⁵⁹ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.8.

⁶⁰ Askeri Ceza Kanununun 66'ncı maddesinde firar suçu düzenlenmiştir. Bu madde ile askerlerin görevi icabı bulunmalarının gerektiği kitalarından ayrılamayacağı yaptırım altına alınmış olup, bu suçta hiçbir mazeret kabul edilmemiştir.

⁶¹ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.306.

⁶² John Gillisen, "Askeri Hukukun Bugünkü Evrimi Üzerine Genel Bildiri I", (Çev. Naim Sucu), *Yargıtay Dergisi*, C:8, S:1-2, (Ankara, 1982), s.17.

B. Askeri İtaat Kuralı

Ordu büyük sayıda insanları kumanda altında toplayan büyük bir girişimdir. Askeri disiplinin temelini oluşturan itaat prensibi üzerine kurulan ordunun kendi içinde her şeyden önce üstlerden gelen buyruklara uyma ve bağlılık, disiplinin tam bir birleşimidir. Hiyerarşiye bağlanmış bulunan bu büyük mekanizmanın kendisine itaat zorunluluğu ve askeri disiplinin sürdürülmesi normal yargıdan ayrı bir askeri yargının varlığını gerektiren temel nedendir.⁶³ Büyük bir karaktere sahip olan orduda çok çeşitli kültür ve mesleklere sahip insanların meydana getirdiği bu büyük kitleyi oluşturan mekanizmanın, disiplinin sağlanması için ayrı bir yargı sistemiyle desteklenmesi zorunluluktur.⁶⁴

İtaat ve otoritenin sağlanması disiplinin oluşturulmasında temel unsur olarak karşımıza çıkmakta olup, askeri yargının da en önemli varlık sebebini oluşturmaktadır. Ancak bu konuda kısaca şuna da değinmek gerekir. Acaba bağımsız ve tarafsız olması gereken yargı bu otorite ve itaat kapsamı dışında mıdır?. İçinde midir?. Disiplinin sağlanmasında askeri yargı araç mıdır?. Askeri Yargının varlık amacı tamamen disipline dayandırılabilir mi?. Askeri Yargı kendi varlık sebebi olarak görülen otorite, itaat ve disiplinin sağlanması kriterlerinin neresindedir?.

Bunlar bizi askeri yargının amacından çok yargı yetkisini kullanan mahkemelerin bağımsızlığının sağlanması, tarafsızlığı ve askeri yargıların güvencelerinin sağlanması sorunlarına götürmektedir. Eğer askeri yargının aynı otorite ve itaat kriterleri içerisinde kaldığını kabul edersek askeri yargıdan söz etmek anlamsız olur. Başka bir bakışla otorite ve hiyerarşik yapı gereği itaat ve disiplinin sağlanmasında askeri yargı üzerinde de aynı kriterlerle otorite ve itaat sağlanması olasılığı karşısında yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığından söz edilemez.⁶⁵

⁶³ Gillisen, a.g.b. (I), s.17-18.

⁶⁴ Sevig, a.g.e., s.80.

C. Askeri Adaletin Ordu Mensuplarınca Dağıtılması Gereği

Bir görüşe göre, askeri yargılamanın uygulanmasının komutanlığa bağlanması gerekliliği, askeri adaletin de ordu mensuplarınca dağıtılmasını zorunlu kılmaktadır. Yine bu görüşe göre askeri adaletin kaynağı komutanın otoritesi olduğuna göre bu adaletin komutan tarafından tayin edilmiş ona bağlı kimseler tarafından icra edilmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır.⁶⁶ Bu görüşü askerin işlediği suçlarla orduya etkisi ve dolayısıyla verdiği zararı objektif olarak yalnız ordu mensuplarının takdir edebileceği düşüncesi desteklemektedir.

HILSE, "Bugünkü Askeri Ceza Kanununun Ana Prensipleri" adlı eserinde, askeri ilişkilerin özelliklerini yalnızca askerler bilir. Bazı hükümlerin gerekçesini ve hükümlere muhalefetin ordu içinde doğuracağı sonuçları yalnız askerler anlar demektedir. Bazı olayların genel ve askeri yargıçlar tarafından aynı nitelikte anlaşılmadığı, genel yargıçlarca olayın disiplini gerektirdiği önemle dikkate alınmadığı⁶⁷ askeri yargının bir diğer varlık gerekçesi olarak ileri sürülmektedir.

Askeri yargıda askeri kurum ve birliklerin yapısını bilen, hukukçuların görev yapması, başlangıçta istenen bir durum olarak belirse de, bu niteliğin tamamen doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira askeri yargıçların da adli yargıçlar gibi, karar verme aşamasında suçun işlenme şartlarını, özellik ve niteliklerini değerlendirmesi, somut olayın tespiti, genel hukuk ilkeleri içerisinde olacaktır.

Yargıç kararına deliller aracılığıyla ulaşmak zorundadır. Ceza yaptırımını gerektiren bir suçu yok sayamayacağı gibi suç olmayan bir eylemi de disiplinin ve otoritenin etkilenmesi sebebiyle cezalandıramaz. Yargıç, askeri de olsa somut olayı genel hukuk kuralları ve yasal çerçevesinde değerlendirmek zorundadır. Aksi düşünce her suç iddiasının disiplinin bozulduğu yönünde yorumlanmasına neden olacaktır ki, askeri yargının varlık sebebi olarak kabul edilen bu kavramın önemine binaen kişinin cezalandırılması yoluna gidilmesi gibi istenmeyen bir sonuç ortaya çıkacaktır. Bu açıdan yargıcın nitelikleri ve vasıflarıyla benzer suçlara bakması

⁶⁵ Okşar, a.g.t., s.71.

⁶⁶ Sevig, a.g.e., s.84.

uzmanlaşması bağlamında önem kazanabilir. Ancak askeri yargının ordu mensuplarınca yerine getirilmesi doğrudan askeri yargının sağlıklı işlemesi açısından pek de fazla önem arz etmemektedir. Amaç askeri yargıda uzmanlaşmış yargıçların bağımsız ve tarafsız olarak karar verebileceği bir ortamda bulunmasıdır. Sorun hukuktan ayrılmamakta yatmaktadır.⁶⁸ Yargıcın askeri birlik ve kurumlarda ki şartları sağlıklı bir şekilde değerlendirmesi, bu ortamı bilmesi açısından artı bir durum yaratmakla birlikte, askeri yargının varlık sebebi olarak kabul edilebilecek bir sonuç değildir. Aksine meslekten olmayan ve askeri mahkemelerin kuruluşunda yargıç statüsünde olan kişilerin⁶⁹ yargılama da bir çok sorunları beraberinde getirdiği bilinen bir gerçektir.

D. Hareket Kabiliyeti ve Seri Şekilde Yargılama

Orduyu takip edebilen seri bir yargılamaya sahip bir yargının gerekliliğini askeri yargının varlık gerekçesi olarak gösteren görüşler mevcuttur.⁷⁰ Özellikle savaş zamanında genel yargının kurulamayacağı olasılığı ve savaş anında öngörülemeyen bazı durumların ortaya çıkma olasılığının her zaman mevcut olduğu göz önüne alınırsa bu özelliklere sahip bir askeri yargının varlığı kabul edilebilecek niteliktedir.

V. ASKERİ YARGI TEŞKİLATI VE GENEL YARGI İLE İLİŞKİSİ

Varlığını ve gayesini hukuk düzeninde bulan devletin, bu gün anladığımız anlamda siyasi ve hukuki bir örgüt olarak kurumsallaşması 16'ncı yüzyılda meydana gelmiştir. Devletin bir amacı da ülkesinde yaşayan insanların mutluluk ve refahını sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için devlet hukuk düzenini oluşturan kurallar koyma görev ve hakkına sahiptir. Devletin diğer bir amacı da kendi varlığını korumak ve sürdürmektir. Bunun için devlet savunma hizmetlerini düzenler ve ordu teşkil eder. Ancak ülkesi içinde bir hukuk düzeni kurabilen ve diğer devletlere karşı bağımsızlığını sağlayabilen bir devletin egemen olduğu söylenebilir.

⁶⁷ Sevig, a.g.e., s.86

⁶⁸ Okşar, a.g.t., s.72.

⁶⁹ Askeri mahkeme heyetlerinde yer alan subay üyeler.

⁷⁰ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e., s.306.

Devletin egemenliğine dayanan hukuki faaliyetleri; yasama, yürütme ve yargılama olmak üzere üç grupta toplanır. Çağdaş demokrasilerde yasama ve yürütme organlarının yapısı ve ilişkileri farklı olabilir. Bu farklılıklar ülkelerin siyasi rejimlerini belirler. Ancak yargılama erkinin bu organlar karşısındaki bağımsız konumu klasik demokrasilerin vazgeçilmez temel ilkesidir.⁷¹ Yargının devlet örgütü içindeki konumunu belirleyen temel ilke kuvvetler ayrılığı ilkesidir. 17'nci ve 18'nci yüzyıllar siyasi felsefesine bağlı olarak gelişen, kuvvetler ayrılığı ilkesi, kamu hizmetlerinin iyi işleyebilmesi için olduğu kadar, devlet tarafından, kişi hürriyetlerine saygılı olunmasını sağlamak için, çeşitli devlet fonksiyonlarının (yasama-yürütme-yargılama), birbirlerine karşı, belli bir bağımsızlığı olan organlar tarafından kullanılması olarak tanımlanmaktadır.⁷² Günümüzde söz konusu ilke, yasama ve yürütme arasındaki ayrılıktan çok, yargı organının bu iki organ karşısındaki bağımsızlığının ön plana çıkarılması olarak anlaşılmaktadır.⁷³

Yargı organlarının devlet örgütü içindeki yerini belirleyen ilke kuvvetler ayrılığı ilkesi iken kaçınılmaz olarak farklılaşan yargı kollarının kendi aralarındaki ilişkiyi belirleyen ilke de yargı birliği prensibidir. Yargı birliği prensibi hakkında farklı görüşler vardır. Bunlardan birincisi adli ve idari yargının tek yargı düzeni içinde yer alması yani yargı denetiminin tek bir yüksek mahkeme tarafından yapılmasıdır.⁷⁴ İkincisi ise mahkemelerin tek bir güce dayanmaları olup, yargılama makamlarının bağımsız olmasıdır. Yani ayrı yargı düzenlerinin varlığının yargı birliği prensibine aykırı olmayacağı şeklindedir.⁷⁵

Yukarıda kısaca gerekçesi izah edilen askeri yargının, bu gün gelinen noktada, genel yargı içindeki konumu açısından kuvvetler ayrılığı ilkesi, yargı birliği prensibi ve uluslararası insan hakları gelişmelerinin etkisi ile sürekli değişime uğradığı, çeşitli ülkelerde değişik derecelerde sivil yargıya entegre etme çabalarının olduğu görülmektedir.

⁷¹ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 8.b., İstanbul: Beta Yayınları, 2003, s.347.

⁷² Teziç, a.g.e., s.388.

⁷³ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, 8.b., Ankara: Yetkin Yayınları, 2004, s.145.

⁷⁴ Gözübüyük, a.g.e., s.3.

⁷⁵ Türkiye Ve Dünyada Askeri Ceza Yargısı, s.8.

Askeri yargı organlarının hiyerarşik teşkilatını belirleyen temel kriter genel yargıda olduğu gibi askeri yargıda da hukuki güvence sağlamak yani yargının olağan denetim yöntemi olan kanun yollarına başvurma imkanı getirmektir. Genellikle ülkeler askeri yargıda kanun yollarını ve bu yolla denetim yapacak yargı organlarını genel ceza yargılaması paralelinde düzenlemişlerdir.

Her ülkede bir çok faktörün etkisi altında yapılan tercihe göre, askeri yargılama ile görevli organların genel yargı içindeki yeri ve dikey olarak teşkilatlandırılmalarına ilişkin değişik modeller ortaya çıkmaktadır.

İlk derece askeri mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri açısından da ülkeler arasında farklılıklar vardır. Kimi ülkelerde bu açıdan bir ayırım yapılmayıp yalnızca tek bir çeşit mahkeme sistemi öngörülürken kimi ülkelerde ise sanığın statüsüne, suç ve cezaların ağırlığına göre çeşitli mahkemelerin kurulması yoluna gidilmiştir.⁷⁶ Bu kapsamda bu bölümde, askeri yargı organları, genel yargı içindeki yerleri ve teşkilatları açısından ele alınacaktır.

A. Genel Yargıdan Bağımsız Teşkilata Sahip Askeri Yargı Sistemleri

Kimi ülkelerde askeri yargının tamamen bağımsız bir görünüm sergilediği ve adli yargı sisteminin yanında ondan tamamen bağımsız ayrı bir teşkilata sahip olduğu görülmektedir. İlk derece mahkemesinden son derece mahkemesine kadar; mahkemeler askeri bir niteliğe sahip olmakta ve hiyerarşik olarak en yukarıda yer alan askeri yargı organının kararlarına karşı adli yargıya başvurma imkanı bulunmamaktadır.⁷⁷

Genel yargının hiyerarşik olarak en üstünde yer alan yüksek mahkeme ile askeri yargının hiyerarşik olarak en üstünde yer alan askeri yüksek mahkeme arasında hiçbir bağ bulunmayıp her ikisi de birbirinden bağımsız ve aynı seviyededir. Ülkemizdeki ve 14 ilk derece askeri mahkemesi, 3 askeri istinaf mahkemesi ve 1

⁷⁶ Ertürk, a.g.e., s.44-45.

⁷⁷ İhsan Işık, "Karşılaştırmalı Askeri Yargı Sistemleri", *Askeri Adalet Dergisi*, S:119 (Ocak, 2004), s.120.

Federal Yüksek Mahkemeye eş düzeyde Askeri Temyiz Mahkemesi olan İsviçre'deki askeri yargı teşkilatı bu şekildedir. Ancak ülkemizde iki dereceli bir yargı teşkilatı söz konusu iken İsviçre'de üç derecelidir.⁷⁸

B. Genel Yargıdan Kısmen Bağımsız Teşkilata Sahip Askeri Yargı Sistemleri

Bazı ülkelerde askeri yargı organlarının genel yargı sistemi karşısında bağımsızlığı sınırlı bir niteliktedir. Bu sisteme sahip ülkelerde alt derece mahkemeler açısından askeri yargı sistemi ayrı bir örgütlenmeye sahiptir. Örneğin Bulgaristan, İngiltere, İtalya, ABD, Rusya Federasyonu ve Hollanda'da askeri mahkemeler ilk derece ve istinaf derecesinde teşkil edilmiş olup temyiz denetimi açısından yüksek temyiz mahkemesine bağlanmışlardır.

Aslında Hollanda'da askeri mahkemeler ilk ve istinaf derecesinde genel yargıya dahil olmuşlardı. Genel ceza davalarına bakan toplam 19 bölge mahkemesinin bulunduğu Hollanda'da, 1991 yılında yapılan düzenleme ile askeri yargılama yetkisi Arnhem bölge mahkemesine verilmiştir. Bu mahkemenin askerlerin askeri suçlarına bakan heyeti, biri başkan olmak üzere iki sivil hakim ve en az yarbay rütbesinde hukukçu olan bir askeri üyeden teşkil edilmektedir. Bu mahkeme kararlarının istinaf incelemesini yapan Arnhem istinaf mahkemesi de biri hukukçu olan general rütbesinde asker üye, diğerleri sivil hakimlerden oluşmaktadırlar. Temyiz incelemesi yapan yargıtay da askeri üye yoktur.⁷⁹ Bu yapısı itibarıyla Hollanda'da kuruluş açısından askeri mahkemenin varlığını, ancak teşkilat olarak askeri mahkemenin olmadığını kabul etmek gerekecektir.

⁷⁸ Bkz. **İsviçre Askeri Yargısı**, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, **Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)**, Çev. Yusuf Şeker, **Askeri Adalet Dergisi**, S: 116 (Ocak, 2003), s.9-13.

⁷⁹ M.Van Seventer, "Hollanda Askeri Yargı Sistemi", (Çev. Ersin Karatekin) **Askeri Yargıtay'ın 90'ncü Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, s.80-81; **National Report The Netherlands (Hollanda Askeri Yargı Sistemi)**, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, (Çev. Yusuf Şeker), **Askeri Adalet Dergisi**, S: 115 (Eylül, 2002), s.4-5.

1992 yılından bu yana Macaristan'da da benzer bir yapılanma vardır. Askeri yargı yetkisi genel yargı içinde bulunan beş askeri mahkemeye verilmiştir. Bu mahkemeler hukukçu olan askerlerden oluşmaktadır. İspanya, Fransa ve Azerbaycan'daki askeri yargı organları ise sadece ilk derece mahkemelerden ibarettir. İspanya'da ilk derece askeri mahkemeler için istinaf yargı yolu öngörülmemiş olup temyiz denetimi yargıtayın askeri dairesi tarafından yapılmaktadır. Fransa'da barış dönemi tek askeri mahkemesi olan Paris Askeri Mahkemesi, Paris İstinaf Mahkemesi ve Yargıtay denetimine tabidir.

Bu ülkelerde askeri yargı ile adli yargı, aynı ceza yargı düzeninin iki ihtisaslaşmış kolunu oluşturmakta olup ya temyiz merciinde yada istinaf incelemesi yapan mercide buluşmaktadırlar.

İstinaf veya temyiz denetimi açısından genel yargıya bağlanmış ülkelerin bir kısmında söz konusu denetim hiçbir askeri niteliği olmayan dairelerde yapılmaktadır. Bulgaristan, İtalya, Hollanda, Fransa ve 2003 yılı düzenlemelerine kadar Belçika'da Yargıtay da askeri nitelikli personel bulunmamaktadır. Bazı ülkelerde ise temyiz denetimi yargıtayın askeri nitelikli bir kuruluşa sahip özel dairesinde yapılmaktadır. Örneğin İspanya'da askeri mahkemelerin kararlarına karşı temyiz incelemesine beş daireden oluşan yargıtayın 5 numaralı askeri dairesinde bakılmaktadır.⁸⁰ 1952'den 1998'e kadar Bulgaristan'da bu sistem uygulanmış, daha sonra askeri daire kaldırılmıştır. Buna karşılık askeri istinaf mahkemesi kurulmuştur.⁸¹

C. Ayır Bir Askeri Yargı Teşkilatı Bulunmayan Ülkeler

Bazı ülkelerde ise askeri mahkemeler barış dönemlerinde geçerli olmak üzere tamamen kaldırılmıştır. Örneğin ikinci dünya savaşından sonra, Almanya'da Alman ordusunun lağv edilmesi üzerine askeri mahkemeler varlık sebebini kaybetmiştir. Birinci Dünya Savaşından sonra Avusturya askeri kuvvet bulundurmaktan yasaklanınca, Askeri Ceza Kanunundaki hükümlerin uygulama alanı kalmamıştır.⁸²

⁸⁰ Bkz. tezimizin ikinci bölümü, s.40 vd.

⁸¹ P.I. Raymundov, "Bulgaristan Cumhuriyeti'nde Askeri Yargı Düzeni", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara, 1999, s.193.

⁸² Erman, **Askeri Ceza Hukuku**, a.g.e., s.3.

Hollanda’da ayrı bir askeri mahkeme teşkilatı mevcut değildir, Macaristan’da 1992 yılında ayrı bir teşkilatı olan askeri mahkemeler kaldırılarak genel yargı içinde askeri hakimlerin üyesi olduğu mahkemeler kurulmuştur. İsveç’te 1948 yılında askeri mahkemeler kaldırılarak askeri suçların genel yargıda görülmesi kabul edilmiştir. Belçika’da 01 Ocak 2004 tarihinden geçerli olmak üzere askeri mahkemeler kaldırılmıştır. Fransa’da, 1999 yılında yapılan yeni düzenleme ile Fransa dışında işlenen askeri suçlara bakan Paris Askeri Mahkemesi dışında asker kişilerin yargılaması sivil mahkemelere bırakılmıştır.⁸³

D. İlk Derece Askeri Mahkemelerin Çeşitliliği Açısından Askeri Yargı Sistemleri

Askeri yargının hiyerarşik teşkilatlandırılmasında olduğu gibi ilk derece mahkemelerin yatay olarak teşkilatlandırılmalarında da farklılıklar vardır. İlk derece askeri mahkemeler bir çok ülkede kuruluş ve nitelikleri açısından bir ayrıma tabi tutulmayıp yalnızca tek bir çeşit mahkeme sistemi öngörülürken kimi ülkelerde bu açıdan bir çeşitlilik söz konusudur.⁸⁴ İlk derece mahkemeler açısından bu çeşitlilik genel olarak Common law hukukunda görülmektedir.

Birden fazla ilk derece askeri mahkemesi olan ülkelerde, mahkemeler arasında bir iş bölümü paylaşımından öte bir yetki ve görev paylaşımı söz konusu olmaktadır. Çünkü her bir mahkemenin verebileceği cezaların üst sınırı ve dolayısı ile suçların niteliği yönünden bir ayrıma gidilmiştir. Bunun yanında sanığın statüsü de görevli mahkemenin belirlenmesinde etkin olmaktadır. Örneğin İngiltere’de, Bölge Askeri Mahkemeleri (District Court Martial) ve Genel Askeri Mahkemeler (General Court Martial) olmak üzere iki çeşit ilk derece askeri mahkeme vardır. Bunlardan Bölge Askeri Mahkemesi iki yıla kadar hapis cezası verebilirken, astsubay rütbesine kadar askeri kişileri yargılayabilmektedir. Genel Askeri Mahkeme ömür boyu hapis dahil genel mahkemelerin verebileceği tüm cezaları verme yetkisine sahip olup subayların davalarına bakmaktadır.⁸⁵

⁸³ Bu konular ayrıntılı olarak tezimizin ikinci bölümünde ele alınacaktır. Bkz. s.40 vd.

⁸⁴ Ertürk, a.g.e., s.47.

⁸⁵ Philip MC Evoy, “Birleşik Krallık Askeri Yargısında Askeri Hakimlerin Yasal Statüleri”, (Çev. Abdullah Kaya), Askeri Yargıtay’ın 90’ncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004),

ABD’de her bir mahkemenin verebileceği azami cezalar belirlenmiş olup, sanığın yargılaması maksadıyla kurulacak mahkeme suçun niteliğine göre belirlenmektedir. Örneğin Özel Yetkili Askeri Mahkeme altı aya kadar hapis cezası verebilirken, Genel Yetkili Askeri Mahkeme ölüm cezası dahil Askeri Ceza Kanununda yer alan her tür cezayı verebilmektedir. Dar Yetkili Askeri mahkemede ise sadece erler yargılanabilmektedir.⁸⁶ Benzer şekilde, Kanada’da Genel Askeri Mahkemeler, Disiplin Askeri Mahkemeleri, Daimi Askeri Mahkemeler ve Özel Askeri Mahkemeler olmak üzere farklı kuruluşa sahip dört çeşit ilk derece askeri mahkeme vardır. Özel Askeri Mahkeme askeri hukuka bağlı sivillerin yargılanması görevini yerine getirmektedir. Disiplin Askeri Mahkemeleri iki yıla kadar hapis cezası verebilirken Genel Askeri Mahkemeler ise en ağır suçların yargılanmasını yapmaktadır.⁸⁷

Common Law hukuk sistemini uygulamamakla birlikte İspanya’da da karma bir sistem görülür. Bölgesel Askeri Mahkemeler ile Merkezi Askeri Mahkeme olmak üzere iki farklı mahkeme kuruluşu vardır. Madrid’te bulunan Merkezi Askeri Mahkeme binbaşından tümgenerale kadar personelin işledikleri suçlarla ilgili davalara bakarken, beş ayrı yerde kurulmuş bulunan Bölge Askeri Mahkemeleri erden yüzbaşıya kadar olan personelin işledikleri suçları yargılamakla görevlidirler.⁸⁸ Yargıtayın askeri dairesi temyiz incelemesi yanında orgeneral/oramiral, korgeneral/koramiraller ile bazı askeri yargı organlarının üyelerinin askeri suçlarına ilk derece mahkemesi olarak bakmaktadır.⁸⁹

---

s.11; UK Group Response (İngiltere Askeri Hukuk Sistemi), International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, **Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)**, (Çev. Ertan Aydil), **Askeri Adalet Dergisi**, S: 114 (Mayıs, 2002), s.11; James W. Rant, “İngiltere Askeri Yargı Sistemi”, **Askeri Yargıtay’ın 85’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara, 1999, s.111.

⁸⁶ ABD Askeri Yargısı için Bkz. Andrew M.Egeland, “Amerikan Askeri Yargı Sistemi”, **Askeri Yargıtay’ın 85’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara, 1999, s.82-93; **Summary of the Military Justice System and Court-Martial Procedures of the United States of America (Amerika Birleşik Devletleri Askeri Adalet Sistemi)**, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, **Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)**, Çev. Yusuf Şeker, **Askeri Adalet Dergisi**, S: 117 (Mayıs, 2003), s.7-16.

⁸⁷ Ertürk, a.g.e., s.47.

⁸⁸ Ahmet Zeki Liman, “İspanya Askeri Yargı Sistemi”, **Askeri Adalet Dergisi**, S: 118 (Eylül, 2003), s.6.

⁸⁹ Gonzalo Francisco Ramirez Bazan, “İspanya’da Askeri Yargı”, **Askeri Yargıtay’ın 85’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara, 1999, s.154.

Tek çeşit ilk derece askeri mahkeme olan ülkelerde tüm askeri mahkemeler aynı niteliğe sahip olup aralarında yalnızca yetki alanı bakımından fark vardır. Bu yetki alanı coğrafi olarak belirlenebileceği gibi birlik mensupları bakımından kişi itibari ile de belirlenebilir. Ülkemizle birlikte İsviçre, İtalya, Bulgaristan gibi ülkelerde ilk derece askeri mahkemeler tek çeşittir. Hollanda'da ise Arnhem Bölge Mahkemesinin Askeri Kurulu olmak üzere yalnızca bir adet ilk derece askeri mahkeme vardır. Fransa'da ise sadece yurt dışında işlenen suçlara bakmakla görevli Paris Askeri Mahkemesi mevcuttur.

Bu sistemlerde nevi itibari ile tek bir tür askeri mahkeme öngörülmekle birlikte⁹⁰ ülkemizde olduğu gibi sanığın rütbesi ve suçun niteliği açısından mahkeme heyetinin kuruluşunda farklı oluşumlar öngörülebilmektedir. Bulgaristan'da cezanın üst sınırı bakımından mahkeme heyetinin teşkilinde nitelik ve nicelik açısından farklılık görülmektedir. Beş yıla kadar cezalar için tek askeri hakimli, beş yıldan on beş yıla kadar cezalar için bir askeri hakim ve iki asker üyeli, on beş yıl ve üzeri cezalar için ise iki askeri hakim ve üç asker üyeli olmak üzere üç değişik kuruluş söz konusudur.⁹¹

VI. ASKERİ YARGININ KURULUŞUNA İLİŞKİN SİSTEMLER

Bilindiği üzere, yargılama faaliyeti belirli makam ve kişilerin katılımı ile yürütülen kollektif bir faaliyettir. Bu faaliyete katılan makam ve kişilere muhakeme sūjeleri, aralarında kurulan ilişkiye de muhakeme ilişkisi denilmektedir. Muhakeme sūjeleri iddia, savunma ve yargılama makamını işgal ederler. Hakim, yargılama makamını işgal eden ve uyuşmazlığı çözen en önemli sūjedir.⁹² İnceleme konumuz içinde, bu başlık altında askeri mahkemelerin kuruluşu ifadesiyle yargılama makamının yapısı ele alınmıştır.

⁹⁰ Bkz. tezimizin ikinci bölümü, s.40 vd.

⁹¹ Petyo Petkov, "Askeri Yargıda Bulgar Hakimlerin Statüsü", (Çev. Derya Yaman), *Askeri Yargıtay'ın 90'ıncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)*, Ankara, 2004, s.66; Bulgaristan Askeri Yargı Sistemi ve İşleyişi, *Askeri Adalet Dergisi*, S: 95 (Ocak, 1996), s.3.

⁹² Nevzat Toroslu, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1.b., Ankara: Savaş Yayınevi, 1998, s.90.

Askeri ceza yargısı başlangıçta hiçbir teminatı olmayan, kendisini kanunla bağlı saymayan, gerek oluşum biçiminde, gerekse işleyişinde hukuk formasyonu olan kişileri dışlayan, çeşitli mercilerden alınan emirlere veya edinilmiş kanaatlere göre karar veren bir organ şeklinde ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılın başlarına kadar hukuk tahsili yapmış hakimlere kapalı olan askeri yargı, önce askeri hakimleri bünyesine almış, daha sonra karma sisteme giderek askeri hüviyetleri bulunmayan sivil hakimlere de yer vermeye başlayarak yargı organlarının tamamen hukukçu olan hakimlerden kurulması aşamasına gelinmeye başlanmıştır.⁹³

Mahkemelerin kuruluşu, hakimlerin tayin, nakil ve azilleri ile, bağımsızlık arasında çok büyük bir ilişki vardır. Çoğunluğu asker kişilerden oluşan bir askeri mahkeme, bağımsızlık açısından teminat vermekten uzaktır.⁹⁴

Halen Askeri Yargının kuruluşu ile ilgili, Dünya'da üç büyük sistem yürürlükte bulunmaktadır. Bunlar; Anglo-Amerikan Ülkeleri Common Law sistemi, Avrupa Kıtası Ülkeleri Civil Law (Romanist Sistem) sistemi ve eski SSCB sistemi olan Komünist Ülkeler Sosyalist Hukuk Sistemidir.

Her üç sistemde üniformalı askeri hakimlerin görev yaptığı ülkeler bulunmakla birlikte, tamamen sivil hakimlerin veya askeri hakim olarak nitelendirilen sivil hakimlerin görevlendirildiği ülkeler de mevcuttur. Örneğin Ülkemizde, ABD'de, İspanya'da, Rusya Federasyonu'nda hukukçu kimliğe sahip hakimler üniformalı askeri hakim iken, İtalya'da askeri mahkemelerde görev yapan hakimler askeri hakim olarak nitelendirilmekle beraber tamamen sivildirler. Ayrıca her üç sistemde de mahkeme kuruluşunda, değişik oranlarda, hukukçu olmayan asker üyelerin buldukları görülmektedir.

A. Anglo-Amerikan Sistemi

Anglo-Sakson Sistemi de denilen bu sistemde mahkemelerin kuruluşu açısından belirleyici özellik, mahkemelerin daimi nitelikte olmaması, yani çözülecek

⁹³ Erman, *Askeri Yargı*, a.g.m., s.43.

⁹⁴ Erman, *Askeri Ceza Hukuku*, a.g.e, s.325.

uyuşmazlık için yetkili birimlerce oluşturulması, buna bağılı olarak da bu mahkemelerde görev alan hukukçuların aslında hukuk müşavirliği statüsünde olmaları, sadece mahkemede görevlendirilmeleri halinde yargılama faaliyetine katılmalarıdır.

Sarsılan düzeni olayla sınırlı olarak yeniden kurmak anlayışına göre, ABD, İngiltere gibi Common Law hukukuna bağılı ülkelerde görülen bu sistemde, askeri mahkemeler dava konusu olay için kurulmakta ve mahkeme bir sonuca vardığında ve hüküm okunduğunda varlığı da sona ermektedir. Anglo-Sakson hukuk sistemine bağılı ülkelere Kanada'da ise daimi bir askeri mahkeme de bulunduğu için bu açıdan diğerlerinden ayrılmaktadır.⁹⁵ Avrupa Birliği üyesi ülkelere İrlanda'nın da askeri yargısı bu sisteme dahildir.

Bu sistemin özü askeri mahkemeler ve hukuk müşavirlerinin varlığıdır. Askeri müşavirlerin yapısı ve işlevi ülkelere göre değişmektedir.⁹⁶ Bu sisteme göre; bir "Judge Advocate General" teşkilatı vardır. Bu teşkilat hukukçulardan oluşmaktadır. Bu teşkilatın idari yetkilerinin yanında yargısal yetkileri de mevcuttur. Bu teşkilatın üç bölümü mevcuttur. Bu bölümlerden biri "Military Justice Branche" adını taşır. Bu bölüme giren hizmetleri yerine getiren "Judge Advocate General" bazen askeri mahkemeye üye hatta başkan sıfatıyla katılır ve askeri üyelerin -tıpkı genel mahkemelerdeki jüriler gibi- maddi hususlara, yani sanığın suçlu olup olmadığına karar vermelerinden sonra, hukuki konular hakkında hükmü açıklar.

Bu askeri mahkemeler devamlı olmayıp, belirli bir davaya bakmak için, askeri otoriteye toplanmaya davet olunurlar. Bu da bir hayli zaman kaybına yol açmaktadır.⁹⁷ Askeri mahkeme kaza yetkisi bitinceye kadar karar vereceği tek ya da belirlenmiş sayıdaki duruşmalar için toplanmaktadır. Bu hal giderek askeri mahkemeyi toplama usulünden uzaklaştırarak devamlı bir nitelik kazandırmaktadır. Böylece bu sistemde askeri mahkemelerin, sivil mahkemeler ve Kara Avrupası tipi

⁹⁵ Gillisen, a.g.b. (II), s.316.

⁹⁶ Gillisen, a.g.b. (I), s.14.

⁹⁷ Erman, *Askeri Yargı*, a.g.m., s. 46.

devamlı askeri mahkemelerin durumuna benzer bir duruma geldiği öne sürülmektedir.⁹⁸

B. Kara Avrupası Sistemi

Bir diğer sistem olan ve Romanist Sistemde denilen bu sistem Kara Avrupası'nda yaygındır. Bu sebeple bu sisteme Kara Avrupası veya Kıt'a Avrupası Sistemi de denmektedir. Bu sistemin özelliği ikili görev ilkesidir. Bunlar suçlama ve hükümdür. Ülkemizde de bu sistem uygulanmaktadır.⁹⁹ Bu sistemi benimseyen ülkelerde askeri yargı organları daimi niteliktedir. Suç işlenmeden evvel gerek sanığın statüsü ve gerekse suçlar açısından yetkili ve görevli mahkemeler tanımlanmıştır. Askeri yargının genel yargıya entegre olduğu ülkeler açısından da durum aynıdır.

Bu sistemin ana hatları kısaca şu şekildedir. Kuruluş biçimleri farklı olmakla birlikte, ana temayül askeri mahkemelerin askeri üyelerin karışımından oluşmasıdır. Bir çok ülkede yalnız başkanın veya duruşmayı yönetecek olan üyenin, yani duruşma hakiminin hukukçu olmasıyla yetinildiği görülmektedir. Subay üyeler, mahkemelerin devamlı olma niteliğine karşılık, gerek komutan tarafından, gerekse kura veya sıra ile olacak şekilde çeşitli şekillerde olaydan bağımsız olarak geçici süreler için önceden tespit edilmektedir. Bu sistemde mahkemelerin yetki alanları coğrafi olarak veya birliklerin kuruluşu açısından belirlenmekte ve hakimler önceden atanmaktadır.

Askeri mahkemelerin kararlarına karşı özellikle barış zamanında bir üst mahkemeye başvuru imkanı genel olarak kabul edilmiş ise de, bir çok ülkede ayrı bir askeri yargıtay kurulmamıştır. Genel yargıtay bu görevi yerine getirmektedir. Bununla birlikte bu konuda da iki ana sistemin mevcut olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi İtalyan ve kısmen Fransız sistemidir ki, buna göre askeri mahkemelerden verilen kararlar umumi yargıtayın belirli bir dairesince temyizen incelenmektedir.¹⁰⁰

⁹⁸ Gillisen, a.g.b. (I), s.14.

⁹⁹ Gillisen, a.g.b. (II), s.316.

C. SSCB Sistemi

Günümüzde dağılmış olan eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde, halen Rusya ve birkaç ülkede uygulanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Sistemine göre; askeri hukuk işleri yöneticisi tarafından yapılır. Hukuk işleri yöneticisi, sivil olan genel savcının otoritesinin altındadır. Silahlı Kuvvetlerdeki olaylarda yasaların tam ve sıkı bir biçimde uygulanmasının son kontrolü genel savcı ve ona bağlı askeri savcılarca yerine getirilir. Askeri hukuk işleri yöneticisinin görevi özellikle devlet güvenliğine karşı girişimlerle mücadele etmek, silahlı güçlerin savaş hazırlığı, askeri disiplin içerisinde çaba sarf etmek ve yasaların tam bir biçimde uygulanmasını denetlemekten ibarettir.

Askeri savcı, askeri mahkemelerde hükümeti temsil eder. Asker kişilere ilişkin cezayı gerektiren olaylarda ve diğer bir kısım olaylarda kovuşturma yapma yetkisi vardır. Bu sistemde askeri kaza yetkisi kural olarak asker kişilerin bütün ihlallerini, yani asker kişiler tarafından işlenen askeri ve diğer ihlalleri kapsamaktadır. En son safhada genel savcı silahlı kuvvetler davasında genel bir adli denetim gücüne sahiptir.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Erman, *Askeri Yargı*, a.g.m., s. 46.

¹⁰¹ Gillisen, a.g.b. (II) , s.317.

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE
ADAY ÜLKELERDE ASKERİ YARGI

I. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERDE ASKERİ YARGI

A. Almanya'da Askeri Yargı

Alman askeri ceza hukuku bakımından ayrı bir askeri ceza yargısı ve askeri savcılık kurumu bulunmamaktadır. Alman Anayasası askeri suçlar için sadece savaş zamanında askeri mahkemelerin kurulmasına izin vermektedir. Buna göre Almanya'da barış zamanında askeri ceza mahkemeleri mevcut değildir. Gerek askeri ceza kanununda, gerekse genel ceza kanunlarında yer alan suçları işleyen askerlerin yargılaması tamamen sivil mahkemeler tarafından yapılmaktadır. Sivil mahkemelerde askeri nitelikli hiçbir yargı mensubu yoktur. Hazırlık soruşturmaları da ehliyetli sivil savcılar tarafından yürütülmektedir.¹

Askeri görevin ihlali niteliğindeki disiplin suçları bakımından, bir asker kişi, işlediği disiplin suçunun ağırlığına bağlı olarak yargısal ya da yargısal olmayan mahiyette bir disiplin yaptırımına tabi olabilmektedir. Yargısal nitelikte olmayan disiplin cezalarını² verme yetkisi ilgilinin disiplin amirine aittir. Normal olarak bu kimse, bölük ya da tabur komutanıdır.

Ağır disiplin sorumluluğu gerektiren hallerde ise devreye bağımsız Alman Silahlı Kuvvetleri disiplin ve şikayet mahkemeleri girmekte ve ilgili disiplin yaptırımının uygulanmasına karar vermektedir.

---

¹ Wieninger Alice Greyer , "Almanya Askeri Yargı Sistemi", **Askeri Yargıtay'ın 90'ncü Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, s.50; **Questionnaire on Military Jurisdiction of the International Society For Military Law and The Law of War**, Military Legal System in Germany (Almanya Askeri Hukuk Sistemi), (Çev. Ertan Aydil), **Askeri Adalet Dergisi**, S:114 (Mayıs, 2002), s.3.

² İhtar, Kınama, para cezası, sokağa çıkma yasağı, disiplin hapsi disiplin cezaları. Disiplin hapsi en fazla üç hafta süre ile uygulanabilecektir. Ve hürriyeti bağlayıcı niteliği gereği ancak bir yargısal rıza çerçevesinde uygulanabilmektedir.

Asker kişilere mahsus “Askeri Disiplin Nizamnamesi” gereğince kurulmuş iki adet (Kuzey, Güney) askeri disiplin ve şikayet mahkemesi³ mevcuttur. Bu mahkemeler Federal Savunma Bakanlığının sorumluluğu dahilindedir ve toplam on altı daireden oluşmaktadır. Bu mahkemeler tarafından verilebilecek olan cezalar; rütbe terfiini engellemek (azami 4 yıl), ücret tenzili (azami 5 yıl), rütbe indirimi, ihraç, emeklilik ücretinin tenzili ve emeklilik ücretinin kaldırılması cezalarıdır.

Bu mahkemelerin kararlarına karşı Federal İdare Mahkemesinin (Danıştay) askeri disiplin işlerine bakan dairesine istinaf yolu ile başvurulabilmektedir. Askeri disiplin mahkemeleri hiçbir komutanlığa bağlı olmayıp bir meslekten sivil hakim, bir kurmay subay ve yargılanan askerin rütbesine denk bir asker üyeden kurulmaktadır. Federal İdare Mahkemesinin Askeri Disiplin Dairesi üç meslekten sivil hakim ve iki subay üyeden oluşmaktadır. Disiplin mahkemelerinin sivil hakimleri silahlı kuvvetlerde hukuk müşavirliği yapmış sivil memurlar arasından önce iki yıl süreli ve müteakiben süresiz olarak Savunma Bakanlığı tarafından atanmaktadırlar. Federal İdare Mahkemesi Askeri Disiplin Dairesi sivil hakimleri ise Adalet Bakanlığınca teklif edilmekte ve Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadırlar.

Disiplin mahkemelerinde eyalet adli mercilerine bağlı sivil savcılar ile savunma bakanlığına bağlı sivil memur olarak görev yapan savcı vekilleri iddia makamını işgal etmektedirler.⁴

Fikir olması açısından askerlerin askeri suçlarını da yargılayan hakimlerin statüsüne ilişkin olarak özetle şunlar söylenebilir. Almanya’da hakim ve savcı olmak için herhangi bir yaş sınırlaması yoktur. Ancak hukuk fakültesi mezunu olmak, birinci sınavı kazanıp iki yıllık stajı tamamlamak ve ikinci sınavı kazanmak gerekmektedir. Hukuk profesörlerinden hakim olmak isteyenlerde staj uygulaması yoktur.

³ Almanya’da bu mahkemelere askeri mahkeme demekten kasten kaçınılmaktadır. Bunun sebebini ise Dr. Alexander Poretschkin; "bu mahkemelerin ceza yargısını yürütmemesi, disiplinler durum ve şikayetler ile ilgilenmesi" olarak belirtmektedir. Bkz. Alexander Poretschkin, “Almanya’da Yargılama ve Askeri Yargılama”, Askeri Yargıtay’ın 85’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999), Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999, s.160-161.

⁴ Wieninger, a.g.b., s.50-53; Military Legal System in Germany, a.g.b., s.4-7.

Hakimlik statüsü ömür boyu hakimlik ve yardımcı hakimlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Hakimlik ayrı ve özerk bir statü iken savcılık devlet memurluğu statüsüdür. Yardımcı hakimlik ve savcılık süresi en fazla beş yıl ile sınırlıdır. En az üç yıl yardımcı hakimliği tamamlayanlar ömür boyu hakimlik statüsüne ayrılabilirler. Aynı şekilde savcılar da yardımcılık süresi sonunda ömür boyu devlet memuru olarak güvenceli bir statüye sahip olmaktadır. Hakim ve savcı ünvanları ömür boyu geçerli olmakla birlikte emeklilik yaş sınırı getirilmiştir. Buna göre emeklilik yaş sınırı 65'tir. Hakimler kural olarak süresiz atamaya tabidirler.

Hakimlerin atanması federal devlet ve eyaletlere göre farklılıklar arz etmektedir. Federal hakimlerin çoğunluğu yasama organınca seçilirken eyalet hakimlerinin çoğunluğu da hakim seçim komisyonlarının belirlemesi ve Eyalet Başkanı veya Adalet Bakanınca atanmaktadır.⁵

Görüldüğü üzere Almanya'da genel yargıdan ayrı bir askeri yargı yoktur. Fakat her ne kadar Almanlar ısrarla askeri mahkeme demekten kaçınırsalar da sadece ismi askeri mahkeme olmayan, fiiliyatta ise bir askeri mahkeme olan askeri disiplin ve şikayet mahkemeleri vardır. Bu mahkemelerin verebildikleri cezalardan; emeklilere verilen cezalar ülkemizde mevcut değildir, diğer cezalar ise ülkemizde ancak askeri mahkemeler tarafından verilebilmektedir. Ayrıca bu mahkemelerin verdikleri kararların temyiz incelemesini yapan üst mahkemenin yetkili dairesinde ise üç adet sivil hakim ile birlikte iki adet subay üye de yer almaktadır.

B. İngiltere'de Askeri Yargı

İngiliz askeri yargı sistemine göre; disiplin hukukunun aslen düzeni temin edecek en uygun yol olan amirler tarafından icrası asılsa da, bazı eylemler daha yüksek ve daha ciddi bir mahkeme tarafından ele alınmak zorundadır. İşte bu mantıkla, İngiliz askeri tarihinin ilk dönemlerinden beri, bu çeşit eylemler askeri mahkemelerde yargılanmaktadır.

---

⁵ Wieninger, a.g.b., s.53.

Askeri mahkemeler temellerini Normandiya'lı William'ın İngiltere'yi işgalinin hemen sonrasında bulur. Zamanla bu mahkemelerdeki hakimler askeri hakim olarak isimlendirilmişlerdir. 17'nci ve 18'inci yüzyıllarda, bir hakim pozisyonunda olmasının yanı sıra askeri hakim aynı zamanda davada kısmen savcılık görevini de yerine getirirdi.

1881 yılında, askeri cürümleri tam olarak kodifiye eden ve bir nevi askeri mahkemelerin anayasası ile usul kuralları olan ilk ordu kanunu kabul edilmiştir. Bu sistem 1955 yılında güncelleştirilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uyum sağlamak için bir takım reformların yapıldığı 1996 yılına kadar da yürürlükte kalmıştır.⁶

İngiliz Ordusunda üst derece askeri mahkeme ve alt derece disiplin cezalandırma sistemi olmak üzere iki farklı disiplin sistemi mevcuttur. Disiplin cezalandırma sistemi komutanlar tarafından yürütülmektedir. Askeri disiplin sisteminin hukuki temeli 1955 tarihli Ordu Yasası'dır. 1997 yılında Ordu Yasası tekrar düzenlenmiştir.⁷

İngiltere'de disiplin hukuku ufak fakat belirsiz eylemleri konu edinmiş olup, İngiliz askeri adalet sisteminin bir bütünlük arz eden önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu sistem genellikle binbaşı ya da yarbay rütbesindeki amirler tarafından yürütülmektedir. Bu amirler hukuk eğitimi almakla birlikte hukuk fakültesi mezunu değildirler. Sanıkların bazı hakları vardır⁸. Bunlardan biri de disiplin itiraz mahkemesine itiraz etme hakkıdır. Disiplin İtiraz Mahkemesine bir askeri hakim tarafından başkanlık edilir ve iki tane de subay üye mevcuttur. İddia

⁶ Philip MC Evoy, "Birleşik Krallık Askeri Yargısında Askeri Hakimlerin Yasal Statüleri", (Çev. Abdullah Kaya), *Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004, s.10.

⁷ *UK Group Response (İngiltere Askeri Hukuk Sistemi)*, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, *Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)*, (Çev. Ertan Aydil), *Askeri Adalet Dergisi*, S: 114 (Mayıs, 2002), s.9-10.

⁸ Suç işlendikten sonra, suçun disiplin amirince cezalandırılması veya askeri mahkemece cezalandırılması şeklinde seçimlik haklar. Bkz. *UK Group Response*, a.g.b., s.11 vd.; *Evoy*, a.g.b., s.11.

makamı bir asker hukukçu tarafından temsil edilmektedir. Bu mahkeme, disiplin amiri tarafından verilen cezadan daha ağır bir cezaya hükmedememektedir.⁹

İngiltere'de bölgesel ve genel askeri mahkeme olmak üzere iki çeşit askeri mahkeme mevcuttur. Bu mahkemeler bir dizi askeri ve sivil cürümleri yargılayabilmektedir. Bir bölgesel askeri mahkemenin sınırlı ceza verme yetkisi varken¹⁰ genel askeri mahkemenin bu şekilde bir sınırı yoktur. Her iki mahkemeye de bir askeri hakim tarafından başkanlık edilir. Bölgesel askeri mahkemenin en az üç subay ya da askeri memur üyesi varken, bu sayı genel askeri mahkemede en az beştir. Genel askeri mahkemede de askeri hakim sayısı birdir.

Her iki mahkemede de izlenecek usuller tamamen aynı iken, genel askeri mahkeme tüm cürümler ile birlikte subayları da yargılamaya münhasıran yetkilidir. Duruşmalar askeri hakim tarafından yönetilir. En kıdemli subay üye mahkeme başkanıdır.¹¹

Askeri mahkeme kararlarına karşı temyiz yolu açıktır. Temyiz mercii Yargıtay'ın bir alt bölümü olan Askeri Temyiz Mahkemesi'dir.¹² Yargıtay'a atanan hakimler askeri deneyimi ya da bilgisi olmayan sivil hakimlerdir. Bir temyiz süreci Yargıtay, daha sonra Lordlar Kamarası ve buradan da İnsan Hakları Avrupa Mahkemesini takip eder.¹³

Sivil ve asker kişilerin birlikte bir suçun faili olmaları durumunda, sivil ve askeri yargılama makamları arasında yargılama yetkisi bakımından bir danışma durumu söz konusu olmaktadır. Mutabakat sağlanması durumunda yargılama sivil mahkemede birlikte yapılabilmekte, ya da davalar ayrılarak ayrı ayrı görülebilmektedir.

⁹ Evoy, a.g.b., s.11.

¹⁰ İki sene mahkumiyet gibi.

¹¹ Evoy, a.g.b., s.11; UK Group Response, a.g.b., s.11; James W. Rant, "İngiltere Askeri Yargı Sistemi", *Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999, s.111.

¹² Çev. Notu: Orijinal çeviri "Askeri Mahkeme Temyiz Mahkemesi (Court Martial Appeal Court)"

¹³ Evoy, a.g.b., s.13; UK Group Response, a.g.b., s.11.

İngiliz ordusunun askeri disiplin sistemi, yapılan değişiklikler sonucu Avrupa İnsan hakları Mahkemesi normları ile aynı çizgiye getirilmiştir. Bu değişiklikler askeri mahkemeler ile disiplin cezalandırma sistemlerinin her ikisini de etkilemiştir.¹⁴ İngiliz Kraliyet Donanması içinde de yukarıda anlatılan sisteme benzer ve paralel bir sistem mevcuttur.

İngiltere'de sivil kişilerin askeri mahkemede yargılanması sadece İngiltere toprakları dışında mümkündür. İngiltere dışında bulunan İngiliz askeri mahkemelerinin siviller üzerinde yargılama yetkileri vardır. Bu kategoriyi oluşturan siviller İngiliz ordusu mensuplarının bakmakla yükümlü olduğu kişiler ve ordunun sivil çalışanlarıdır. Askeri mahkemelerin bu şahıslar üzerindeki yargılama yetkisi sadece İngiliz hukukundan doğan ceza davaları ile sınırlı olmayıp disiplin suçlarını da kapsamaktadır.¹⁵

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin İngiliz askeri yargısı ile ilgili olan bazı kararları, İngiliz askeri yargı sistemini etkilemiştir. Bu kararlardan Findlay Kararında İHAM; Sözleşmenin 6'ncı maddesinin ihlal edildiği ve başvuru Çavuş Findlay'ın bağımsız ve tarafsız bir mahkemede adil şekilde yargılanmadığına hükmetmiştir. Bu dava askeri mahkemenin kurulmasını emreden komutanın rolü ve fonksiyonları üzerine odaklanmıştır. Komutan hakimi, savcılığı ve savunma avukatını atamış olup, mahkeme üyelerinin tamamı kendi komutası altındaki kişilerden oluşmaktadır. Komutanın aynı zamanda mahkemeyi dağıtma, hükmü gözden geçirme ve işlemleri onaylama yetkisi de vardı. Uygulamada emirleri, birkaç küçük idari emri geçmiyordu. Fakat, Komisyon başvuru sahibinin bağımsızlık ve tarafsızlıkla ilgili iddialarının somut olarak ispatladığını kabul etmiştir.

Bu karar sonrasında İngiltere'de 1996 Silahlı Kuvvetler Kanunu çıkarılmış ve komutanın rolü ortadan kaldırılarak bu yetkiler, bağımsız bir savcılık bürosu ve hukuki yardım bürosu olan, bağımsız bir mahkeme idari bürosuna devredilmiştir.

¹⁴ UK Group Response, a.g.b., s.11-12.

¹⁵ İbrahim Kaya, "İngiltere'de Silahlı Kuvvetlerin Anayasal Konumu ve Askeri Hukuk", *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi*, S:14, (Ankara, 2000), s.141.

Ayrıca, askeri mahkemelerin üyeleri yargılanan askerlerin tabi olduğu aynı komuta zinciri içinden seçilmemeye başlanmıştır.¹⁶

İHAM'nin konu ile ilgili bir diğer kararı da Morris Kararıdır. Başvuru sahibi 1996 Kanununa aykırı olarak Mahkeme İdari Bürosu, Hukuki Yardım Bürosu ve İddia Makamının bağımsız olmadıklarını, askeri mahkemelerin bağımsız olabilmeleri için, Kara Kuvvetleri sisteminden ayırık bulunmaları gerektiğini ileri sürmüştür.

İHAM bu başvuru üzerine verdiği kararda; 1996 kanunuyla getirilen değişikliklerle, Findlay davasındaki kaygılarının giderilmesinde çok fazla yol kat edildiğini kayıt altına almış, askeri mahkemenin bağımsızlık ve tarafsızlığını korumak için bir dizi koruyucu tedbirlerin getirildiğine dikkat çekmiştir. Mahkeme bununla birlikte, askeri mahkemenin iki subay üyesinin hiç hukuk eğitimleri olmaması ve mahkemede sorumluluklarını yerine getirirken kendilerine baskı olmayacağına dair hiçbir güvencenin bulunmadığını da hüküm altına almıştır. İHAM, bu subayların mahkeme üyesi iken başkaca bir görev almamalarını ya da kimseye rapor vermemelerini de belirtmiştir. İHAM, aynı zamanda mahkeme başkanının bağımsızlığını açıklamış, bu bağlamda emir komuta zinciri dışında görev yaptıklarını, emekliliklerine kadar görevde kalma garantileri olduğunu, kimseye rapor vermediklerini ve terfi olasılıklarının da olmadığını, olumlu unsurlar olarak işaret etmiştir.¹⁷

İHAM; Grieves kararında, üniformalı bir hakim avukatın görev yapması nedeniyle sözleşmenin 6/1'inci maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Cooper kararında ise; hakim avukatın ve onu askeri mahkemeye atayan askeri adalet işleri başkanının da sivil olmalarını, askeri mahkeme yargılamalarının bağımsızlığını teminat altına alan en önemli ve belirgin bir garanti olarak görmüştür.¹⁸

---

¹⁶ Evoy, a.g.b., s.15.

¹⁷ Evoy, a.g.b., s.16-17.

C. İspanya'da Askeri Yargı

İspanya'da askeri yargı, ordular kadar eski bir kurumdur. İspanya'da askeri yargılamaların ve askeri yargı kurumlarının kökeni Fenike, Kartaca, Yunan ve Hatta Roma hakimiyeti altındaki zamanlara dayanmaktadır. Ancak askeri hukukun ortaya çıkması, 1480 yılında general rütbesinin çıkartılması ve düzenli orduların kurulmasına dayanmaktadır. 15'inci yüzyıldan 17'nci yüzyıla kadar askeri birlikler üzerindeki yargılama yetkisi generaller tarafından kullanılmıştır.

1874 yılında İspanya'da askeri yargı sınıfı, bir yardımcı sınıf olarak kabul edilerek bu sınıfın üyelerine rütbe ve üniforma verilmiş, bu da İspanya'da askeri yargının gelişmesine önemli katkı sağlamıştır.¹⁹

18'inci yüzyılın başlarından Franco rejimine kadar, askeri mahkemeler asker kişiler tarafından işlenen bütün suçlar yönünden yargı yetkisine sahipti. Bu dönemde askeri mahkemeler dördü askeri personel, beşincisi ise askeri hakim olmak üzere beş üyeden oluşuyordu. Franco döneminde askeri yargının yetkileri, asker kişilerin işledikleri bütün suçların yanında sivil kişilerin işlemiş oldukları kamu düzenini bozan suçlara da bakılmasıyla, çok genişletildi.

Demokrasiye geçiş ve bugün yürürlükte olan 1978 Anayasası'nın kabulüyle, askeri yargı ve askeri hakimlerin statüsü açısından birçok sonuçlara yol açan yeni bir hukuki çerçeve getirilmiştir. Askeri mahkemelerin üye sayısı değişmezken, üyeler dört askeri hakim ve bir askeri personel olacak şekilde değişiklik yapılmıştır. Haziran 2003'te ise ikisi askeri hakim ve birisi askeri personel²⁰ olmak üzere askeri mahkemelerin üye sayısı üçe düşürülmüştür.

Önceki askeri mahkemeler farklı komutanlar tarafından davadan davaya farklı atamalarla oluşturulabiliyordu. Halbuki Anayasal sistemde askeri hakimlerin bağımsızlıklarını sağlamak amacıyla askeri mahkemeler, askeri hakim sınıfından

¹⁸ Evoy, a.g.b., s.19-20.

¹⁹ Gonzalo Francisco Ramirez Bazan, "İspanya'da Askeri Yargı", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999, s.150.

²⁰ Subay üye.

üyeler tarafından kurulmaktadır. Ayrıca, İspanyol Anayasası askeri mahkemelerin yetkilerini oldukça kısıtlamıştır. Anayasanın 117'nci maddesi "salt askeri" sınırlarda askeri yargının meşruiyetini tanımaktadır.²¹

İspanya'da askeri yargı uzmanlaşmıştır, ancak devletin yargı erkine dahildir. İspanya'da yargı erki Kral adına adaleti sağlamaktadır.²² Askeri Yüksek Mahkeme, Adli Yüksek Mahkemenin²³ içinde kurulmuştur. Daha alt düzeyde ise askeri ve adli yargı arasında tam bir organik ayrılık vardır. Yüksek Mahkemenin Askeri Dairesi, dördü askeri hakim²⁴, diğer dördü adli yargıdan seçilen toplam sekiz hakimden oluşmaktadır.²⁵

Askeri hakim sınıfı üyelerinin güçleri ve ağırlıkları, değişik yargı organlarında artırılmıştır. Bu görevlerden bazıları askeri konularda uzman hukukçular, bazıları da geleneksel askeri yargı sisteminde olduğu gibi, diğer hukukçular tarafından yürütülmektedir. Farklı kuvvetlerin yargılama sistemleri birleştirilerek tek bir askeri yargılama sistemi oluşturulmuştur. Ortak ve sabit mahkemeler tüm kuvvetlerde yargılama yapmaktadır. Eskiden var olan kara, deniz ve hava kuvvetlerine ait ayrı askeri hakim sınıfları kaldırılmış ve 1988'den itibaren tek bir askeri hakim sınıfı oluşturulmuştur.

Bir önemli değişiklikte, askeri savcılığın yeniden yapılandırılmasıdır. Buna göre askeri başsavcı, bundan böyle Yüksek Mahkeme Askeri Daire Savcısı olarak adlandırılarak Devlet Başsavcısının emrinde, Devlet Savcılığına bağlanmıştır. Merkez askeri mahkeme savcılıkları ve bölge askeri mahkemeleri de askeri başsavcıya bağlanmıştır.²⁶ Her askeri mahkemenin emrinde bir başsavcı ve yeteri kadar savcı görev yapmaktadır. Askeri savcılar, bir suç işlendiğini öğrendiklerinde

²¹ Carlos Eymar, "Askeri Hakimlerin Bağımsızlığı İle İlgili İspanyol Görüşü", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004, s.86-87.

²² Eduardo No-Louis Magalhaes, "İspanya Askeri Yargısı", **Askeri Yargıtay'ın 80'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1994)**, (Çev. Tarkan Bilgen), Ankara,: Genelkurmay Basımevi, 1994, s.64.

²³ İspanya Yargıtayı.

²⁴ Askeri hakim üyeler general rütbesindeki askeri hakimler arasından Savunma Bakanının teklifi üzerine Genel yargı Konseyince seçilmektedir. Bkz. Ahmet Zeki Liman, "İspanya Askeri yargı Sistemi", **Askeri Adalet Dergisi**, S:118 (Eylül, 2003), s.6.

²⁵ Bazan, a.g.b., s.151; Magalhaes, a.g.b., s.64.

kendiliklerinden soruşturmaya başlayabilecekleri gibi sanıkların amirlerinin suç ihbarı üzerine de soruşturmaya başlayabilmektedirler.²⁷

Yüksek Mahkemenin Askeri Dairesi, temyiz incelemesinde bulunmanın yanısıra, orgeneral, korgeneral ve eşidi amiral rütbesindeki asker kişilerle, bazı askeri yargı organlarının üyelerinin askeri suçlarını ilk derece mahkemesi olarak yargılamakla görevlidir.

Yüksek Mahkemenin Askeri Dairesinden daha alt seviyede, ordu merkez mahkemesi vardır. Bu mahkemede binbaşı ve daha üst rütbedeki subaylar ile özel kanunlara tabi ve Yüksek Mahkemenin Askeri Dairesinin yargılama yetkisi haricindeki görevliler yargılanmaktadır. Bunun yanında disiplin suçlarından dolayı verilen cezaların temyizini de yetkisi dahilinde incelemektedir.

Kurulan 5 askeri bölge mahkemesi ise, ulusal sınırlar içinde her biri için ayrı olarak belirlenmiş bölgelerde, askeri yargılama faaliyetlerini yürütmektedirler. Bu mahkemeler erden yüzbaşıya kadar olan asker kişilerin işledikleri suçlar ile diğer mahkemelerin yetkisi haricindeki disiplin suçlarının temyizine bakmaktadırlar.²⁸

Askeri yargının yetkisi barış ve savaş zamanlarında farklılık göstermektedir. Barış zamanında, askeri ceza kanununda belirtilen ve asker veya asker olmayan kişiler tarafından işlenen suçlar ile sıkıyönetim dönemlerinde bu istisnai durum için kanunun belirttiği suçlar, İspanya'nın imzalamış bulunduğu uluslararası anlaşmalarda öngörülen ve hatta İspanya sınırları haricinde işlenen suçlar yargılanmaktadır. Savaş zamanında ise, bunlara ek olarak askeri yargının görev alanı genişlemektedir.²⁹

Hazırlık soruşturmaları ise, askeri başsavcılıklarca yapılmaktadır. Merkez askeri başsavcılıkları (2 adet) veya bölge askeri başsavcılıklarının (18 adet) yapacağı

---

²⁶ Bazan, a.g.b., s.151.

²⁷ Liman, a.g.e., s.5.

²⁸ Bazan, a.g.b., s.151-152.

²⁹ Magalhaes, a.g.b., s.64.

soruşturmaların neticesinde dava merkez veya bölge askeri mahkemelerinde görülmektedir.³⁰

Görüldüğü üzere İspanya'da askeri yargı; özellikle sıkıyönetim durumunda görev sahasının genişlemesi yönünden ülkemizdeki sisteme çok benzemektedir. İspanya'da üst rütbeli komutanların ve bazı askeri yargı üyelerinin askeri suçları yönünden, Yüksek Mahkemenin Askeri Dairesince yargılanması, ülkemiz içinde askeri mahkemelerin bağımsızlığı açısından, ilk etapta uygulanabilir.

D. İtalya'da Askeri Yargı

İtalyan Anayasasına göre tek devlet içinde yargı erkinin tekliği, ancak yargı kollarının çeşitliliği prensibi kabul edilmiştir. Buna göre İtalyan yargı sistemi adli, idari ve askeri yargı kollarından oluşmaktadır. Anayasada genel yargı ve askeri yargıya ilişkin hükümler bulunduğu gibi her ikisini de kapsayacak ortak ilkeler de düzenlenmiştir. Bunlar; tabi hakim ilkesi, hakimlerin bağımsızlığı ilkesi, hakimlerin sınavla seçilme şartı, kanun yollarına müracaat hakkı gibi prensiplerdir. 103'üncü maddede askeri mahkemelerin barış zamanında asker kişilerin askeri suçlarına bakacağı, savaş zamanında ise bu mahkemelerin görevinin yasayla düzenleneceği öngörülmüştür.³¹

İtalya'da 1981 tarihinde askeri yargı alanında yapılan yeni düzenlemeye göre Askeri Yargıtay kaldırılmış ve temyiz işlemleri yargıtayın özel dairesinde yapılmaya başlanılmıştır. Böylece askeri yargı temyiz aşamasında genel yargıyla birleştirilmiştir. Yargıtay bünyesinde Askeri Cumhuriyet Başsavcılığı mevcuttur. Askeri Yargıtayın kaldırılmasına karşılık sırf askeri hakimlerden kurulu olan, Merkezi Roma'da bulunan, ancak iki dairesinden birisi Kuzey İtalya'daki askeri mahkemelerden verilmiş kararlar için Verona şehrinde, diğeri Güney İtalya'daki askeri mahkemelerden verilmiş kararlar için Napoli şehrinde konuşlandırılmış bir

³⁰ Bazan, a.g.b., s.153.

³¹ Antonino Intelisano, "İtalya Askeri Yargısı", **Askeri Yargıtay'ın 80'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1994)**, (Çev. Sahir Erman), Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994, s.141; Giuseppe Scandurra, "İtalya Askeri Yargısı", **Askeri Yargıtay'ın 80'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1994)**, (Çev. Sahir Erman), Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994, s.135-136.

Askeri İstinaf Mahkemesi kurulmuştur. Bütün İtalya'da başlıca şehirlerde toplam 9 adet Askeri mahkeme bulunmaktadır.³² Bu mahkemeler komutanlık teşkilatı dışında kurulmuş olup barış zamanı askeri ceza kanunu hükümlerine göre asker kişilerin sadece askeri suçlarının yargılamasını yapmaktadırlar.

İtalyan askeri mahkemelerinin kuruluşunda hakimler ve asker üyeler bulunmaktadır. İkisi askeri hakim biri subay olmak üzere toplam üç üyeden oluşan askeri mahkemede hukukçular çoğunluktadır. Subay üye sanıktan kıdemli olmak şartıyla 2 aylık bir süre için kıtalardan kurayla seçilmektedir. Askeri istinaf mahkemesi üçü askeri hakim ikisi kıta subayı olmak üzere beş kişilik bir heyetten oluşur. Mahkeme başkanı daima hakim sınıfından olan üyedir. Subay üye ne kadar kıdemli olursa olsun mahkeme başkanlığı yapamaz. Askeri mahkeme yanında bulunan savcılık teşkilatı hakimler gibi karma değildir. Sadece hakim sınıfından savcılardan oluşur. Her askeri mahkemenin ve askeri istinaf mahkemesinin yanında bir askeri savcılık vardır.

İtalya'da askeri yargı için 1988 yılında Yüksek Hakimler Kuruluna benzer bir kurul kurulmuştur. Adı Askeri Yargı Konseyi olan bu kurul askeri hakim statüsünü belirlemek, tayin terfi nakil işlemlerini yapmakla görevlidir. Dokuz üyesi bulunan kurulun beş üyesi diğer askeri hakimler tarafından seçilir, iki tanesi senatodan seçilen milletvekilleridir, bir tanesi Yargıtay Başkanı ve bir tanesi de Yargıtay Askeri Başsavcısıdır. Konsey başkanlığını Yargıtay Başkanı yapar. Milli Savunma Bakanının askeri yargı üzerinde yetkisi yoktur. Savunma Bakanının askeri yargıya karşı durumu sivil yargıda Adalet Bakanının durumuyla aynıdır.

Askeri hakim olarak adlandırılan hakimler üniforma giymezler, yani sivil personeldirler ve sınavla seçilirler. Söz konusu sınav adli ve askeri yargıyı kapsayacak şekilde yapılan genel bir sınavdır. Sınava girmek için 40 yaşını aşmamış olmak ve hukuk fakültesi mezunu olmak yeterlidir. Askeri yargıya seçilmek için ayrı bir kriter yoktur. 2 yıllık bir staja tabi olan hakimler mesleğe yardımcı hakim veya savcı yardımcısı olarak başlarlar. Özlük işleri bire bir sivil hakimlerle aynıdır.

---

³² Verona, Napoli, Padova, Torino, Bari, Palermo, Cagliari, La Spezia, Roma

Rızaları olmadan yetersizlik durumu hariç görev yerleri değiştirilmeyen hakimlerin emeklilik yaşı 70'tir. Bu hususlar savcılar için de aynıdır.³³

Askeri hakimler asker kişi olmamaları sebebiyle askeri suçların faili olamazlar. Bir suç işledikleri zaman bunun bir adi suç olması sebebiyle diğer sivil vatandaşlar ve sivil hakimlerden bir farkları yoktur. Disiplin bakımından da sivil hakimlerin tabi olduğu hükümlere tabidirler. Onlar hakkında disiplin cezasını verecek organ askeri yüksek hakimler kurulu değil, umumi yüksek hakimler kuruludur. Subay üyeler ise asker kişi olmaları sebebiyle eğer askeri bir suç işlerlerse askeri mahkemede yargılanırlar. Disiplin bakımından da askeri yüksek hakimler kuruluna tabidirler.³⁴

İtalya'da yapılması düşünülen askeri adalet reformu bünyesinde askeri yargıyı etkileyecek en önemli husus; genel adli mahkemelerin yanında uzmanlaşmış bölümler kurarak, daha önce de sivil statüsü olan askeri hakimleri genel adli yargı düzeniyle yeniden birleştirmektir.³⁵ Yani kısaca İtalya'da da, Avrupa Birliği'nin genelinde olduğu gibi askeri mahkemelerin kaldırılması düşünülmektedir.

E. Fransa'da Askeri Yargı

Fransa'da 10 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe giren Askeri Adalet Kanunu (Code De Justice Militaire) ile askeri yargı sistemi yeniden düzenlenmiş olup ayrı askeri ceza ve usul yasası bulunmasına rağmen askeri mahkemeler teşkilatı, Paris Askeri Mahkemesi dışında kaldırılmıştır.³⁶ Oysa bu düzenlemeden önce yürürlükte olan 08 Temmuz 1965 tarihli eski Askeri Adalet Kanununa göre askeri yargı; silahlı kuvvetler daimi mahkemeleri ile ordular nezdindeki askeri mahkemeler tarafından yerine getirilmekte, ayrıca jandarma mahkemeleri de kurulabilmekteydi.

³³ Scandura, a.g.b., s.137-139.

³⁴ Intelisano, a.g.b., s.142-143.

³⁵ **İtalyan Askeri Yargı Sistemi**, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, **Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)**, (Çev. Hakan Gündüz), Askeri Adalet Dergisi, S: 113 (Ocak, 2002), s.30.

³⁶ Recai Ertürk, "Mukayeseli Hukukta Askeri Yargı Teşkilatı, Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Askeri Hakimlerin Statüsü", **Askeri Adalet Dergisi**, S:120 (Temmuz, 2004), s.57.

Silahlı kuvvetler daimi mahkemeleri bir veya birden çok askeri bölgede yargılama işlevini sürdürmekteydi. General ve amirallerin yargılanmaları amacı ile merkezi Paris'te kurulan ancak Fransa'nın her yerinde toplanabilen yüksek daimi mahkeme mevcuttu. Daimi mahkemeler 25 yaşını doldurmuş beş üyeden oluşmakta, mahkeme başkanı ile bir üye sivil olup, diğer üç üye subay olmaktaydı. Üyeler her yıl için kararname ile atanmaktaydılar.

Ordular nezdindeki askeri mahkemeler, barış veya savaş zamanında Fransa dışında bulunan askeri birlikler nezdinde ve askeri hakim olan bir başkan ile iki subaydan oluşmaktaydı. Fransa'da askeri yargıtay ise, askeri adalet kanunu ile 1965 yılında kaldırılmıştır.³⁷ Bu tarihten beri barış ve savaş durumlarında askeri mahkemeler tarafından verilen kararlar yargıtayda incelenmektedir.

1999 tarihli yeni Askeri Adalet Kanununa göre vatandaşların eşitliği ilkesi gereği barış zamanında asker kişiler askeri suçlarından dolayı özel usul hükümlerine tabi olarak her istinaf mahkemesi yetki çevresinde görevlendirilen bir ceza mahkemesinde yargılanırlar. Bu mahkemelere askeri yargı üzerine uzmanlaşmış mahkemeler denilmektedir. Fransa'da İki ila dört ili kapsayacak şekilde teşkil edilmiş 35 adet istinaf mahkemesi bulunmaktadır.

Fransa dışında suç işleyen asker kişiler ise 10 Kasım 1999 tarihinde kurulan Paris Askeri Mahkemesinde yargılanırlar. Paris Askeri Mahkemesi kararları istinaf yolu ile Paris İstinaf Mahkemesi tarafından, temyiz yolu ile Yargıtay tarafından denetlenmektedir. İdari açıdan Savunma Bakanlığına bağlı olan mahkemenin 2 daireden oluşan kuruluşunda Cumhuriyet savcısı, yardımcı cumhuriyet savcılığı, sorgu hakimi ve hakim üyeler bulunmaktadır. Cumhuriyet savcısı ve yardımcı savcılar yargı mensubu olup savunma bakanlığına bağlıdırlar. Hakim üyeler Paris İstinaf Mahkemesi üyeleri olup 1 yıllık süre için seçilmektedirler.

Savaş, olağanüstü hal ve sıkıyönetim hallerinde Askeri Adalet Kanunu gereğince Silahlı Kuvvetler Yurtiçi Mahkemeleri (Tribinaux Territoriaux Des

³⁷ Sahir Erman, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, 7.b., İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983, s.314-315.

Forces Armees) kurulmaktadır. Yetki alanları Savunma Bakanlığının görüşü alınarak Danıştay tarafından belirlenen bu mahkemeler genel yargıdan bir başkan ve bir üye hakim ile 3 asker üyeden teşkil edilmektedir. Ayrıca ülke dışındaki Fransız Silahlı Kuvvetleri nezdinde Kuvvet Askeri Mahkemeleri (Tribunaux Militaire Aux Armees) teşkil edilmesi öngörülmüştür. Beş üyeli bu mahkemelerin özelliği kuruluşunda hukukçu olmayan askerlerin bulunmasıdır.³⁸

Görüldüğü gibi Fransa'da barış döneminde, Paris Askeri Mahkemesi hariç ayrı bir askeri yargı teşkilatı mevcut değildir. Ancak asker kişilerin askeri suçlarından dolayı yargılanmasında askeri hizmetlerin gereği olarak bazı özel usul kuralları uygulanmaktadır. Askeri veya genel ceza kanunlarını ihlal eden askerlerin soruşturmasını yapan sivil iddia makamının soruşturmaya başlamadan önce Savunma Bakanlığından askeri gereklerin varlığı konusunda karar alması gerekmektedir. Askeri sırlara ilişkin davalarda yargılama 7 hakimden oluşan heyet tarafından yapılmaktadır. Gerekirse yargılamanın kapalı yapılmasına ve yayın yasağı konulmasına karar verilebilmektedir.

Bir fikir olması açısından askerleri de yargılayan sivil hakimlerin statüsüne ilişkin özetle şunlar söylenebilir.

1958 Fransız Anayasasının 8'inci fıslında yargıdan adli otorite olarak söz edilmiş olup devlet başkanının da yargı bağımsızlığının kefil olduğu kabul edilmiştir. Anayasada hakim statüsünün yasayla düzenleneceği öngörülmüştür. Fransa'da adli yargıda görev yapacak hakimlerin seçim ve atanmasında kooptasyon sistemi kabul edilmiştir. Anayasaya göre başkanlığını Cumhurbaşkanının yaptığı, başkan vekilinin adalet bakanı olduğu ve 9 üyesi Cumhurbaşkanınca seçilen Hakimler Yüksek Konseyi hakimleri atamak, hakimler hakkındaki şikayetleri inceleyerek disiplin işlerini yürütmekle görevli organdır. Söz konusu kurul hakimlerin ağır bir suç işlemeleri ve hakimlik şerefiyle bağdaşmayacak tutum ve davranışları halinde azletme yetkisine sahiptir.

---

³⁸ Ertürk, a.g.e., s.57.

Hakim ve Savcılarının statüsüne ilişkin 22 Aralık 1958 tarihli yasaya göre 27 yaşını tamamlamış ve en az 4 yıl kamu hizmeti görmüş olanlar arasından sınavla seçilen hakim adayları Milli Yargı Okulu (L'ecole National de la Magistrature)'nda 31 ay eğitime tabi tutulmaktadırlar. Bu sürenin 25 ayı idarecilik, eğitim ve yargı stajıdır. Bu süre sonunda sınavla savcı veya hakim seçilenler 6 ay süreyle konferans, araştırma ve seminer görevleriyle yetiştirilmektedirler.

Ayrıca, 27-40 yaş arasında bulunan hukuk alanında doktora yapmış ve en az 4 yıl kamu veya özel kesimde hukuk, ekonomi ve sosyal alanlarda görev yapmış olanların doğrudan hakim veya savcı olarak atanmaları da öngörülmüştür.

Hakim ve savcılarının terfi işlemi 16'sı hakim ve savcılar tarafından seçilmiş 20 üyeli Terfi Komisyonu tarafından yapılmaktadır. Hakim ve savcılarının emeklilik yaşı 65 olarak belirlenmiştir.³⁹

Görüldüğü üzere Fransa'da da 1999 değişikliği ile Avrupa Birliği'nin bazı ülkelerinde olduğu gibi askeri mahkemeler kaldırılmış, askerlerin askerlik hizmeti ile ilgili suçlarının yarılanması adli yargının görevine verilmiştir. Üstelik Fransa'da görevli adli yargı organlarında askeri hakimlerde görev yapmamaktadırlar. Askerlerin yargılanmasında, genel yargıdan farklı olarak sadece usul kuralları yönünden bazı farklılıklar bulunmaktadır. Fransa'da 1999 değişikliği ile Fransa dışında suç işleyen asker kişilerin yargılamasını yapmak üzere, sadece Paris'te bir askeri mahkeme kurulmuştur.

F. Belçika'da Askeri Yargı

Belçika'da; askeri mahkemelerin örgütlenmelerinin, görevlerinin, mahkemenin üyelerinin hak ve görevlerinin ve mahkemelerin çalışma sürelerinin özel kanunlar ile belirleneceği Anayasa ile belirtilmiş⁴⁰ iken 2002 yılında Anayasanın 157'nci maddesinde yapılan değişiklik ile üyelerinin çoğunluğu asker

³⁹ Ertürk, a.g.e., s.57-58.

⁴⁰ Belçika'da, bu madde üzerinde, barış zamanında askeri mahkemelerin yürürlükten kaldırılması veya yargılama usulünün düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar 2004 yılında sonuçlanmıştır. Bu çalışmanın sebepleri hukuksal değil politiktir.

olan savaş konseyleri ve askeri mahkemeler sisteminin tamamen kaldırılması öngörülmüştür. 2003 yılında çıkarılan bir kanun ile de askeri mahkeme kurulması sadece savaş zamanı için öngörülmüş ve 1 Ocak 2004 tarihinden geçerli olarak barış dönemi askeri mahkemeleri lağv edilmiştir.⁴¹

Bu değişiklikler öncesi Belçika'da, askeri mahkeme olarak nitelenebilecek iki adet savaş konseyi ve bir adet askeri mahkeme vardı. Savaş konseylerinin bir tanesi Brüksel'de, diğeri de Almanya'da Cologne'deydi. Bu ikincisi Almanya'daki Belçika kuvvetleri için kurulmuştu. Askeri mahkeme ise Brüksel'deydi ve mahkeme yer değiştirebilmekteydi.⁴² Bu mahkeme generallerin ilk ve son derece yargılama yetkisine ve savaş konseylerinin askeri üyelerinin görevleri ile ilgili yasalara aykırı davranışlarında yargılama yetkisine sahipti.

Askeri mahkeme, istinaf mahkemesinden hakim mesleğinden bir yargıç başkanlığında kurulmakta, mahkeme başkanı bu önemli göreve Kral tarafından atanmaktaydı. Askeri mahkeme bir general, bir albay veya yarbay, bir ay için kura ile belirlenen iki binbaşidan oluşmaktaydı. Sadece bir üye sanıktan düşük rütbeli veya önceden aynı rütbede olabilmekte, general yargılamalarında ordu içinden temayüz etmiş kişiler görevlendirilmekteydi.

Savaş konseyleri ise, bir üst subay⁴³ başkanlığında, sürekli görevli bir asliye mahkemesi hakimi sivil üye,⁴⁴ iki yüzbaşı ve bir üsteğmenden oluşmakta, sivil üye, Kral kararı ile belirli bir süre için, askeri üyeler sıra ile veya kura ile bir ay süreli olarak görevlendirilmekteydiler. Savaş konseylerinde ve askeri mahkemede yer alan subaylar hukuk formasyonuna sahip değillerdi.

Askeri mahkemelerde görev yapan hakimler diğerk hakimler ile aynı şartlarda ve denetimdeydiler. Sivil yargıçlarla orantılı olarak hukukta yüksek lisans ve doktora sahibi olmaları gerekiyordu. Yükselme, disiplin işlemleri, maaş ve emekli ikramiyeleri

⁴¹ Ertürk, a.g.e., s.43-44.

⁴² Özellikle Almanya'daki Belçika kuvvetlerinin bulunduğu Cologne'ya.

⁴³ Subay rütbelerinden asteğmen, teğmen, üsteğmen ve yüzbaşı rütbeleri subay; binbaşı, yarbay ve albay rütbeleri ise üstsubay kategorisindedir.

⁴⁴ Taşrada başka istekli yoksa hukuk doktoru veya yüksek lisanslı hukukçu.

aynı kurallarla belirlenmekteydi. Belçika'da askeri hakimlerin ayrı bir statüde olması gerektiği görüşü hakimdi.

Her askeri mahkeme yanında bir savcı vardı. Savaş konseylerinde askeri savcı tarafından yönetilen askeri denetçiler, başsavcı yardımcıları ve savcı yardımcılardan oluşan bir askeri savcılık, askeri mahkemede başsavcı tarafından yönetilen savcı yardımcıları, avukatlar ve baş avukattan oluşan bir genel savcılık vardı.⁴⁵

Askeri mahkemeler; fiili hizmet altında bulunan askeri şahısların tüm suçlarına bakmaktaydılar. Yani adli suçlarda askeri mahkemelerde görülmekteydi. Barış zamanında asker kişiler yanında askeri işçi ve müstahdemler, istihbarat ajanları, emekli askeri kişiler de askeri yargıya tabiydi. Savaş zamanında ise harp esirleri, mülteciler, harekatı takip eden gazeteci ve harp muhabirleri, casuslar, devletin dış güvenliğine karşı suç işleyenler, düşman tarafından işgal edilen veya sıkıyönetim altına alınıp da sivil mahkeme bulunmayan bölgelerde suç işleyenler de askeri yargıya tabidirler.⁴⁶ Kişi yönünden, adli ve askeri yargıda aynı anda yargılanabilme durumunda adli yargı yetkiliydi.

Savaş konseylerinin yargı kararları askeri mahkemeye getirilerek kuvvetlendirilebilmekteydi. Bu da temyiz kararlarıydı. Savaş zamanında bu yol kısıtlanabilmekle birlikte olağan yargılama ile aynı şartlardaydı.

Askeri mahkeme kararları elverişli olmak şartı ile temyiz edilebilmekteydi. Kral elverişli olmasa da temyiz edebilmekteydi. Savaş zamanında Yargıtay'ın oluru ile mahkeme kararlarının uygulanmasına ara verilebilmekteydi. Temyiz mercii Yargıtay'dı. Burada askeri daireler yoktu. Yargıtay'ın 2'nci Dairesi temyiz istemini incelemekteydi.⁴⁷

---

⁴⁵ Belçika Askeri Yargı Sistemi, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos), (Çev. Ender Anaklı), Askeri Adalet Dergisi, S: 113 (Ocak, 2002), s.22-28.

⁴⁶ Erman, Askeri ceza Hukuku, a.g.e., 373-374; Belçika Askeri Yargı Sistemi, a.g.e., s.24.

⁴⁷ Belçika Askeri Yargı Sistemi, a.g.e., s.26-28.

Görüldüğü üzere, Avrupa Birliği'nin merkezinin bulunduğu Belçika'da bile genel yargıdan ayrı askeri mahkemeler bir yıl öncesine kadar vardı. Genel mahkemelerden ayrı bir kuruluşu olan ve subaylarında çoğunluğu teşkil ederek görev yaptığı bu mahkemeler, asker kişilerin askeri olmayan suçları yönünden de görevliydi.

G. Hollanda'da Askeri Yargı

Hollanda'da askeri ceza hukukunun kökleri, Fransız işgalinin sona erdiği 1814 yılında, yeni bir askeri hukuk sisteminin oluşturulmasına kadar uzanmaktadır. Bu dönemde çıkarılan askeri yargı ile ilgili bazı yasalarla bir askeri yargı sistemi oluşturuldu. Askeri mahkemeler ve askeri istinaf mahkemesi⁴⁸ kuruldu. Bu askeri yargı sistemi 1991 yılında sistemin bir bütün olarak değiştirilmesine kadar yürürlükte kaldı.⁴⁹ 1991 Yılında yapılan değişiklik ile askerler hakkında yargılama hakkı sivil mahkemelere devredildi ve Arnhem Bölge Mahkemesi'nde ve Arnhem İstinaf Mahkemesi'nde toplandı.

Hollanda askerlerine ulusal hukuk ve uluslararası hukuk yanında askeri hukuk da uygulanabilmektedir. Askeri hukuk; "askeri disiplin hukuku ve askeri disiplin hukuk usulü, askeri ceza hukuku ve askeri ceza usul hukuku ile askeri idari hukuk"tan oluşmaktadır. Savaş zamanında barış zamanına göre birkaç madde ve mobil askeri mahkemeler kurulabilmesi olanağı dışında farklı kurallar yoktur. Aynı şekilde yurtdışında olan birlikler için de yurt içindekilere oranla farklı kurallar bulunmamaktadır.

1991 Yılı ile birlikte askeri ceza hukukunun yönetimi Arnhem Sivil Ceza Mahkemesi'ne dahil edilmiştir. Yargılamada askeri hukuk tamamlayıcı vazife görmekte, usul olarak askeri ceza usul kanunu uygulanmaktadır. Askeri konularda, ihtisaslaşmış hakimler tercih edilmektedir. Arnhem Bölge Mahkemesi'nin askeri

⁴⁸ 1979 yılına dek Hollanda'da askeri yargı yönünden en üst düzeydeki makam askeri istinaf mahkemesi idi. Hollanda Yüksek Mahkemesi'nin askeri davalar bakımından temyiz denetimi yetkisi bulunmamaktaydı. Bu durum 1979 yılına dek sürmüştür. Bkz. M.Van Seventer, "Hollanda Askeri Yargı Sistemi", (Çev. Ersin Karatekin) *Askeri Yargıtay'ın 90'ncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004, s.79-80..

⁴⁹ Seventer, a.g.b., s.78.

davalara bakan heyeti sivil bir başkan, bir sivil üye ve en az yarbay rütbesinde askeri hukukçu olan bir askeri üyeden oluşmaktadır. Arnhem İstinaf Mahkemesi’de bir askeri heyete sahiptir. Arnhem İstinaf Mahkemesi’nde askeri üye Tuğgeneral rütbesindedir. Hollanda’da Lahey’de bulunan Yargıtay ise ayrı bir askeri heyete sahip değildir. Bu sebeple en üst adli düzeyde, ceza hukuku usulünde bir fark yoktur. Hollanda’da savaş zamanlarında ilave olarak mobil askeri mahkemeler kurulabilmektedir.

Arnhem Bölge Mahkemesi’nin askeri heyeti, komutanlar tarafından cezalandırılan disiplin suçlarında itiraz merciidir. Savaş suçları da Arnhem Bölge Mahkemesi’nin askeri heyetinin görev alanına girmektedir.

Savcılar askeri işlerde uzmanlaşmış sivil kişilerdir. Yarbay rütbesinde bir askeri hukukçu bir irtibat subayı olarak Arnhem Bölge Mahkemesi’nin askeri savcılık bürosunda görevlidir. Görevi hukuki değil, idari olarak savcıya danışmanlık ve yardım etmek, tavsiyede bulunmak ve istek üzerine askeri komutanlara bilgi vermektir.⁵⁰

Görüldüğü üzere Hollanda’da 1991 yılında askeri mahkemeler kaldırılmış ise de, adli yargının içerisinde bir özel daire bu görevi yerine getirmekte, istinaf mahkemesinde de ayrı bir daire tarafından bu görev ifa edilmekte ve bu şekildeki yargılama aşamalarında askeri üyeler de yer almaktadır. Askeri üyelerin yer almadığı tek safha ise Yargıtay’dır.

Hollanda ordusu hakkında yapılan bir başvuru üzerine verilmiş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 08.06.1976 tarihli Engel ve diğerleri/Hollanda⁵¹ kararına kısaca değinmekte fayda vardır. Bu kararda AİHM, askeri disipline saldıran makaleler yayınlanması nedeniyle Hollandalı askerlere uygulanan bir disiplin cezasının, onları düşünceyi açıklama özgürlüğünden yoksun bırakmak olmadığını, fakat bu özgürlüğün kötüye kullanılmasını önlemek olduğunu ve dolayısıyla bir

⁵⁰ National Report The Netherlands (Hollanda Askeri Yargı Sistemi), International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, (Çev. Yusuf Şeker), **Askeri Adalet Dergisi**, S:115 (Eylül, 2002), s.3-4; Seventer, a.g.b., s.78 vd.

⁵¹ Engel ve diğerleri/Hollanda, BN: 24348/9, 08.06.1976 T.

ihlalin bulunmadığını hükme bağlamıştır.⁵² AİHM bu kararda ayrıca, “ifade özgürlüğünün kapsamına herkesin girdiğini, bu olayda ayrı bir disiplin rejimine tabi olsalar da asker kişilerin de, girdiğini” belirtmiş, “Sözleşme'nin 10'uncu maddesi ile güvence altına alınan ifade özgürlüğü, Sözleşmeciler Devletlerin egemenlik alanındaki diğer kişilere uygulandığı gibi, asker kişilere de uygulanır”⁵³ demiştir. Görüldüğü gibi AİHM, silah altına alınmanın ifade özgürlüğünü kısıtlamadığını bu ve benzer kararlarında her zaman belirtmiştir.⁵⁴

H. Yunanistan’da Askeri Yargı

Yunanistan’da askeri yargı 1975 Anayasasının ceza muhakemeleri düzenlemelerini içeren 96'ncı maddesinin de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre askeri mahkemelerde sivillerin yargılanması mümkün değildir. Bu maddede ayrıca askeri mahkemelerin özel kanunlarla düzenleneceği belirtilmiştir.

Anayasanın askeri yargı ile ilgili hükümlerinin uygulanması anlamında ilk olarak askeri ceza kanunu ve hemen arkasından da askeri hakimler kanunu yayınlanmıştır. Bu yasal düzenlemelerle silahlı kuvvetlerdeki ceza yargısı askeri mahkemeler ve sivil yüksek mahkeme eliyle yürütülmeye başlanmıştır. Bu düzenlemeler ile askeri hakimler ve Askeri Temyiz Mahkemesi üyeleri işlevsel ve kişisel bağımsızlığa kavuşmuşlardır.

Askeri ceza kanununa göre askeri mahkeme kararları gerekçeli olmalıdır. Ayrıca askeri mahkemelerin kuruluşunda subay üyelerin bulunması kabul edilmekle birlikte çoğunluk askeri hakim üyelerden oluşmaktadır. Yunan askeri yargı sisteminde askeri savcılık kurumu bulunmamaktadır.

Bugün Yunanistan’da beş tane Kara Askeri Mahkemesi, üç tane Deniz Kuvvetleri Askeri Mahkemesi, dört tane Hava Kuvvetleri Askeri Mahkemesi ve bir de Askeri Temyiz mahkemesi vardır. Askeri ceza kanununa göre askeri

⁵² http://www.hukuki.net/uploaded/ekitap/avrupa/bolum_1a1.htm

⁵³ Osman Doğru, *İnsan Hakları Kararlar Derlemesi*, C:1, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 1998, s.179-203.

⁵⁴ Bkz. AİHM'nin 25.11.1997 tarihli Grigoriades/Yunanistan Kararı, Tezimizin 62nci sayfası.

mahkemelerin kuruluğu ve ortadan kaldırılması Devlet Başkanının emriyle düzenlenmektedir.⁵⁵ Görüldüğü üzere Yunan askeri yargısında askeri mahkeme kurma ve kaldırma yetkisi Devlet Başkanı'na aittir. Böyle bir yetkinin; kanunla bile verilmiş olsa ve yetki verilen kişi devlet başkanı bile olsa idarenin bir ajanına verilmiş olması yargı bağımsızlığına açıkça aykırıdır.

Askeri Temyiz Mahkemesi ikinci derece davalara bakmaktadır. Ancak aynı zamanda yürürlükten kaldırma mahkemesi olarak, yasal tasdik aracı olarak hüküm vermektedir. Atina'da faaliyet göstermektedir. Daire sayısı Savunma Bakanlığı kararıyla belirlenmektedir. Askeri yargı sisteminde görevli yüksek rütbeli askeri hakimler arasından seçilen üyelerden oluşmaktadır. Anayasanın öngördüğü işlevsel ve kişisel bağımsızlık, Askeri Hakimler Kanununda daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

Yunanistan'da askeri yargı sistemi, askeri hakimler ve askeri savcılar olarak bölünmemiştir. Tek parça olarak var olmaktadır. Her askeri hakim belirli bir zaman dilimi için askeri mahkeme üyeliğine veya askeri mahkeme kamu savcılığına atanabilmektedir. Askeri hakimler kanununa göre askeri hakimlerin atanma, terfi ve meslekten ayrılmaları ile ilgili kararlar Askeri Yargı Konseyi tarafından alınmaktadır. Askeri Yargı Konseyi de Dış Politika ve Savunma Konseyi üyelerinin kararıyla oluşmaktadır. Askeri Yargı Konseyi Askeri Temyiz Mahkemesinin Başkan ve Yardımcısı ile Başsavcısının seçimlerine karışmamaktadır.

Askeri hakimler Askeri Yargı Konseyinin önerisi ve Savunma Bakanının kararıyla ülke dışındaki bir hizmette de görevlendirilebilmektedir. Askeri hakimlerin kendi istekleri dışında meslek hayatının sona ermesi, 62 yaşın doldurulması nedeniyle yaş haddinden, sağlık veya disiplin nedeniyle meslekten ayrılmakla sona erebilmektedir.⁵⁶

⁵⁵ Kostas Gogos, "Yunanistan Askeri Yargı Sisteminde Askeri Hakim ve Savcıların Yasal Statüsü", (Çev. Hakan Ata), *Askeri Yargıtay'ın 90'ncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004. s.102.

⁵⁶ Gogos, a.g.b., s.102-103.

Yunanistan ordusu hakkında yapılan bir başvuru üzerine verilmiş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 25.11.1997 tarihli Grigoriades/Yunanistan⁵⁷ kararına kısaca değinmekte fayda vardır. Bu kararında AİHM, ordunun özel bir disiplin rejiminin bulunduğu ifade etmekle birlikte, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10'uncu maddesinin uygulanmasının kışlanın kapısında durmayacağını, bu maddenin Sözleşmeciler Devletlerin egemenlik alanı içinde bulunan diğer insanlara olduğu gibi asker kişilere de uygulanacağı" saptamasını yapmış ve başvurucağın orduyu eleştiren mektubunda herhangi bir kişiye yönelik hakaret olmadığını, mektubun yayınlanmadığını, geniş bir kitleye dağıtılmadığını, bundan ötürü de askeri disiplin üzerinde olumsuz bir etkisinden söz edilemeyeceğini değerlendirerek, başvurucağın ulusal makamlarca cezalandırılması tasarrufunu, AİHS m.10/2'de düzenlenen "demokratik bir toplumda gereklilik" açısından haklı görülemeyeceğini belirlemiş ve bu nedenle, AİHS'nin 10'uncu maddesinin ihlal edildiğini belirtmiştir.⁵⁸ AİHM'nin Engel/Hollanda kararında olduğu gibi bu karardan da anlaşıldığı üzere; Mahkeme, AİHS'nin 10'uncu maddesi ile güvence altına alınan "İfade hürriyeti"nin askere alınmış kişilere de uygulanacağını öngörmüş, başvurucağın eyleminin ordunun disiplinini zedelediğini belirtmiştir.

I. İsveç'te Askeri Yargı

İsveç'te ayrı bir askeri yargı bulunmamaktadır. İlgili davalar sivil mahkemelerde görülmektedir. Silahlı Kuvvetlerin hakimler ya da adli müşavirler üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır.

Buna rağmen İsveç'te Silahlı Kuvvetlerde görevli personelin işledikleri suçların görülmesi için kendine özgü, ayrıksı bir sistem bulunmaktadır. Barış zamanı yönünden, birisi daimi sivil ve askeri personel, diğeri ise geçici olarak silah altına alınanlar için geçerli olmak üzere, iki ayrı sistem öngörülmüştür. Disiplin sistemi ise ceza hukuku üzerine temellendirilmemiştir.

⁵⁷ Grigoriades/Yunanistan, BN: 24348/9, 25.11.1997 T.

⁵⁸ Osman Doğru, *İnsan Hakları Kararlar Derlemesi*, C: II, İstanbul: İstanbul Barosu Yayını, 1998, s.327-339.

İsveç'te 1914 yılından önce, asker kişilerin hukuksal sorumluluğuna nasıl gidileceği sorununa ilişkin, Kral tarafından hazırlanan özel kanunlar bulunmaktaydı. 1914 yılında Parlamento, birisi silahlı kuvvetler bünyesinde görevlilere yönelik bir ceza kanunu, diğeri askeri mahkemelere ilişkin olmak üzere iki ayrı kanun hazırladı. 1948 yılında ise Ceza Kanununda yapılan bir yenilikle, Askeri Ceza Kanunu yürürlükten kaldırıldı ve Genel Ceza Kanununa "Asker Kişilerce İşlenen Suçlar" başlığını taşıyan bir bölüm eklenmiştir.⁵⁹ 30 Temmuz 1948 tarihli Askeri Mahkeme Usulü Kanunu, askeri davaları genel mahkemelerin görev alanına dahil etmiştir.⁶⁰

1948 Yılında Askeri Ceza Kanununun bu şekilde Genel Ceza Kanununun içine aktarılmasının nedeni, Askeri ceza Kanununun özel bir ceza kanunu olarak, Genel Ceza Kanununa aykırı olması idi. Bu değişiklik ile askeri düzenin gereklerine ilişkin özel düzenlemeler, Genel Ceza Kanunu karşısında sadece tamamlayıcı bir konuma gelmiştir. Dolayısıyla 1948 yılından bu yana asker kişilerin hukuksal sorumluluğuna ilişkin sorun ve usul hukukuna ilişkin kurallar, genel ceza hukukunun içine oturtulmuştur.

1948 Reformu ile ilgili davalar ayrı askeri mahkemeler huzurunda değil, sivil mahkemeler de görülmeye başlanmış, bu tarihten itibaren ayrıca askeri hakimler olmamış, sivil hakimler diğer ceza davaları yönünden yetkili oldukları gibi, askeri ceza hukukuna ilişkin davaları da sonuçlandırmışlardır. Yine sivil savcılar da bu davalarla ilgili olarak görev yapmışlardır. Öte yandan disiplin sorumluluğuna ilişkin sorunların silahlı kuvvetler bünyesinde görevli subaylar tarafından çözümlenmesine devam edilmiştir.

1948 Reformu ile sadece savaş zamanında ve durumun aciliyetinin gerekli kıldığı hallerde, askeri mahkemelerin kurulacağı öngörülmüştür. Söz konusu askeri mahkemeler, bir askeri hakim, bir subay üye ve iki jüri üyesinden oluşacaktı. Askeri hakimün düşüncesinden ayrılarak, farklı bir kararın verilebilmesi, diğer üç üyenin

⁵⁹ Stefan Ryding-Berg, "İsveç'te Askeri Yargı ve Asker Kişilerin İşledikleri Suçların Kimi Açılardan Ele Alınması", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'ncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004. s.21.

⁶⁰ Hamit Kocabey, **Türk Askeri Yargısının Tarihi Gelişimi**, İÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997, s.51.

birleşerek hareket etmesine bağlı olacaktır. Bugün için, bu şekilde savaş zamanında ve durumun aciliyetinin gerekli kıldığı hallerde dahi askeri mahkemelerin kurulma olanağı kaldırılmıştır.⁶¹ Görüldüğü üzere İsveç'te askeri mahkemelerin olmadığı gibi, savaş zamanında bile askeri mahkemeler kurulamamaktadır. İsveç Ordusu'nda da disiplin ceza sistemi mevcuttur. Verilebilen disiplin cezaları; uyarı, fazla mesai ve maaş kesintisidir.⁶²

J. Polonya'da Askeri Yargı

Polonya'da askeri mahkemeler anayasa ile belirtilmiştir. Polonya Anayasası'nın 175'inci maddesine uygun olarak Polonya Cumhuriyeti'nde yargı görevi, yüksek mahkeme, adliye mahkemeleri, idare mahkemeleri ve askeri mahkemeler tarafından yerine getirilmektedir.

Polonya'da on tane garnizon askeri mahkemesi, iki tane de bölge askeri mahkemesi mevcut olmakla birlikte ayrıca adli müşavirlik teşkilatı yoktur. Polonya'da askeri mahkemede görev yapacak hakimler aynı zamanda subaydırlar ve askeri hakimlerin subaylık vasıfları kanun gereği olarak, işine son verilmedikçe devam etmektedir.⁶³

Polonya'da askeri mahkemeler önceleri ihtilal aleyhtarı faaliyet gösteren ve Askeri Ceza Kanununda yazılı olan bazı suçlardan dolayı sivil şahısları da yargılamakta iken, 1955 yılında sivilleri yargılama görevi askeri mahkemelerden alınmış ve genel mahkemelere verilmiştir. Ancak casusluk ve devlet sırlarının açıklanması suçlarından dolayı askeri mahkemelerin sivilleri yargılama görevi sürmektedir.⁶⁴ Askeri mahkemelerin kararlarına karşı Yargıtay'da oluşturulan özel daireye temyiz başvurusu yapılabilmektedir.⁶⁵

⁶¹ Ryding-Berg, a.g.b., s.22.

⁶² Ryding-Berg, a.g.b., s.24.

⁶³ Marek Petruszynski, "Polonya'da Askeri Hakimlerin ve Adli Müşavirlerin Hukuksal Statüleri", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'ıncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004, s.45-49.

⁶⁴ **Ulusların Yargı Sistemleri ve Hukuku**, (Çev. Sait Rezaki), Adalet Bakanlığı Yayını No:27, Ankara: Yarıaçık Cezaevi Matbaası, 1976, s.195.

⁶⁵ Erman, a.g.e., s.485.

Polonya'da askeri hakimler de dahil olmak üzere tüm hakimler Ulusal Yargı Konseyi'nin uygun görüşü üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Ulusal Yargı Konseyi üyeleri arasında askeri hakimler de mevcuttur.

Polonya'da Yüksek Mahkemenin, adliye mahkemelerinin ve askeri mahkemelerin kararları üzerinde denetim yetkisi bulunmaktadır. Yüksek Mahkemenin oniki yüksek mahkeme üyesinden oluşan bir askeri dairesi mevcuttur. 2003 Yılına kadar Yüksek Mahkemenin askeri dairesine üye olabilmek için en az on yıl hakimlik, savcılık, noterlik ve avukatlık yapmak şartı ile birlikte diğer bazı şartlara ilave olarak aynı zamanda subay olmak gerekiyorken, 30 Nisan 2003 tarihinde yapılan değişiklik ile söz konusu askeri dairede görevli hakimler yönünden subaylık vasfını taşıma şartı kaldırılmıştır. Ancak bu şekilde sadece hakimlik vasfını haiz üyelerin sayısı, dairenin toplam üye sayısının yarısını aşamayacaktır.

1 Ocak 1998 tarihine dek, sadece ilgili listede isimleri bulunan avukatlar askeri mahkemelerde avukatlık yapabilmekteydi. Söz konusu listede ismi bulunan avukatlar aynı zamanda subaylık vasfını da haizdiler. Günümüzde ise bu kısıtlama kaldırılmış ve bütün avukatların gerek askeri mahkemelerde, gerek adliye mahkemelerinde temsil yetkisini haiz oldukları kabul edilmektedir.⁶⁶ Eski doğu bloku ülkesi olan ve nüfusu bizim kadar olmasa da azımsanamayacak kadar çok ve ekonomisi de fazla iyi olmayan, fakat bütün bunlara rağmen Türkiye'den sonra başladığı Avrupa Birliği üyeliği yolculuğunu bizden önce bitiren Polonya'da da genel yargıdan ayrı bir askeri yargı sistemi mevcuttur.

K. Letonya'da Askeri Yargı

Letonya'da halen askeri mahkemeler mevcut değildir. Askeri hizmetin ifası sırasında ve askeri birliklerde veya görevlendirildikleri yerlerde işlenen suçlar yanında askerlerin, ulusal muhafızların, askeri birimlerce istihdam edilen sivillerin resmi statüleri veya görevleri ile bağlantılı olarak işledikleri suçlara genel

---

⁶⁶ Petruszynski, a.g.b., s.45-49.

mahkemelerde bakılmaktadır. Yalnız sayılan bu durumlarda askeri polis tarafından yasal işlemler başlatılmaktadır.

Letonya Cumhuriyeti Anayasasının 82'nci ve 86'ncı maddelerinde, davaların yerel (Şehir) mahkemelerce, Bölge Mahkemelerince ve Yüksek Mahkemece bakılacağı, savaş veya olağanüstü hallerde ise bu mahkemelerin yanı sıra askeri mahkemelerce de davaların çözüme kavuşturulacağı hükme bağlanmış iken 1998 yılı Ekim ayında Anayasanın askeri mahkemeler ile ilgili 82'nci maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik öncesi Anayasada askeri mahkemelerin sürekli olarak yürürlükte olması öngörülüyordu.

Letonya'da askeri mahkemeler Birinci Cumhuriyet zamanında (1920-1940) adalet sisteminin bir parçasıydı. Yeni bağımsızlık süreci sonrası 1992 Anayasasında askeri mahkemeler tekrar kurulmamıştır.⁶⁷

2003 yılı Şubat ayında askeri mahkemeler için kanuni düzenlemelerin yapılması amacı ile bir çalışma grubu kurulması için bir kararname çıkarılmıştır. Bu çalışma grubunca hazırlanacak "Askeri mahkemeler kanun taslağının" yakın zamanda hükümetin görüşüne sunulması gerekmektedir. Söz konusu kanun taslağına konulması beklenen temel prensipler kısaca şu şekildedir:

Letonya'da savaş veya olağanüstü halin ilanı ile askeri mahkemeler yeniden fiilen göreve başlayacaktır. Askeri mahkemeler, sadece Letonya'da yargılama görevini icra edecektir ve yargılama görev alanları oldukça kısıtlı olacaktır. Yargılama görev alanlarına sadece; askeri personel ve savaş suçları girecek, bazı durumlarda sivil şahıslar da girebilecektir. Sivil şahıslar; askeri personele ve Letonya Silahlı Kuvvetlerinin sahibi olduğu mallara karşı işledikleri suçlar ve askeri personel ile birlikte işledikleri suçlar yönünden bu mahkemelerin görev alanına gireceklerdir. Askeri birimlerce istihdam edilen sivillerce işlenen suçlar da bu mahkemelerin görev alanına girecektir.

---

⁶⁷ Görüldüğü üzere SSCB'nin dağılması üzerine 1990'lı yıllarda bağımsız olan ülkelere biri olan ve diğer bazı ülkeler gibi bizden sonra AB yolculuğuna başlamasına rağmen bizden önce AB'ye üye olan Letonya'da, birinci cumhuriyet döneminde adalet sisteminin bir parçası olan askeri mahkemeleri yeni bağımsızlık sonrası tekrar kurmamıştır.

Askeri mahkemeler, genel mahkemelere benzer şekilde teşkilatlandırılacaktır. Buna göre, ilk derece mahkemeler (En alt düzeyde) ve ikinci derece mahkemeler (Yüksek Mahkeme) olmak üzere iki dereceli mahkemelerin kurulması planlanmıştır. Savaş zamanında ve olağanüstü hallerde, temyiz mahkemelerince verilen hüküm nihai ve kesin olacaktır.

Askeri mahkemelerde hakim, savcı ve avukat olarak görevlendirilecek personel, bu konuda gerekli eğitimi aldıkları belirlenen hakim, savcı ve avukatlar arasından belirlenecektir. Savunma Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ile koordinasyon halinde askeri mevzuat konusunda hakim, savcı ve avukatları eğitmek ve bu alanda uzmanlık sağlamak amacı ile özel bir eğitim programı düzenlemeyi planlamaktadır.

Ceza usul kanununda yapılması beklenen değişiklikler nedeni ile askeri mahkemelerde geçerli olacak usul işlemlerinin durumu hala belirsizdir.

Çalışma grubu yukarıda belirtilen konularda çalışmalarını sürdürmektedir. Görüleceği üzere Letonya'da, askeri mahkemeler ve genel mahkemeler arasında usul işlemleri, görevlendirilecek personel ve diğer konularda önemli bir fark bulunmayacaktır. Tek fark, savaş ve olağanüstü halin varlığında, toplumun belli bir kesimine hızlı, nesnel ve yansız bir yargılama sürecinin uygulanması gerekliliğinden kaynaklanan görev alanında olacaktır.⁶⁸

L. Avusturya'da Askeri Yargı

Avusturya'da yargılama hakkının temel prensipleri federal anayasa da belirtilmiştir. Avusturya Federal Anayasası'nın 84'üncü maddesi ile; Avusturya'da askeri yargılama yetkisi, savaş zamanı hariç geçersiz kılınmıştır. Bu düzenleme ile Avusturya'da barış zamanında askeri mahkeme kurulması anayasal olarak mümkün değildir. Avusturya'da genel yargıdan ayrı bir askeri yargı teşkilatı ve diğer

---

⁶⁸ Svetlana Araslanova, "Letonya'da Askeri Mahkemelerin Oluşumu", (Çev. Hakan Özbek), **Askeri Yargıtay'ın 90'ncü Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004. s.83-85.

hakimlerden ayrı bir askeri hakimlik sistemi yoktur.⁶⁹ Hali hazırda barış zamanı Avusturya'da askeri görev esnasında bir suç işlenirse yargılama yetkisi sivil mahkemelere aittir. Yargılama Genel Ceza Kanunu ile paralel olarak özel bir kanun olan Askeri Ceza Kanunu ile yapılır.⁷⁰ Bununla birlikte savaş zamanı askeri mahkemelerin kurulabilmesi için bir anayasal engel yoktur.

Avusturya'nın 1970 yılından beri ayrı bir askeri ceza kanunu mevcuttur. Askeri suçlara örnek olarak; itaatsizlik, ayaklanma, üstlerin emri altındakilere yaptığı yanlış davranışlar sayılabilir.⁷¹

Avusturya askeri hukuk sisteminde ikinci önemli kanun; askerlerin uymak zorunda oldukları askeri kurallara karşı olan eylemlerinin cezalandırılmasının düzenlendiği askeri disiplin kanunudur. Bu kanuna göre verilebilecek cezalar kurumun yada komutanın seviyesine göre değişmektedir.⁷² Mevcut yasaya göre verilebilecek disiplin cezaları; kınama, çeşitli para cezaları, kıdem düşürme veya ordudan çıkarma, yada erler için verilebilen kışladan ayrılmanın yasaklanması veya sınırlanmasıdır. Disiplin cezası olarak hürriyeti bağlayıcı hapis cezası verilebilmesi 1988 yılında kaldırılmıştır. Fakat bu tür cezalar savaş zamanı veya askeri operasyonlarda verilebilmektedir. Disiplin prosedürü erler ve profesyonel askerler için farklıdır.

Askeri ceza kanunu ve askeri disiplin kanunu savaş ve barış zamanı aynıdır. Savaş zamanı cezalar daha yüksektir. Bu kanunlar sadece askerler içindir. Sadece birkaç tane askeri suç siviller için de tanımlanmıştır. Tüm askerlere uygulanan prosedür aynıdır.⁷³

⁶⁹ **Answers of The Austrian National Group To The Questionnaire For The Seminar on The Military Jurisdiction**, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, Rhodes-Greece, 10-14 October 2001.

⁷⁰ Avusturya'nın Ankara Büyükelçiliği Askeri Ataşeliğince, Avusturya Askeri Yargısı ile ilgili kaynak talebimize gönderilen cevap.

⁷¹ **Answers of The Austrian National Group**, a.g.c.

⁷² Avusturya'nın Ankara Büyükelçiliği Askeri Ataşeliğinin cevabı; **Answers of The Austrian National Group**, a.g.c.

⁷³ Rütbeye veya göreve göre farklı prosedür uygulanmamaktadır.

Avusturya’da bir yıldan az cezası olan suçlara bakan tek hakimli bölge mahkemeleri ve diğer suçlara bakan devlet mahkemeleri vardır. Bölge mahkemesinin kararlarına karşı yapılan itirazlar devlet mahkemesine gitmektedir. Devlet mahkemelerince bölge mahkemelerinin kararları üzerinde istinaf incelemesi yapılır. Devlet mahkemelerinde bir ila beş yıl arasındaki cezaları olan suçların yargılması yapılmaktadır. Fakat bu mahkemeler iki yargıç ve iki tahakkuk memurundan oluşan minör jüride beş yılın üzerinde cezalı suçlara, üç yargıç ve sekiz memurdan oluşan büyük jüride ise on yılın üzerindeki cezalı suçlara bakabilmektedir. Devlet mahkemelerinin kararlarına karşı temyiz incelemesini yapan, Vienza, Graz, Innsbruck ve Linz şehirlerinde olmak üzere dört adet temyiz mahkemesi vardır. Temyiz mahkemeleri üç profesyonel yargıçtan oluşmaktadır. Sadece temyiz iptalinde Yargıtay’a gidilebilmektedir. Avusturya Yargıtay’ı beş profesyonel yargıçtan oluşmaktadır.

Askerlerin görevleri ile ilgili işledikleri suçlar ile diğer suçlarına genel mahkemelerde bakılmaktadır. Askerlerin yargılması sonucunda verilen cezaların uygulanmasında da ordunun bir görevi yoktur. Kararlara karşı temyiz yolu açıktır. Yargılamanın yenilenmesi kanun yolu da kabul edilmiştir.⁷⁴ Otomatik veya belli suç ve cezalarda kendiliğinden temyiz yoktur.

Avusturya’da her devlet mahkemesinde tüm suçları inceleyen halk savcısı bulunmaktadır. Halk savcısı bölge savcısına yol gösterebilmektedir. Fakat sorumluluk halk savcısındadır. Temyiz mahkemesinde de kıdemli savcılar vardır. Kıdemli savcılar diğer savcılara talimat verebilmektedir. Adalet bakanı da savcıya talimat verebilmektedir. Askeri suçların soruşturması halk savcıları tarafından yapılmaktadır. Davalar askeri dava olarak ayrılmamaktadır.⁷⁵

Avusturya ordusu hakkında yapılan bir başvuru üzerine verilmiş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin 19.12.1994 tarihli Gubi ve Diğerleri/Avusturya⁷⁶ kararına kısaca değinmekte fayda vardır. Bu karara konu olayda Avusturya Savunma

⁷⁴ Bu “Tekrarlama” olarak geçmektedir. Fakat biz “Yargılamanın yenilenmesi” olarak tanımladık. Yalancı tanıklık, yeni delillerin tespiti vs. durumlarında yapılabilmektedir.

⁷⁵ **Answers of The Austrian National Group**, a.g.c.

⁷⁶ Gubi ve Diğerleri/Avusturya, BN: 15153/89, 19.12.1994 T.

Bakanlığı, "der Igel" adlı bir derginin, askeri birliklerde askerlere dağıtılmasına izin vermeyi reddetmiştir. İlk başvuru, aylık dergiyi yayınlayan bir dernek olan VDSÖ mensubu olup, askerlik hizmetini yapmaya başlamış bir kişidir. Komisyon, 30.06.1993 tarihli Raporunda, her iki başvuru bakımından da, diğerlerinin yanı sıra, AİHS'nin "İfade özgürlüğü" başlıklı 10'uncu maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Keza AİHM'de aynı şekilde her iki başvurucunun da ifade özgürlüğünün ihlal edildiğini karar bağlamıştır.

AİHM'ne göre, "ifade özgürlüğü, aykırı, rahatsız edici bilgi ya da düşünceler için de geçerlidir. Bu ilke, sivil kişiler için olduğu kadar, kendine özgü bir disiplin rejimi olacağı kabul edilmekle birlikte, asker kişiler için de söz konusudur. Yalnızca adı geçen derginin dağıtımı yasaklanmıştır. Her ne kadar VDSÖ abonelerine dergiyi gönderebilirse de, bu yasakla getirilen dağıtım engeli, okur sayısını artırma şansını azaltmaktadır. Dolayısıyla, ifade özgürlüğü istisnalarının dar yorumlanması zorunlu olduğundan, yasağı ancak, emredici nitelikteki gerekler haklı kılabilir. Derginin, düzensizliği, şiddeti ve hatta ordunun gereksizliğini ileri sürdüğünü gösterir kanıtlar yoktur. Yazıdaki polemikçi tonlamaya rağmen, düşüncelerin tartışılmasından ibaret olup cevaz verilen sınırların aşıldığı tespit edilememektedir. Bu çerçevede düşüncelerin tartışılmasına ise, bir demokratik Devlette ordunun, tıpkı o ordunun da hizmetinde bulunduğu toplumun da göstermesi gerektiği gibi, tahammüllü olmasını zorunlu kılar. Sonuç olarak, orduda dağıtımı yapılan dergiler arasında "der Igel" in dahil edilmesinin Bakan tarafından reddedilmesi, izlenen meşru amaçla orantılı olmayan bir tasarruftur. İkinci başvuru bakımından ise dergide yayınlanan makaleler, eleştirel üslupla kaleme alınmış ve talepleri ya da reform önerilerini ileri sürmekte çabuk davranmış; ancak itaat ödevini ya da silahlı kuvvetlerde hizmetin amaçlarını sorgulamamıştır. Bu nedenle, derginin askeri disipline karşı ciddi bir tehdit oluşturduğu ileri sürülemez. Sonuç olarak, söz konusu önlem, hedeflenen amaç ile orantılı değildir ve Madde 10'u ihlal etmektedir."⁷⁷ Bu karardan anlaşıldığı üzere, AİHM askeri disiplinin temini için yapılan kısıtlamanın hedeflenen amaç ile orantılı olması gerektiğini öngörmektedir.

⁷⁷ http://www.antenna-tr.org/htmlcode/bolum_1_02_b_01_d_kitap_brosur_yayinlama_dagitma.htm

M. Finlandiya'da Askeri Yargı

Finlandiya'da genel yargıdan ayrı askeri mahkemeler yoktur. Askeri suçlar adliye mahkemelerinde özel statüde bir yargılamaya tabi tutulmaktadır. Ayrı bir askeri ceza kanunu da yoktur. Genel ceza kanununun 45'inci bölümü askeri suçları içermektedir. Barış zamanı uygulanan prosedür savaş zamanı değişmemektedir. Sadece savaş zamanı askeri mahkeme kurulabilmektedir. Yurtdışında da uygulanan sistem değişmemektedir.

Askeri yargı alanında en önemli gelişme 2001 yılında askeri savcılık sisteminin reforma uğramasıdır. Askeri savcılık sistemi, ordudan halk savcılığına geçirilmiştir.⁷⁸ Bu reform neticesinde adli müşavirlerden kamu savcılarına görev aktarımı, askeri yetkililerin mahkeme sürecini etkilemelerine karşı ileri sürülebilecek eleştirileri engellemiştir. Bu reform aynı zamanda, medeni hakların ve insan haklarının uygulamaya geçmesini ilerletmiştir.⁷⁹

Finlandiya'da askeri suçların çoğu⁸⁰ askeri disiplin sistemi içerisinde yer almaktadır. Verilebilecek disiplin cezaları; alıkoyma, 15 güne kadar göz hapsi, maaş kesintisi, kınama ve sıra harici hizmettir.⁸¹

Finlandiya'da mahkemeler coğrafi esasa göre kurulmuştur. Askeri suçların yargılamasında mahkeme bir sivil yargıç ile iki askerden oluşmaktadır. Mahkemenin başkanı sivil yargıçtır. Master derecesi vardır. Bölge mahkemelerinde bu askerlerden birisi rütbeli olmak zorundadır. Diğerleri normal memur veya askere alınan bir kişidir. İstinaf mahkemesinde rütbe binbaşı, Yargıtay'da ise en az albay olmalıdır. Bu düzenleme kanun ile yapılmıştır. Özel statülü bu mahkeme kuruluşu sadece askeri suçların yargılamasında oluşturulmaktadır. Askeri suçlar ve askerlerce işlenen bazı askeri olmayan suçlar bu özel mahkemede yargılanmaktadır.

⁷⁸ **Answers on The Military Legal System in Finland**, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, Rhodes-Greece, 10-14 October 2001.

⁷⁹ İrfan Yılmazlar-Abdullah Kaya-Rıdvan Dağ, "Askeri Yargılama Yetkisi (Military Jurisdiction) Semineri Sonuç Raporu (10-14 Ekim 2001/Rodos)", **Askeri Adalet Dergisi**, S:113 (Ocak, 2002), s.9.

⁸⁰ Yaklaşık % 90.

⁸¹ Yılmazlar-Kaya-Dağ, a.g.e., s.20-21.

Askerler tarafından işlenen; firar, askeri hizmeti reddetme, itaatsizlik, komplo ve itaatsizlik, üstüne şiddetli direnç, üstlerin görevlerini kötüye kullanmaları, askerliğe yakışmayan durumlar ile onaylanmamış siyasi aktivite suçları bu özel mahkemenin görevine giren suçların bazılarıdır. Bunların haricinde bir çok suç mahkemede, ceza kanununa göre askeri suçların yargılanması usulüne göre muameleye tabi tutulur. Bunlar bir askerin bir başka askere karşı işlediği suçlar ve savunma kuvvetlerine karşı işlenen suçlardır. Askeri suçların savaş zamanı da tanımları aynıdır.

Fin Ceza Kanunu bu özel yargılamaya tabi olan kişileri; askerler, askere alınan ve silahlı veya silahsız görev yapanlar, silahlı kuvvetlerin geçici atanmış personeli, askeri akademi öğrencileri, silahlı kuvvetlere hizmet eden siviller, askeri emirle sivil enstitüde çalışanlar ve askeri bir görev için görevlendirilmiş kişiler olarak belirtmiştir. Bu kişilerin askeri usule tabi olmayan diğer suçları normal yargı prosedürüne tabidir.

Askeri suçlar ile ilgili verilen mahkeme kararlarına karşı gidilebilecek kanun yolları diğer suçlarla aynıdır. Askeri birlik komutanının, bir suç işlendiğinde ön araştırmayı yapıp materyalleri halk savcısına getirmek haricinde herhangi bir adli yetkisi yoktur.⁸²

N. İrlanda'da Askeri Yargı

İrlanda askeri yargı sistemi 1937 tarihli İrlanda Anayasası, 1954 tarihli savunma kanunu ve savunma kuvvetleri kurallarına göre hazırlanmıştır. İrlanda askeri yargı sistemi Kanada ve İngiltere'ninkine benzemektedir⁸³, İngiltere ve Kanada'da tamamlanan askeri hukuk sistemleri revizyonları örnek alınmaktadır.⁸⁴

İrlanda'da askeri mahkemeler dayanağını anayasadan almaktadır. Anayasa'nın 38nci maddesine göre genel ve sınırlı askeri mahkemeler olmak üzere iki çeşit askeri

⁸² Answers on The Military Legal System in Finland, a.g.c.

⁸³ Irish Military Legal System (İrlanda Askeri Hukuk Sistemi), International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, Rhodes-Greece, 10-14 October 2001.

⁸⁴ Yılmazlar-Kaya-Dağ, a.g.e., s.9.

mahkeme vardır. Askeri mahkemede vekil⁸⁵ yada rütbesi en az albay olan görevliler bulunmaktadır. Bu mahkemeler ülke içinde veya ülke dışında toplanabilmektedir.⁸⁶ İrlanda'da askeri mahkeme kurulması mümkün iken, normal savcılık teşkilatından ayrı bir askeri savcılık teşkilatı yoktur.⁸⁷

Genel askeri mahkemede en az beş görevli olmalı ve başkanının rütbesi en az albay olmalıdır. Diğer üyelerin rütbelerinin en az yüzbaşı olması gerekir. Sınırlı askeri mahkemede ise en az üç görevli olmalı ve başkanının rütbesi en az binbaşı olmalıdır. Diğer üyeler ise en az teğmen rütbesinde olması gerekir. Deniz kuvvetleri ile ilgili suçlarda üyelerden en az biri deniz kuvvetlerinden olmalıdır. 1983'den beri temyiz hakkı mevcuttur. Temyiz mercii askeri temyiz mahkemesidir. Burada bir tane Yargıtay üyesi ile iki tane de yüksek mahkeme hakimi bulunmaktadır. İleri temyizler Yargıtay'a yapılabilmektedir.⁸⁸

İrlanda'da askeri mahkemeler daimi değildir.⁸⁹ Askeri mahkemeler özel bir durum olduğunda, yukarıda belirtilen esaslar doğrultusunda oluşturulmaktadır. Askeri mahkemeler komutanlardan tamamen bağımsızdır. Mahkeme üyeleri üzerinde hiçbir üst rütbelinin etki yapma hakkı yoktur. Her mahkemenin başlangıcında yargıç-avukat ve üyeler yemin etmektedirler.

Sanığa karşı suçlama yapan kimse, davacı, aynı davada sanık olan kişi, soruşturmada görev alan bir kişi, sanığın komutanı, dava ile kişisel ilişkisi olanlar, askeri hukuka dahil olmayan kişiler, mevcut dava ile ilgili olarak daha önceden yargılanmış olan bir kişi, sanık ile aynı birimde görevli olanlar askeri mahkemede üye olarak görev yapamazlar.

Askeri mahkemeye tabi bir kişinin işlediği suçun askeri mahkemelerin görevine girip girmemesine göre yargılama sivil ya da askeri mahkemede yapılır. Askeri mahkemeye tabi bir şahısla bir sivil kişi, askeri mahkemenin görevine giren

⁸⁵ Orijinal metinde "Minister" olarak geçmekte, fakat tarafımızdan bu kelime "Bakan" olarak değil, "Vekil" olarak çevrilmiştir.

⁸⁶ *Irish Military Legal System*, a.g.b.

⁸⁷ Yılmazlar-Kaya-Dağ, a.g.e., s.19.

⁸⁸ *Irish Military Legal System*, a.g.b.

⁸⁹ Yılmazlar-Kaya-Dağ, a.g.e., s.19.

bir suçta birlikte işlerse her şahsın ayrı yargılanmayı isteme hakkı olduğu gibi, bu hakları saklı kalarak birlikte sivil mahkemede de yargılanabilirler.

İki yıldan fazla hapis cezaları halk hapishanelerinde, az olanlar ise askeri cezaevlerinde, kışlalarda veya halk hapishanelerinde çektirilebilir.⁹⁰ Askeri mahkeme kararlarına karşı sadece sanığın temyiz hakkı vardır. Davacı, mağdur ve diğer kişilerin temyiz hakkı ve yetkisi yoktur. Temyiz incelemesi temyiz mahkemesinde yapılmaktadır.⁹¹

O. Macaristan'da Askeri Yargı

Macaristan'ın Habsburg Hanedanı'nın egemenliği altına girmesini müteakip Avusturya Ceza Hukuku Macar Ordusu için de uygulanmaya başlanmıştır. 1855 Tarihli ilk Avusturya Askeri Ceza Kanunu Macaristan'da 76 yıl yürürlükte kalmış, ilk Macar Askeri Ceza Kanunu ancak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıkıldıktan sonra 1931 yılında yürürlüğe girmiştir.

1912 yılından itibaren Avusturya askeri usul kuralları uygulanarak askeri yargı örgütü düzenlenmiş, bu yeni yasa ile Tugay ve Tümenler düzeyinde mahkemeler kurulması ve bir askeri yüksek mahkeme oluşturulması öngörülmüştür. 1945 yılından sonra askeri mahkemeler hizmet veya birim mahkemelerinin bir kolu ve daha sonra da muntaka askeri mahkemeleri olarak örgütlenmiştir.⁹²

Macar askeri yargı sistemi Macar umumi yargısının bir parçası olup Macar Anayasasına dayanmaktadır. Macaristan'da savcılık makamı yürütme organına tabi değildir. Ancak Macar Parlamentosunun denetimi altındadır. Macaristan'da askeri suçlar ceza kanunu içerisinde bir bölüm olarak düzenlenmiştir. Askeri davaların bir

⁹⁰ 1632 Sayılı Askeri Ceza Kanununun 39ncü maddesine göre, ülkemizde erbaş ve erler için 1 yıla kadar olan hürriyeti bağlayıcı cezalar askeri ceza evlerinde çektirilmektedir.

⁹¹ **Irish Military Legal System**, a.g.b.

⁹² Tamás Kovács, "Macaristan Askeri Yargı Sistemi", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999, s.135-136.

kısmı tek hakimli bir kısmı ise heyetli olarak görülmektedir. Macaristan'da askeri mahkeme yoktur, fakat askeri hakimler vardır.⁹³

Macaristan yargı sisteminde mahkemeler⁹⁴; Bölge (Şehir) Mahkemeleri, Eyalet (İl) Mahkemeleri ve Yüksek mahkeme olmak üzere üç derecelidir. Bölge (Şehir) Mahkemeleri Macaristan mülki yapısı içerisinde, ülkemizdeki ilçe mahkemelerine benzemektedir. Bunların askeri davalara bakma yetkileri bulunmamaktadır. Eyalet (İl) Mahkemeleri ülke genelinde 20 adettir. Bunlardan beş adedinde askeri davalar için yargı yetkisi bulunmaktadır. Bu beş mahkemede sivil hakimlerden başka askeri hakimlerde görev yapmaktadır. Bu mahkemelerde görevli askeri hakimler, sadece askeri suçlara ilişkin davalara bakmaktadır.

Askeri suçlarda mahkeme heyeti 2 adet kıt'a subayı ile birlikte 1 adet askeri hakimden oluşmaktadır. Subay üyeler yargılama başlayacağı zaman, yargılamayı yapacak mahkemenin bulunduğu yer kıt'a komutanlığından çağrılmaktadır. Basit suçların yargılması ise bir askeri hakim tarafından gerçekleştirilmektedir.

Yüksek mahkeme, ülkedeki tüm mahkemelerden verilen kararların temyiz incelemesini yapmaktadır. Aynı zamanda askeri suçlar nedeniyle verilen kararlarında temyiz merciidir.⁹⁵

Macaristan'da Parlamento tarafından seçilen ve Parlamento'ya karşı sorumlu olan Kamu Başsavcısı vardır. Macaristan Kamu Başsavcılığına bağlı il ve yerel savcılıklar mevcuttur. Macaristan Kamu Başsavcısının üç yardımcısı vardır. Bunlardan biri de aynı zamanda askeri başsavcı durumundadır. Askeri başsavcı bütün askeri savcılık teşkilatının başı durumundadır.⁹⁶

---

⁹³ **Macar Askeri Yargı Sistemi ve Askeri Savcılık Faaliyetleri**, *Askeri Adalet Dergisi*, S:99 (Mayıs, 1997), s.1-2.

⁹⁴ Macar yargı sisteminde askeri mahkeme kuruluşu yoktur. Ancak askeri hakim ve askeri savcılar vardır. Askeri hakimler 5 adet il mahkemesi bünyesinde görev almaktadırlar. Bu askeri hakimler, il mahkemesinin yetki alanında işlenen askeri suçlara ilişkin davalara bakmaktadırlar.

⁹⁵ **Macar Askeri Yargı Sistemi ve Askeri Savcılık Faaliyetleri**, a.g.e., s.3; Tamas Kovacs, "Macaristan Askeri Yargı Sisteminde Askeri Hakim ve Savcıların Yasal Statüleri", (Çev. Ersin Karatekin), *Askeri Yargıtay'ın 90'ncü Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004, s.40 vd.

⁹⁶ Macaristan'da halen bayanlar askeri savcı olarak istihdam edilmelerine rağmen askeri hakim olarak çalışmamaktadırlar.

Askeri savcılık sistemi, Macar savcılık sisteminin bünyesinde ve bu sivil teşkilata bağlı olarak çalışmaktadır. Askeri Başsavcıya bağlı olarak çalışan, beş ayrı bölgede konuşlandırılmış askeri savcılık bulunmaktadır. Askeri birliklerde, komutan adına soruşturma yapma yetkisine sahip bulunan disiplin subayları da bulunmaktadır.⁹⁷

Görüldüğü üzere, halen Avrupa Birliği üyesi olan Macaristan'da, her ne kadar görünüşte askeri mahkemeler yok gibiyse de, bu görevi özel mahkeme statüsünde yürüten yerel mahkemeler vardır. Bu mahkemelerin sadece ismi askeri mahkeme değildir. Bu mahkemelerde üniformalı askeri hakimler ve subaylar görev yapmakta, savcılık teşkilatı de askeri savcılar tarafından yerine getirilmektedir.

P. Diğer Bazı AB Üyesi Ülkelerde Askeri Yargı

Çek Cumhuriyeti'nde 1993 yılına kadar uygulanan eski askeri yargılama sisteminde iki adet askeri mahkeme mevcuttu. Ayrıca bir askeri savcılık teşkilatı da vardı. Bu sistem 1993 yılında ülkedeki politik ve sosyo-ekonomik değişimlerin sonucu olarak tamamıyla kaldırılmıştır. Askeri mahkemelerin görevleri sivil mahkemelere devredilmiştir. Sivil mahkemelerde askeri suçların yargılamasında, ayrı özel usul ve kurallar bulunmamaktadır.⁹⁸

Diğer ordularda olduğu gibi Çek Cumhuriyeti Ordusunda da disiplin ceza sistemi vardır. Verilebilecek disiplin cezaları; alıkoyma, göz hapsi, maaş kesintisi, rütbe indirimi ve kınamadır. Ayrılmadan evvel, Çek Cumhuriyeti ile birlikte Çekoslovakya'yı oluşturan **Slovakya'da** ise genel yargıdan ayrı daimi askeri mahkeme ve savcılık teşkilatları ile ordusunda disiplin ceza sistemi vardır.⁹⁹

⁹⁷ **Macar Askeri Yargı Sistemi ve Askeri Savcılık Faaliyetleri**, a.g.e., s.5-6. Macaristan'da askeri hakimlerin rütbeleri vardır. Ve rütbe yönünden yükselmeleri diğer muvazzaf subayların tabi olduğu esaslar çerçevesinde olmaktadır. Askeri hakimler görevlerini üniformalı olarak yapmaktadırlar. Sivil hakimlerden farklı olarak cübbe giymemekte dirler. Askeri hakim olduklarını belirtmek için rütbeleri isimlerinden sonra ifade edilmektedir. Askeri hakim ve savcılarının ücretlendirilmeleri diğer subaylar gibi değil, emsalleri sivil hakim ve savcılarının tabi olduğu esaslar çerçevesinde yapılmaktadır. Bkz. Kovacs, "Macaristan Askeri Yargı Sisteminde Askeri Hakim ve Savcılarının Yasal Statüleri", a.g.e., s.41 vd.

⁹⁸ Yılmazlar-Kaya-Dağ, a.g.e., s.8-9.

Danimarka'da, Kara ve Hava Kuvvetleri için kurulmuş askeri mahkeme bulunmamaktadır. Sadece açık denizde bulunan savaş gemilerinde ve Grönland'da işlenen suçların yargılanması amacı ile askeri mahkeme kurulmaktadır. Bu mahkemelerin kararlarına karşı sivil istinaf mahkemelerine ve Yargıtay'a başvurulabilmektedir.¹⁰⁰ Danimarka Ordusunda da disiplin ceza sistemi vardır. Verilebilecek disiplin cezaları; hafif alıkoyma, göz hapsi, maaş kesintisi, kınama ve sıra harici hizmettir.¹⁰¹

Lüksemburg'da özel kanunlar ile düzenlenen askeri yargı örgütü, Savaş Kurulu ve Askeri İstinaf Mahkemesinden oluşmaktadır. Savaş Kurulu tüm ülke için faaliyet göstermektedir ve Bölge Mahkemesinin bir hakimi ile iki subaydan oluşmaktadır. Bu mahkeme, kanunda yazılı olan suçları yargılamakla görevlidir. Askeri İstinaf Mahkemesi, Yüksek Mahkemenin iki hakimi ile bir subay üyeden oluşmaktadır. Askeri İstinaf Mahkemesi, savaş kurulunca verilen kararların istinaf mercii olduğu gibi, yüksek rütbeli subayları yargılamakla da görevlidir.¹⁰² Askeri İstinaf Mahkemesi kararlarına karşı Yargıtay'a temyiz başvurusu yapılabilmektedir. Temyiz incelemesi Yargıtay'da oluşturulan özel dairede yapılmaktadır.¹⁰³

Portekiz'de ise 2004 yılında askeri mahkemeler kaldırılmıştır.¹⁰⁴ Daha evvel Portekiz'de, Askeri Adalet Kanunu ile oluşturulmuş Askeri Mahkemeler mevcuttu. Ayrıca bir de Askeri İstinaf Mahkemesi de vardı. Askeri Mahkemelerin kararlarına karşı Askeri İstinaf Mahkemesine gidilebilmekteydi.¹⁰⁵ Deniz filosunda işlenen bazı suçlarda askeri mahkemede yargılanmaktaydı.¹⁰⁶

⁹⁹ Yılmazlar-Kaya-Dağ, a.g.e., s.19-21.

¹⁰⁰ Erman, a.g.e., s.482.

¹⁰¹ Yılmazlar-Kaya-Dağ, a.g.e., s.19-21.

¹⁰² **Ulusların Yargı Sistemleri ve Hukuku**, a.g.e., s.177.

¹⁰³ Erman, a.g.e., s.485.

¹⁰⁴ Portekiz'in Ankara Büyükelçiliğinden yapılan kaynak talebimize, Portekiz'in Roma Askeri Ataşesi tarafından gönderilen cevap.

¹⁰⁵ Erman, a.g.e., s.485.

¹⁰⁶ **Ulusların Yargı Sistemleri ve Hukuku**, a.g.e., s.199.

II. AVRUPA BİRLİĞİNE ADAY ÜLKELERDE ASKERİ YARGI

A. Romanya'da Askeri Yargı

Romanya'da askeri yargı köklü bir geçmişe sahiptir ve bir bütün olarak Romen hukuk düzeninin bir parçasıdır. Fransa'da askeri ceza hukuku alanına ilişkin 1757'de yapılan ilk kanun, Romen hukukçular tarafından 1873 yılında yapılan askeri hukuk ile ilgili kanunun hazırlık sürecinde kullanılmıştır.

1990 yılından sonra, Romen askeri hukuk sistemi köklü ve derin değişiklikler geçirmiştir. 1993 yılında Askeri Temyiz Mahkemesinin kurulmasıyla, Romen askeri mahkemeleri Romanya topraklarının tamamında yargı yetkisine sahip ayrı bir yargı kolu olarak örgütlenmiştir. 2003 yılında yapılan değişikliklerin ardından Romen askeri yargısı, Avrupa Birliği ülkelerinin askeri ceza ve askeri ceza usul kanunları ile uyum sağlamıştır.

1993 yılından bu yana Romanya askeri yargısı, dört askeri mahkeme¹⁰⁷, bir bölge askeri mahkemesi ve Askeri Temyiz Mahkemesinden oluşmaktadır. Her mahkeme bakımından sanık ve ilgili suçlar yönünden gerekli araştırmaları yapmakla görevli bir veya daha fazla savcı görev yapmaktadır.¹⁰⁸ Askeri mahkemeler; asker kişilerin silahlı kuvvetlerin savaş gücüne ve disiplinine karşı işledikleri suçlarla, asker kişiler ile sivillerin kanunla belirlenmiş suçlarını yargılamakla görevlidir. Bölgesel askeri mahkemeler ise; askeri mahkemelerce verilen kararların istinaf merciidir. Bu mahkemeler iki hakim ve üç halk temsilcisinden oluşmaktadır.¹⁰⁹

Askeri hakimler Yüksek yargı Konseyinin önerisi üzerine, göreve Romanya Devlet Başkanı tarafından atanmaktadır.

¹⁰⁷ Bu askeri mahkemeler ülkenin en önemli dört bölgesinde bulunmaktadır.

¹⁰⁸ Ştefan Pistol, "Romanya Hukuk Sisteminde Askeri Mahkemelerin Yeri", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'ıncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004. s.63-64.

¹⁰⁹ **Ulusların Yargı Sistemleri ve Hukuku**, a.g.e., s.204.

General ve amirallerin yargılanmasında askeri mahkemeler yetkili değildir. General ve amirallerin yargılanması Yüksek Mahkemece yapılmaktadır.¹¹⁰ Diğer asker kişiler bakımından rütbelerin yargılama yetkisine sahip mahkemelerin belirlenmesinde herhangi bir önemi yoktur. 1997 yılında Yüksek Mahkemenin askeri dairesinin varlığına son verilmiştir.

Sivil mahkemeler gibi askeri mahkemelerin kararlarının büyük çoğunluğu da Yüksek Mahkemenin denetimine tabi olabilmektedir. Askeri mahkemeler uyuşmazlığı hem cezai hem hukuki¹¹¹ boyutu bakımından çözüme kavuşturma yetkisine sahiptir. Bir asker kişi ile bir sivilin birlikte iştirak halinde bir suç işlemleri halinde, askeri mahkeme yargılama yetkisine sahiptir.

Yargısal faaliyetlerin yerine getirilmesi çizgisinde, askeri hakimler ve askeri savcılar yargı bağımsızlığı çerçevesinde birlikte çalışmaktadırlar. Asker kişilerin yargılanmaları esnasında, yargılama sürecine subaylar ya da hakim sıfatını taşımayan kimseler katılmamaktadırlar.

Askeri yargının kuruluş ve işleyişi Adalet Bakanlığı tarafından koordine dilmektedir. Askeri hakimlerin disiplin sorumluluğu yönünden, aynı zamanda bu konuyla ilgili olarak Yüksek Yargı Konseyi'ne de bilgi vermek durumunda olan Adalet Bakanı yetki sahibidir. Askeri mahkemelere gerekli finansal destek Savunma Bakanlığının bütçesinde ayrılan paylar aracılığı ile olmaktadır. Askeri hakim ve savcılarının rütbelerine ilişkin ayarlamalar Savunma Bakanı tarafından yapılmaktadır. Adalet Bakanı Savunma Bakanına askeri hakim ve savcılarının rütbelerinin yükseltilmesini önerebilmektedir.

Askeri savcılarının statüleri; hakları ve mesleki yükümlülükleri yönünden askeri hakimlerle benzer şekildedir. Askeri savcılarının atanmaları da Yüksek Yargı Konseyi'nin önerisi üzerine Romanya Devlet Başkanınca yapılmaktadır.

¹¹⁰ Bu uygulama ülkemiz için de düşünülebilir. Yani ülkemizde de General ve Amirallerin yargılanmaları, askeri mahkemelerin görevine giren bir suçtan dolayı, Askeri Yargıtay'ın bir dairesi tarafından yerine getirilebilir.

¹¹¹ İşlenen suç nedeni ile verilen mal varlığına ilişkin zararlar yönünden.

Askeri hakim ve savcılar sivil hukuk fakültelerinden mezun olmaktadır. Askeri hakim ve savcılar hukukçu kimliklerinin yanında aynı zamanda subay kimliğine de sahiptirler.

2003 yılında yapılan yasal değişikliklerin ardından, askeri yargının görev alanı, asker kişilerin sadece askeri görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlarla sınırlandırılmıştır. Askeri mahkemeler önünde yargılanmaları söz konusu olabilecek asker kişileri, Savunma Bakanlığına, Romanya Silahlı Kuvvetlerine ve Romanya'nın güvenliğini sağlama yönünden yetki sahibi olan diğer kuruluşlara mensup kişilerden (Polisler dışında) oluşmaktadır.¹¹² Zaten AB'ye üye olmasına iki yıl gibi bir zaman dilimi kalan bir ülkede, eğer askeri yargı mevcut ise olması gereken budur. Yani, sivil şahısların doğal yargıç ilkesi ve adil yargılanma hakkı uyarınca normal adliye mahkemelerinde yargılanmaları, asker kişilerin ise sadece askeri görevleri ile ilgili işledikleri suçlar yönünden askeri mahkemelerde yargılanmaları.

B. Bulgaristan'da Askeri Yargı

Bulgaristan Cumhuriyeti'nde askeri yargı organları 1879 yılında oluşturulmuştur. 1879 yılında yürürlüğe konan askeri yargı emirnamesinde teşkilat ve görev açısından Belçika, İtalya ve diğer bazı Avrupa askeri yargı mevzuatlarından esaslar benimsenmiştir.

Asker kişilerce işlenmiş suç teşkil eden bütün fiillerde görevli mahkeme askeri mahkemelerdi. Vatandaşın işlediği bazı suçlarda da özel kanunlar aracılığıyla askeri mahkemeler görevlendirilmişti. İlk askeri mahkemeler idari organlar olmamalarına karşın idari görevler de yapmışlardı. Bu mahkemeler hukukçu olmayan subaylardan oluşmaktaydı. Subayların ancak aynı veya daha üst rütbeli subaylarca yargılanması esas alınmıştı.¹¹³

¹¹² Pıstol, a.g.b., s.64-65.

¹¹³ Ülkemizde Disiplin Mahkemelerinin kuruluşunda ve askeri mahkemelerde mevcut Subay üyenin durumunda olduğu gibi.

1890 yılında kabul edilen ve 1938 yılına kadar yürürlükte kalan ilk Bulgar Askeri Yargılama Kanununa göre; askeri yargıyı Alay Mahkemeleri ve Üst Askeri Temyiz Mahkemesi oluşturmaktaydı. Alay Mahkemeleri esas mahkemesi olarak davayı çözümler, Askeri Temyiz Mahkemesi ise kararın yasaya uygunluğunu kontrol ve yasaların tüm mahkemelerce aynı şekilde uygulanmalarını sağlardı. Ülke askeri yargılama bölgelerine ayrılmış, bu bölgelere ilk derece mahkemeler yerleştirilmişti. Her bir mahkemede askeri savcılar ve araştırmacılar (Adli kolluk) bulunmaktaydı. Üst Askeri Temyiz Mahkemesinin Başkanı Savunma Bakanıydı.

Askeri mahkemelerin görev alanına; asker kişilerce işlenen tüm suçlar, eğitim amaçlı seferberlikte bulunanların işlediği suçlar, asker kişilerle sivil şahısların iştirak halinde işledikleri suçlar ve savaş zamanında işlenen suçlar girmektedir.

1938 yılında kabul edilen yeni Askeri Yargılama Kanununa göre; ülke dört askeri yargı bölgesine ayrılmış, Sofya, Plovdiv (Filibe), Pleven (Plevne) ve Şumen (Şumnu)'da askeri mahkemeler kurulmuştur. Bu mahkemelerin faaliyetlerini kontrol yetkisi Yüksek Askeri Temyiz Mahkemesine verilmişti. İdari açıdan tüm askeri hakim, savcı ve araştırmacılar Savunma Bakanlığının Askeri Yargı Amirine tabii idiler.

1949 yılında kendi alanına özgün, askeri yargı işleyişini yapılandıran normatif düzenleme olarak son yasa çıkarılmıştır. Bu yasanın getirdiği en köklü değişiklik askeri yargının genel yargının bir parçası olarak kabul edilmesi olmuştur. Bu yasa ile, Yüksek temyiz Mahkemesinin bünyesinde bir askeri yargı dairesi kurulmuş, bu daire Askeri Temyiz Mahkemesinin görevlerini üstlenmiştir.¹¹⁴

1952 yılında kabul edilen mahkemelerin yapısını düzenleyen kanuna göre; öncelikle genel ilk dereceli mahkemeler, askeri mahkemeler ve temyiz mahkemesinin bünyesindeki askeri daire yeniden düzenlenmiştir. Bu şekliyle askeri

¹¹⁴ P.I.Raymondov, "Bulgaristan Cumhuriyeti'nde Askeri Yargı Düzeni", *Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999, s.189-190.

yargı 1998 yılındaki temyiz mahkemesinin bünyesindeki askeri daireyi kapatan ve askeri yargıyı yeniden düzenleyen kanunun yürürlüğe girmesine kadar sürmüştür.

01 Nisan 1998 tarihli yasal değişiklik ile, ülkede üç safhalı yargı düzeni yeniden tesis edilmiştir. Başvuru mercii olarak bölge mahkemesi, vilayet mahkemesi ve askeri mahkemeler, itiraz mercii olarak ta vilayet, istinaf ve askeri istinaf mahkemeleri kurulmuştur. Tek temyiz mercii olarak ise Yüksek Temyiz Mahkemesi yani Yargıtay görevlendirilmiştir.¹¹⁵ Anayasa ve yargı erkine dair hukuk kuralları uyarınca Bulgaristan Cumhuriyeti'nde yargı faaliyetleri Yargıtay, Danıştay, Temyiz, Bölge, Eyalet ve Askeri Mahkemelerce yürütülmektedir. Askeri yargı sistemi, askeri mahkemeler ile Askeri Temyiz Mahkemesinden oluşmaktadır. Askeri mahkemelerin en üstünde Yargıtay bulunmaktadır.

Askeri mahkemeler ilk derece mahkemeleri olup, coğrafi bölge esasları uyarınca kurulmuşlardır.¹¹⁶ Askeri yargı açısından Bulgaristan 5 bölgeye ayrılmış ve her bölgede bir askeri mahkeme kurulmuştur. Bu mahkemeler, Sofya, Plovdiv, Sliven, Varna ve Pleven'de kurulmuşlardır.¹¹⁷ Bu mahkemelerin yargı yetkisi bölgeleri ile sınırlıdır. Bulgaristan askeri yargısında yetki, suç işleme yeri esasına göre düzenlenmiş olup, kişisel bağlantı yoktur.

Bulgaristan'da askeri mahkemeler genel vilayet mahkemesi statüsündedirler. Askeri mahkemelerin görevi ceza usul kanunu tarafından belirlenmektedir. Görev alanı; silahlı kuvvetler personeli olan asker kişilerce işlenmiş olan suçlar ve diğer bakanlık veya kurumlarca askerleştirilmiş kişilerce¹¹⁸ işlenmiş suçlardan doğan davalardır.¹¹⁹

¹¹⁵ Raymundov, a.g.b., s.190-191.

¹¹⁶ Petyo Petkov, "Askeri Yargıda Bulgar Hakimlerin Statüsü", (Çev. Derya Yaman), **Askeri Yargıtay'ın 90'ıncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004, s.66.

¹¹⁷ Bulgaristan Askeri Yargı Sistemi ve İşleyişi, **Askeri Adalet Dergisi**, S:95 (Ocak, 1996), s.3; Petkov, a.g.e., s.66.

¹¹⁸ Emniyet kuvvetlerinde ve jandarmada görevli tüm personel, işçi birliklerinde, bayındırlık Bakanlığı ve Ulaştırma Bakanlığında asker olarak çalışan işçileri ve sınır birliklerinde görevli personel, kısaca görevi icabı silah taşıyan tüm personel.

¹¹⁹ Raymundov, a.g.e., s.191.

Askeri mahkemelerde 5 ile 10 askeri hakim görev yapmaktadır. Sanıktan kıdemsiz olmamak şartıyla Subay ve Astsubaylarda görev yapmakta olup suç niteliğine göre mahkeme heyeti iki şekilde kurulmaktadır. Sanığa isnat edilen suçun kanunda belirtilen cezasının asgari haddi 10 sene ve daha yukarı ise askeri mahkeme heyeti 3 askeri hakim ve 4 Subay ve Astsubaydan oluşmaktadır. En kıdemli hakim aynı zamanda başkanlık görevini yapmaktadır. Sanığa isnat edilen suçun kanunda belirtilen cezasının asgari haddi 10 seneden az ise askeri mahkeme heyeti bir askeri hakim ve 2 Subay ve Astsubaydan oluşmaktadır.¹²⁰ Her askeri mahkeme bağımsız bir yasal birim olup bütçesi Yüksek Yargı Konseyince belirlenmektedir.

Her askeri mahkemeye bağlı askeri savcı bulunmaktadır. Görevi, genel bölge savcısının görevine benzemektedir. Her askeri savcılık teşkilatında kurumsal ve usulü konularda savcıların astı konumunda olan askeri müfettişler bulunmaktadır. Askeri mahkemelerin yetkisine giren suçlarla ilgili hazırlık soruşturmaları askeri müfettişler ve askeri polis tarafından yürütülmektedir.

Askeri Temyiz Mahkemesi, askeri mahkemelerin çalışmalarını yönlendiren ve kontrol eden yüksek derece mahkemesidir. Ülkede sadece bir Askeri Temyiz Mahkemesi bulunmaktadır.

Ülkedeki en üst derece mahkemesi Yargıtay'dır. Askeri Temyiz Mahkemesi dahil olmak üzere tüm mahkemelerin davalarını inceleme yetkisi vardır. Yargıtay 1 ceza ve 1 hukuk dairesinden oluşmakta, askeri dairesi bulunmamakta ve tüm hakimleri sivillerden oluşmaktadır.¹²¹

Bulgaristan askeri yargısında askeri bir suç işlendiği zaman, suçun işlendiği yerdeki askeri birim tarafından bir soruşturma yapılarak dosya bölge askeri mahkemesindeki askeri savcılığa intikal ettirilmektedir. Askeri savcı dosyayı inceledikten sonra gerekli soruşturmayı yapmak üzere bir askeri sorgu hakimini görevlendirmekte, bu hakim soruşturmayı tamamlaması üzerine de delil durumuna

---

¹²⁰ Bulgaristan Askeri Yargı Sistemi ve İşleyişi, a.g.e., s.3.

¹²¹ Petkov, a.g.b., s.66.

göre dava açmakta, yada idari mahiyetteki cezalardan¹²² birini vermektedir. Savcılarının idari mahiyetteki ceza kararlarına karşı itiraz hakkı bulunmamaktadır.

Dava açılması üzerine talep edilen cezanın alt sınırına göre mahkeme heyeti teşekkül etmekte, askeri savcı mutlaka duruşmalarda bulunmaktadır. Kararlara karşı sanığın, askeri savcının ve mağdurun itiraz (temyiz) hakları mevcuttur. Bulgaristan'da askeri mahkemeler herhangi bir komutanlığın bünyesinde bulunmadığından, komutanlığın yargı işlemlerinde soruşturma emri verme, itiraz ve temyiz gibi hakları yoktur.

Bulgaristan'da tek bir ceza kanunu mevcuttur. Askeri suçlar ve cezaları bu kanun içerisinde ayrı bir bölüm halinde yer almaktadır. Bulgar askeri yargısında disiplin mahkemesi bulunmamaktadır. Fakat Bulgar Ordusu'nda da disiplin ceza sistemi vardır. Disiplin suçları öncelikle birliklerde kurulan kurullar tarafından incelenmektedir. Komutan tarafından 15 günden fazla verilen disiplin cezaları bölgedeki askeri savcı tarafından kontrol edilmektedir.¹²³

Bölge askeri mahkemelerindeki askeri hakimler askeri temyiz mahkemesi hakimliğine ve yargıtay hakimliğine yüксеlebilmektedirler. Askeri hakimler yargıtayda görev almaları halinde askeri rütbelerinden sıyrılmakta ve yedek asker statüsüne geçmektedirler.¹²⁴ Bir askeri hakimın yüksek yargı organı üyeliği görevine yükseldiğinde üniformasını çıkarması ve artık bir askeri rütbe taşıması, onun artık asker kişiliğinin bir tarafa bırakılarak sadece yüksek yargı organı üyeliği sıfatının öne çıkması yönünden olması gerektir. Bu durum ülkemizde Anayasa Mahkemesi'ne, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nden seçilen askeri hakimler için geçerlidir.

Görüldüğü üzere Türkiye'den sonra AB'ye üye olmak için başvuran diğer bütün ülkelerde olduğu gibi bizden önce ve 2007 yılında AB'ye kesin üye olacak olan Bulgaristan'ın askeri yargısının; askeri mahkemelerin teşekkülünde subay üye sayısının askeri hakim sayısından fazla olması ve görev alanına silahlı kuvvetler

¹²² Ehliyetin belirli bir süre geri alınması gibi.

¹²³ Bulgaristan Askeri Yargı Sistemi ve İşleyişi, a.g.e., s.3-5.

harici emniyet personelinin de girmesi tenkit edilebilecek; her askeri mahkemenin bağımsız bir yasal birim olması ve bütçelerinin Yüksek Yargı Konseyince belirlenmesi, askeri mahkemelerin komutanlıkların bünyesinde kurulmaması, bu sebeple komutanların herhangi bir yargısal yetkisinin olmaması, Yargıtay'a seçilen Bulgar askeri hakimlerinin üniformalarını çıkararak Yargıtay'da görev yapmaları da örnek alınabilecek yönleridir.

---

¹²⁴ Petkov, a.g.b., s.67-68.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ASKERİ YARGI VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI VE UYUMU

I. TÜRKİYE'DE ASKERİ YARGININ TARİHİ GELİŞİMİ

Bu bölümde Türkiye'de askeri yargının tarihi gelişimine değinilecektir. Ülkemizde askeri yargının tarihi gelişimi Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren ele alınacak, Selçuklu dönemine ve tarihte kurulmuş diğer Türk devletlerine değinilmeyecektir. Bu konu Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki alt başlık halinde ele alınacaktır.

A. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Askeri Yargı

Osmanlı İmparatorluğu'nda ayrıcalıklı bir sınıf olarak mevcut olan askeri sınıf, sadece savaşanlardan ve askeri hizmetlerde çalışanlardan oluşmamakta, ayrıca bütün kamu hizmetlerinde çalışanları da kapsamaktaydı.¹ Askeri sınıfa mevcut olanların yargılanmasında İslam Hukukunun koyduğu kurallara tam olarak bağlı kalınmamakta idi. İslam Hukukunda yargılama tek hakim tarafından yapılmasına rağmen, askeri sınıftan biri söz konusu olduğunda bu yargılama artık kadı tarafından değil, başka bir asker tarafından yapılmaktaydı. Bazen şeyhülislam, kazaskerlerin ve diğer bazı devlet adamlarının tümünün veya bir bölümünün katıldığı yargılamalar da yapılmaktaydı. Yargılama konusuna veya sanığın makamının büyüklüğüne göre kuruluşa değışirdi.² Ancak padişah veya vekili gerekli gördüğü durumlarda re'sen soruşturma yaparak fetva dahi almadan siyaseten katil yetkisini kullanabilirdi.³ Siyaseten katil hükümdarın mutlak yetkisinin sonsuzlaşması olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde askeri sınıfa mevcut kişilere verilen siyaseten katil cezasının infazı

¹ Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi*, Gözden Geçirilmiş 7.b., Ankara: Savaş Yayınları, 1991, s.198-199.

² Eğer askeri sınıfa bağlı kişi büyük bir devlet memuru ise bu durumda kurula padişah başkanlık ederdi. Genel olarak Divan-ı Hümayun mahkeme görevi yapardı. Bu divanın fonksiyonunu kaybettiği zaman vezir-i azamın sarayında toplanan ikinci divanında da yargılamalar yapılmıştır. Eyaletlerde askeri sınıfın yargılanması yetkisi valilere, kaptan paşaya ve diğer yetkililere verilmiştir.

³ Ümit Kardaş, *Hakim Bağımsızlığı Açısından Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yetkileri*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1992, s.40.

sırasında bu kişilerin şeref ve haysiyeti korunur, rütbesinin gerektirdiği saygı gösterilirdi.⁴

Osmanlı Devletinde düzenli orduların kurulmasıyla askeri yargı ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu maksatla askerlerin her türlü davasına bakan “kadı asker” makamı ihdas edilmiştir.⁵ Zamanla askerlerin mesleki suçlarına bakan amir, üst ve heyetler tespit edilerek kadı askerlik müessesesi diğer kadıları denetleyen bir tür temyiz mercii ve tüm yargı örgütünün başı haline gelmiştir.⁶

Yeniçeriler döneminde suç işleyen her ordu mensubu Yeniçeri Anayasası sayılan Kanunname-i Yeniçeriyân gereğince yargılanırdı. Bu kanun Yeniçerilerin yargılanmaları yönünden bir çok özel hüküm içermekteydi. Örneğin Yeniçeriler mutlaka ocağında ve kendi amirlerince cezalandırılırdı. Vezir bile Yeniçeriye ceza veremez, cezalandırmak üzere kendi ocağına göndermekle yetinirdi.⁷ Yeniçeri ocağının 1241 (1826) yılında kaldırılması üzerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adı ile kurulan yeni ordunun iç hizmet kanunu niteliğinde olan 1837 (1253) tarihli Kanunname-i Asakir-i Mansure-i Muhammediye yayınlanmıştır. Bu kanun ile birlik komutanlarınca verilecek disiplin cezaları da düzenlenmiştir.⁸

Osmanlı Devletinde ceza yargılama usulünü düzenleyen ilk kanun 1837 (1253) tarihli Kanunname-i Ceza-i Askeriye'dir. Bu kanun çeşitli tarihlerde yayınlanan Fransız emirnamelerinin bir araya getirildiği Mecelle niteliğindedir. Bu kanun ile bazı usuli güvenceler getirilmiş ve askeri suç genel suç ayrımı yapılmıştır.⁹

Tanzimattan sonra yapılan yenileştirme hareketleri içerisinde 08.06.1957 tarihli Fransız Askeri Ceza Kanunu 1869 yılında iktibas olunarak Askeri Ceza Kanunname-i Hümayunu adıyla yürürlüğe konmuş ve 1930 yılına kadar da

⁴ Erkan Karadeniz, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Askeri Yargı*, AÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002, s.7-8.

⁵ İbrahim Fevzi Akmaner, "Türkiye'de Askeri Kazanın Tarihçesi", *Askeri Adalet Dergisi*, S:9 (Ankara, 1957), s.543.

⁶ Üçok-Mumcu, a.g.e., s.226.

⁷ Sahir Erman, *Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul*, 7.b., İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983, s.14.

⁸ Akmaner, a.g.m., s.652.

⁹ Bkz. Akmaner, a.g.m., s.651 vd.

yürürlükte kalmıştır. Bu dönemde iki tür askeri mahkeme öngörülmüştür. Bunlar Divan-ı Harbi Daimi ve Divan-ı Harbi Mahsus'tur. Ayrıca bu mahkemelerin kararlarını denetleyen Divan-ı Tecessüsler oluşturulmuştur. Bütün bu mahkemelerin üyeleri hukukçu olmayan kıta subaylarıdır.¹⁰

Meşrutiyetin ilanından sonra 06.04.1914 tarihinde çıkarılan 253 sayılı kanunla Divan-ı Temyizi Askeriye kurulmuş ve üyeliklerine hukukçular atanmıştır. Böylece Askeri Yargıtay'ın ilk temeli atılmıştır.¹¹

B. Cumhuriyet Döneminde Askeri Yargı

Ülkemizde Askeri Yargı başlangıçta sadece Askeri Ceza Yargısı olarak gelişmesine rağmen, Cumhuriyet döneminde Disiplin Mahkemeleri ve Askeri İdari Yargı da Askeri Yargı Sistemimize eklenmiştir.

Cumhuriyet döneminde hukuk alanında yapılan reformlar paralelinde, askeri yargı teşkilatını ve yargılama usulünü yeniden düzenleyen 22.05.1930 tarih ve 1631 sayılı Askeri Muhakeme Usulü Kanunu, 1898 tarihli Alman Askeri Muhakeme Usulü Kanunu ile 1928 tarihli Fransız Askeri Muhakeme Usulü Kanunu mehzaz alınarak hazırlanmıştır.

Bu kanuna göre hukukçu olmayan üç asker üyeden kurulan, basit suçlara bakan Alay Askeri Mahkemeleri, erden binbaşya kadar askerleri yargılayan Tümen Askeri Mahkemeleri ve erden albaya kadar askerleri yargılayan Kolordu ve Ordu Askeri Mahkemeleri, erden mareşale kadar askerleri yargılayan Genelkurmay Askeri Mahkemeleri ile her dairesinde 2 hukukçu ve üç subaydan oluşan iki dairesel Askeri Temyiz Mahkemesi kurulmuştur.¹²

¹⁰ Akmaner, a.g.m., s.781.

¹¹ Orhan Ertosun, "Askeri Yargıtay Tarihçesi, Görev Yetkileri İle Sorunları", *Danıştay Dergisi*, S:11 (Ankara, 1975), s.57.

¹² Orhan Köprü, "Türkiye'de Askeri Yargının Doğuşu ve Gelişimi", *Askeri Adalet Dergisi*, S:89 (Ocak, 1994), s.7.

1631 sayılı kanunla Adli Amirlik teşkil edilmiştir. Adli Amir yargılamaya ilişkin geniş yetkileri olan ve refakatinde askeri mahkeme kurulan kıt'a komutanı veya kurum amiriydi. Ordu içinde disiplinin sorumluluğunu üzerinde taşımaktaydı.¹³ Askeri hiyerarşide ve hatta savcılık hiyerarşisinde olduğu gibi adli amirler de kendi aralarında bir hiyerarşiye sahiptiler.¹⁴

1898 tarihli Alman Askeri Ceza Kanunu ve 1928 tarihli Fransız Askeri Ceza Kanunu esas alınarak hazırlanan 22.05.1930 tarih ve 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu ile Askeri Yargı alanında önemli bir değişiklik daha yapılmıştır.¹⁵ Halen yürürlükte olan bu kanunla sırf askeri suçlar ve askeri suç benzerleri düzenlenerek Türk Ceza Kanunu ile irtibat sağlanmıştır.

1961 Anayasası ile başlayan dönemde Askeri Yargıya yepyeni bir nitelik kazandırılmıştır. 1921 ve 1924 Anayasalarında yer almayan Askeri Yargı ilk defa 1961 Anayasası ile anayasal bir kurum haline getirilmiştir. Anayasanın 138'inci maddesine göre askeri mahkemelerin teşkilinde çoğunluk asker üyelerden hukukçu üyelere geçmiştir. Ayrıca disiplin mahkemeleri de hukuk sistemimize katılmıştır. 1961 Anayasası'nın 141'inci maddesi ile Askeri Yargıtay da yüksek mahkeme olarak kabul edilmiştir.¹⁶

Askeri yargının ayrıntılı bir şekilde Anayasada düzenlenmesi sonucu 1631 sayılı Askeri Muhakeme Usulü Kanununun bir çok hükmü Anayasaya ters düşmüştür. Bu sebeple 1631 sayılı yasa 25.10.1963 tarihinde 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca 16.06.1964 tarih ve 477 sayılı Disiplin Mahkemeleri Kuruluşu, Yargılama Usulü ve Disiplin Suç ve Cezaları Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Aynı dönemde, 27.5.1927 tarih ve 1455 sayılı Askeri Memurlar Kanunu ile askeri memur statüsünde

¹³ Hikmet Kaptanoğlu, "Askeri Kazada Adli Amirler Arasındaki Selahiyet İhtilafları", **Ankara Barosu Dergisi**, S:5 (Ankara, 1954), s.452.

¹⁴ Muzaffer Yasin Aslan, **Askeri Yargıda Savcılık**, 1.b., Ankara: Adil Yayınevi, 1998, s.43.

¹⁵ Köprü, a.g.m., s.7.

¹⁶ Köprü, a.g.m., s.7-8.

olan askeri hakimlerin subay olmalarını öngören 26.10.1963 tarih ve 357 sayılı Askeri Hakimler Kanunu kabul edilmiştir.¹⁷

1971 Anayasa değişiklikleri ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kurulmuş ve yüksek mahkemeler arasında yerini almıştır. Ayrıca 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile sıkıyönetim ilan edilen bölgelerde Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin kurulabilmesi imkanı getirilmiştir. 1971 Anayasa değişiklikleri askeri yargının alanını genişletmiştir.¹⁸ 1982 Anayasasında da askeri yargı, adli ve idari yargının yanında ayrı bir yargı düzeni olarak yerini korumuştur.

II. TÜRKİYE'DE ASKERİ YARGI TEŞKİLATI

Ülkemizdeki mevcut yargı sisteminin, yasama ve yürütmenin yanında devletin üçüncü kuvveti olan yargılama erkinin, devlet içinde tek olduğu ama çeşitli dallara ayrıldığı ve bunun görev itibarıyla yetki ayrımı olduğu anlayışına dayandığı söylenebilir.¹⁹ “Gücünü tek kaynaktan alan yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır” (Anayasa m.9). “Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir” (Anayasa m.142). “Askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür” (Anayasa m.145/1). “Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi,... mahkemelerin bağımsızlığı,... askerlik hizmetinin gereklerine göre kanunla düzenlenir” (Anayasa m.145/4). Anayasanın bu hükümleri gereği yargı kollarına göre ilk derece mahkemeler yasalarla teşkil edilmiştir. Yüksek mahkemeler ise Anayasal kurum haline getirilmişlerdir. Ülkemizde adli yargı, idari yargı ve askeri yargı birbirinden tamamen ayrı düzenler olarak örgütlenmiştir. Buna göre Türk Yargı Sistemini; Anayasa yargısı, İdari yargı, Askeri yargı ve Adli yargı olmak üzere dört bölüme ayırmak mümkündür.²⁰

¹⁷ Türkiye ve Dünyada Askeri Ceza Yargısı, Askeri Adalet İşleri Başkanlığı, s.7.

¹⁸ Yavuz Sabuncu, Anayasaya Giriş, 9.b., Ankara: İmaj Yayıncılık, 2003, s.215.

¹⁹ Erol Cihan-Feridun Yenisey, Ceza Muhakemesi Hukuku, 3.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1998, s.45.

²⁰ Baki Kuru-Ejder Yılmaz-Ramazan Aslan, Medeni Usul Hukuku, 13.b., Ankara: Yetkin Yayınları, 2001, s.54.

Türk Yargı Sisteminin bu yapısı içinde askeri ceza yargı organlarının olağan ve genel mahkemelere nazaran özel yargılama makamları olduğu kabul edilmektedir. Genel yargıdan tamamen bağımsız olarak teşkil edilen askeri yargı tek dereceli olup istinaf derecesi kabul edilmemiştir. İlk derece askeri mahkemelerin kararlarının inceleme yeri Askeri Yargıtay'dır. Askeri yargının bu şekilde örgütlenmesinin yargılama birliğini zedelediği öne sürülmektedir. Bunun en önemli gerekçesi olarak da askeri mahkemelerce verilen kararların Askeri Yargıtay'da, adliye mahkemelerince verilen kararların ise Yargıtay'da incelenmesi durumunda ortaya çıkan farklı içtihatları birleştirme olanağının bulunmaması ve aynı hukuk kuralının bu yüzden farklı değerlendirilmesidir.²¹

Görüldüğü üzere Ülkemizde askeri yargı yasal dayanağını Anayasada bulmaktadır. Askeri mahkemelerin kuruluş esasları ve işleyişlerine egemen olacak kuralların neler olacağı Anayasada gösterilmiştir. Anayasamızın 145'inci maddesinde "Askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür... askeri mahkemelerin savaş ve sıkıyönetim hallerinde kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adli yargı hakim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir. Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hakimlerin özlük işleri, askeri savcılık görevlerini yapan askeri hakimlerin mahkemesinde görevli buldukları komutanlık ile ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı, askerlik hizmetlerinin gereklerine göre kanunla düzenlenir." kuralı yer almaktadır. Bu kuraldan; mahkemelerin kuruluş, işleyiş ve hakimlerin özlük işlerinin kanunla düzenleneceği, askeri hakimlerin komutanlıkları ile ilişkilerinin hakimlik teminatı, mahkemelerin bağımsızlığı ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre düzenlenecek olması anlaşılmaktadır.²²

1961 anayasasının 138'inci maddesinde askeri mahkemelerin kuruluşuyla ilgili olarak getirilen düzenlemede askeri mahkemelerde üyelerinin çoğunluğunun yargıçlık niteliğine sahip olması şartı ve savaş halinde bu şartın aranmayacağı

²¹ Recai Ertürk, "Mukayeseli Hukukta Askeri Yargı Teşkilatı, Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Askeri Hakimlerin Statüsü", *Askeri Adalet Dergisi*, S:120 (Temmuz, 2004), s.62.

²² Ferhat Ferhanoğlu, "Türk Askeri Yargı Sistemi", *Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)*, Ankara, 1999, s.211.

belirtilmiştir. Savaş halinde bu şartın aranmayacağı ilkesi Anayasa Mahkemesinin 15.4.1975 tarih ve E.1973/19, K.1975/87 sayılı kararıyla iptal edilmiştir.²³ Anayasa Mahkemesi bu kararında; Askeri Mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun yargıçlık niteliğine sahip olmamasının, mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ve yargıç güvencesi ilkelerine ters düştüğünü, bu ilkelerin kaynağını, Cumhuriyetin Anayasada gösterilen insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayalı, demokratik ve özgürlükçü hukuk ilkelerini teşkil ettiğini, anayasanın temel yapısının yargıç nitelikli üyelerin çoğunluğunun, sadece barışta var olduğunu kabule elverişli olamayacağını belirterek, “ancak savaş zamanında bu şart aranmaz” kuralının iptaline karar vermiştir.

1982 Anayasasının 145'inci maddesinde ise Askeri Mahkemelerin oluşturulmasında böyle bir esas düzenlenmemiştir. ERMAN, 1982 anayasasında böyle bir düzenlemenin olmaması nedeniyle kuruluş yasasına göre Askeri Mahkemelerin tamamen subay üyelerden kurulmasının artık Anayasaya aykırılık oluşturmayacağını belirtmiştir.²⁴ Buna karşın, ŞEN ise, 1982 anayasasının 145'inci maddesinin hiç bir ayırım yapmaksızın Askeri Mahkeme üyelerinin tamamının meslekten yargıç, yani yargıç niteliklerine sahip kişilerden kurulmasını aradığını belirtmekte ve kuruluş yasasının 2'nci maddesinde Askeri Mahkemelerin kuruluşunda subay üyelere yer verilmesinin Anayasaya aykırılık teşkil edebileceğini ileri sürmektedir.²⁵

KUNTER, 1982 anayasasının genel yapısını göz önüne alarak bu anayasada yargıç deyiminin hep meslekten olan yargııcı kastedecek şekilde kullanıldığını belirtmiştir.²⁶ Bu belirleme doğrultusunda 145'inci maddenin düzenlemesinin ilk bakışta Askeri Mahkemelerin tamamen yargıç nitelikli üyelerden oluşturulabileceğine imkan tanıdığı söylenebilir. Ancak Anayasanın bu düzenlemesi karşısında böyle bir sonuca varmak o kadar da kolay değildir.

²³ AMKD, S:13, Ankara, 1976, s.403.

²⁴ Erman, a.g.e., s.324.

²⁵ Ersan Şen, 1962-1997 Anayasa Mahkemesi Kararlarında Ceza Hukuku Ceza Özel Hukuku Ceza Yargılaması Hukuku Ceza İnfaz Hukuku, 1.b., İstanbul: Beta Yayınevi, 1998, s.369.

Anayasanın bu maddesine göre askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri şeklinde oluşturulacağından, çalışmamızın bu bölümünde askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri üzerinde, ayrıca sıkıyönetim mahkemeleri, Askeri Yargıtay ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üzerinde kısaca durulacaktır.

A. Askeri Mahkemeler

Türk Milleti adına yargı yetkisini kullanacak olan Askeri Mahkemeler, 353 sayılı ve 23.10.1963 tarihli Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununa göre; Kara Kuvvetleri birliklerinden kolordu ve ordu komutanlıklarında, Deniz ve Hava Kuvvetlerinde ise bu birliklerin eşidi seviyedeki birliklerde ve Kuvvet Komutanlıkları ve Genelkurmay Başkanlığı teşkilatında Milli Savunma Bakanlığınca kurulmaktadır. Kuvvet Komutanlıklarının yapacakları teklif veya Genelkurmay Başkanlığının doğrudan doğruya göstereceği lüzum üzerine diğer kıta komutanlıkları veya askeri kurum amirlikleri teşkilatında da askeri mahkeme kurulabilmekte ve aynı yolla kaldırılabilir. Aynı garnizonda birden fazla askeri mahkeme kurulması gereken birlik varsa bu birliklerin hepsinde askeri mahkeme kurulmayabilmektedir.²⁷

353 Sayılı kanuna göre askeri mahkemeler, barış halinde, iki askeri hakim ve bir subay üyeden kurulmaktadır (m.2). Subay üyenin en az yüzbaşı rütbesinde ve muharip sınıftan olması, taksirli bir suçtan başka bir cürümle mahkum edilmemiş ve sanıktan kıdemsiz olmaması ve yargılama süresi içinde onun en yakın amiri olmaması gerekmektedir (353 sk. m.3). Subay üye, her yılın aralık ayında teşkilatında askeri mahkeme kurulmuş olan komutan veya askeri kurum amiri tarafından o mahkemenin yargı çevresindeki birlik mensupları asarından bir yıl süre ile ve değiştirilmemek kaydıyla seçilmektedir. Bunların görevlerini yapmalarına

²⁶ Nurullah Kunter, *Muhakeme Hukuku Dahı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 9.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1989, s.341.

²⁷ 353 Sayılı Kanun 1'inci madde. Örneğin; Ankara'da bulunan Kara Kuvvetleri Komutanlığının teşkilatında askeri mahkeme olması sebebiyle, kanun gereğince kurulması gerekirken, yine Ankara'da bulunan 4'üncü Kolordu Komutanlığının teşkilatında askeri mahkeme kurulmamıştır. Aynı şekilde, seviyesi ordu veya kolordu olmamasına rağmen KKK bünyesinde bulunan bazı Tugay ve Tümenlerde askeri mahkeme mevcuttur. Fakat 4'üncü Kolordu Komutanlığı örneğinde olduğu gibi seviyesi ordu veya kolordu olmasına rağmen TSK bünyesinde bulunan diğer bazı kurumlarda da askeri mahkeme kurulmasına gerek görülmemiştir.

sürekli engel çıktığı takdirde yerlerine başkalarının seçilmesi mümkündür (353 sk. m.4).

Ülkemizde mevcut 32 askeri mahkemenin²⁸ kuruluşu hep bu tarzda olmakla birlikte bunun iki istisnası vardır. Birincisi; Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesinin generalleri yargılamak gibi bir görevinin de bulunması sebebiyle Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesinin üç kişiden değil, beş kişiden oluşması ve bu durumda üyelerinden üçü askeri hakim, ikisi general veya amiral rütbesinde muharip subay olmasıdır. İkincisi 200 ve daha fazla sanıklı davalarda askeri mahkemelerin dört hakim ve bir subay üyeden oluşmasıdır. Askeri mahkemelerde başkanlık görevini en kıdemli üye yapmaktadır (353 sk. m.2). Askeri Mahkemelerin bu şekilde teşkil eden heyetlerinde en kıdemli üye, subay üyelerden veya askeri hakim üyelerden birisi olabilmektedir.

Ayrıca, 21 Ocak 1981 tarihinde 2376 sayılı kanun ile 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununa eklenen bir madde ile belirli ölçülerin altındaki suçlara askeri mahkemelerin hakim sınıfından birinin bakabilmesine imkan tanınmıştır (353 sk. Ek Madde 1).

Askeri mahkemelerde iddia makamında bir askeri savcı ile gerektiğinde yeteri kadar yardımcı askeri savcı yer almaktadır (353 sk. m.6). Askeri mahkemelerde ve askeri savcılıklarda birer kalem yani yazı işleri teşkilatı vardır (353 sk. m.7).

Ülkemizde Askeri hakim ve savcılar hukuk fakültesi mezunu şahıslar arasından seçilmektedir (357 sayılı Askeri Hakimler Kanunu m.2). Askeri hakimlerin

²⁸ Ankara; Gnkur.Bşk.lığı, K.K.K.lığı, Dz.K.K.lığı, Hv.K.K.lığı, J.Gn.K.lığı, İstanbul; 1'inci Or.K.lığı, 3'üncü Kor.K.lığı, Kuzey Deniz Saha K.lığı, Malatya; 2'nci Or.K.lığı, Erzincan; 3'üncü Or.K.lığı, İzmir; Ege Or.K.lığı, Güney Deniz Saha K.lığı, Güzelyalı Hava Eğt.K.lığı, Gelibolu; 2'nci Kor.K.lığı, Çorlu; 5'inci Kor.K.lığı, Adana; 6'ncı Kor.K.lığı, Diyarbakır; 7'nci Kor.K.lığı, 2'nci Taktik Hava Kuvveti K.lığı, Elazığ; 8'inci Kor.K.lığı, Erzurum; 9'uncu Kor.K.lığı, İzmit; 15'inci Kor.K.lığı, K.K.T.C.; Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri K.lığı, Edirne; 3'üncü Mknz.Tüm.K.lığı, Sarıkamış; 9'uncu P.Tüm.K.lığı, Van; Jandarmanın Asayiş K.lığı, Isparta; Dağ Kom.Ok. ve Eğt.Mrk.K.lığı, Ağrı; 12'nci Mknz.P.Tug.K.lığı, Gaziantep; 5'inci Zrh.Tug.K.lığı, Sivas; 5'inci P.Er Eğt.Tug.K.lığı, Trabzon; 48'inci İç Güv.Tug.K.lığı, Gölçük; Donanma K.lığı, Eskişehir; 1'inci Taktik Hava Kuvveti K.lığı Askeri Mahkemeleri.

atanmaları Milli Savunma Bakanı, Başbakan ve Cumhurbaşkanının imzalarını taşıyan ve Resmi Gazetede yayınlanan bir kararname ile olmaktadır (357 sk. m.16).

Askeri hakim ve savcılar Milli Savunma Bakanlığı teşkilatı içindedirler ve Yüksek Mahkeme Üyeleri hariç, yükselmeleri kural olarak diğer subaylar gibidir. Diğer subaylardan farklı olarak Askeri Yargıtay'dan ve Askeri Adalet Müfettişlerinden aldıkları mesleki siciller de yükselmelerinde değerlendirmeye alınmaktadır (357 sk. m.12 vd.). Askeri hakimlerin atanmaları, yükselmeleri ve diğer özlük hakları ile ilgili işlemler için yargı yolu açıktır.

Askeri hakimler de diğer hakimler gibi, görevli buldukları mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle maaşlarından yoksun kılınamazlar (1982 Anayasası m.136; 357 sk. m.18/6). Ancak Milli Savunma Bakanının askeri hakimler hakkında soruşturma izni ile disiplin cezası verme yetkisi bulunmakta ve buna ilişkin kararlar kesin olmaktadır (357 sk. m.29). Ayrıca Milli Savunma Bakanının askeri hakimleri disiplinsizlik ve ahlaki nedenlerle emeklilik yaş sınırından önce resen emekliye sevk etme yetkisi vardır (357 sk. m.22/C). Milli Savunma Bakanına tanınan bu yetkinin mahkeme kararlarında eleştirildiği ve ilgili hükmün Anayasanın 138 ve devamı maddelerinde öngörülen yargı bağımsızlığı ve hakim güvencesi ilkelerine açıkça aykırı olduğu, bu ilkelerin, askeri hakimlerin idare tarafından atanmalarını ve kendilerine idare tarafından idari sicil düzenlenmesini, idarenin takdiriyle yükselmelerini yasaklayan kavramlar olduğu belirtilmektedir.²⁹

Anayasa'da hakimlerin emekli olmaları konusunda 65 yaş sınırı öngörülmüştür (1982 Anayasası m.140/4). Askeri hakimlerin ise rütbelerinin yaş sınırını doldurduklarında emekli edilebilmeleri mümkündür (357 sk. m.21; 926 sayılı TSK Personel Kanunu m.32). Uygulamada ise, albay rütbesine kadar bekleyen ve generalliğe terfi edemeyen askeri hakimlerin emeklilik yaş sınırı, 926 sayılı kanun gereğince bu rütbenin yaş sınırı olan 60 yaştır. Bu da askeri hakimlerin emsali sivil hakimlerden 5 yıl daha evvel emekli edilmelerine sebep olmaktadır. Yukarıda

²⁹ Bkz. Nur Centel, "Türk Hukukunda Askeri Yargıda Görev Yapan Hakimlerin Hukuki Statüsü", *Askeri Yargıtay'ın 90'ncü Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)*, Ankara, 2004, s.111-112.

belirtilen hususlar ülkemiz askeri yargısının, askeri hakimlerin bağımsızlığı ve teminatı açısından en fazla eleştiri alan yönleridir.

Askeri hakim ve savcılar, yer teminatı adı verilen bir teminata sahiptirler. Coğrafi bölgesine göre üç veya dört yıl olabilen bu süreden önce, bir askeri hakim veya savcının kural olarak başka bir yere atanması mümkün değildir. Ayrıca görev teminatı da söz konusudur. Dört yıl dolmadıkça aynı ilde dahi olsa başka bir göreve rızaları olmadıkça atanamazlar (357 sk. m.16). Askeri hakimler özlük hakları bakımından (Maaş dereceleri ve maaş yükselmeleri ile diğer özlük hakları) subaylar hakkındaki yasal hükümlere tabidir. Ancak, adli hakimlere verilen ödenek miktarı esas olmak üzere hakim ödeneği verilir (357 sk. m.18). Askeri hakimler izin, istifa ve emeklilik yönünden diğer subayların tabi oldukları kurallara tabidirler (357 sk. m.19 vd.).

1. Askeri Savcı

Askeri Savcılarının iddia, savunma ve yargı üçlüsünden oluşan yargılama faaliyetindeki işlevi, iddia makamı olarak öncelikle hazırlık soruşturmasını yapıp, ortada iddiaya konu oluşturabilecek bir eylem bulunup bulunmadığını belirlemektir (353 sk. m.96). Kural olarak hazırlık soruşturması yapma istemi, yanında askeri mahkeme kurulmuş olan komutana tanınmış bir yetkidir (353 sk. m.95/3).

Komutanın soruşturma açtırmadığı bir durumda, askeri savcının kendiliğinden soruşturmaya başlayabileceği haller de bulunmaktadır. Bunlar; eylemin ağır cezalı olması, gecikmesinde sakınca bulunması ve nihayet başlamış bir hazırlık soruşturmasının, bir başka sanığı veya sanığın bir başka suçunu kapsamaması askeri savcının gerekli gördüğü ivedi hallerdir. Bu hallerde, askeri savcı, komutanı derhal durumdan haberdar eder (353 sk. m.95/4).

Askeri savcı, hazırlık soruşturması sırasında gerekli gördüğü her türlü araştırmayı yapmakla yetkili kılınmıştır. 353 sayılı kanunun 97'nci maddesine göre; "Askeri savcılar hazırlık soruşturması sırasında bütün resmi, özel makam ve kurumlardan her türlü bilgi isteyebilirler.

Gerek doğrudan doğruya ve gerekse zabıta aracılığı ile her türlü soruşturmayı yapabilirler. Bütün zabıta makam ve memurları askeri savcıların soruşturma ile ilgili istemlerini yapmakla yükümlüdürler...” kuralını içermektedir.

Ancak şurasını belirtmek gerekir ki; yapmak istediği işlemler, bir hakim tarafından yapılabilecek arama, zapt, tutuklama gibi işlemlerden ise, bu konudaki kararları hakimden isteyecektir (353 sk. m.98).

Hazırlık soruşturmasını bitirdiğinde askeri savcının verebileceği kararlar bellidir. Bunlar; kamu davası açılması için yeterli sebep bulunmazsa kovuşturmaya yer olmadığı (353 sk. m.105), bir başka askeri savcıyı görevli görmesi halinde yetkisizlik kararı, adli yargıyı görevli görmesi halinde görevsizlik kararıdır (353 sk. m.112). Bu kararlara karşı, suçtan zarar görenle, birlik komutanı, en yakın askeri mahkemeye itiraz edebilirler (353 sk. m.107 ve 112).

Askeri Savcı kamu davası açılmasını haklı göstermeye yetecek sebep görürse, iddianame ile kamu davasını açar (353 sk. m.114). Yeni haller ve sebepler ortaya çıkmışsa Askeri Savcı duruşma başlamadan önce sanık lehine olarak iddianamesini değiştirebilir, yahut tamamen geriye alabilir. Duruşma başladığında, askeri savcı, mahkemede iddia makamını işgal eder, bir delilin ikamesinden vazgeçilmesi hususunda sanık müdafii ile anlaşabilir. Bu uzlaşma üzerine mahkeme bu delilin ikamesinden vazgeçebilir. Delillerin sunulması bittiğinde esas hakkındaki görüşünü (mütalaasını) bildirir.

Askeri savcı hükmü beğenmezse kanun yollarına başvurabilir. Ancak 353 sayılı kanunun 208'inci maddesine göre sanık lehine kanun yoluna başvurursa, sanığın rızası olmadan başvurusunu geri alamaz. Gene sanık lehine olan hukuki kurallara mahkemece uyulmamışsa, bu durum Askeri savcıya sanığın aleyhine olarak kanun yoluna başvurma hakkı vermez. Nitekim Askeri Yargıtay Daireler Kurulu 22.06.1989 tarihli bir kararında sanık lehine bir kurala aykırılığın, hükmün bozulması yolunda Askeri Savcıya bir hak vermeyeceğine karar vermiştir. Askeri Savcılar hüküm kesinleştikten sonra, infaz (yerine getirme) aşamasında da önemli görevler ifa ederler.

2. Askeri Hakim

Askeri Hakim; Askeri Savcının sevk ve idare ettiği hazırlık soruşturmasında tutuklama, arama, zapt gibi konularda yetkili iken, davanın açılmasıyla birlikte başlayan son soruşturmanın yöneticisidir. Duruşma hazırlığı evresinde duruşma gününü tayin etmek, mahkeme heyetine katılacak subay üyeyi belirlemek, kıdemli hakime aittir (353 sk. m.116). Re'sen delil toplanmasına girişmek (353 sk. m.124), sanığın gösterdiği savunma delillerinin toplanıp toplanmamasına karar vermek (353 sk. m.122) de, kıdemli hakime aittir. Bu aşamada, duruşmayı yönetmek kıdemli hakime aittir (353 sk. m.144). Askeri mahkemelerde her üyenin bir oy hakkı bulunmaktadır ve oylamaya en kıdemsiz üyeden başlanmaktadır (353 sk. m.171).

3. Savunucu

Sanıklar, askeri yargıda, soruşturmanın her safhasında kendilerine savunucu (müdafî) tutulabilirler. Savunucunun avukatlık yahut dava vekilliği yapmaya yetkili olan kimselerden seçilmesi gerekir. Askeri Mahkemenin bulunduğu yerde avukatlık yahut dava vekilliği yapmaya yetkili kılınan kimse yoksa hakim ve savcılık görevi yapmayan hukuk fakültesini bitirmiş subaylar, bu nitelikteki subay yoksa diğer subaylar müdafî tutulabilirler (353 sk. m.85-86).

Askeri Mahkemenin sanığın 15 yaşını bitirmemiş olması yahut kendisini savunamayacak halde bulunması nedeniyle doğrudan doğruya tutacağı müdafiler baro aracılığı ile görevlendirilirler (353 sk. m.86-87).

4. Komutanın Yetkileri

Taraf sıfatıyla bir çok yetkiye sahip olan, teşkilatında askeri mahkeme kurulu bulunan askeri birlik komutanının; en önemli yetkilerinden biri soruşturma açtırmaaktır. Komutan suç belgelerini inceledikten sonra suç işlendiği kamısına varırsa buna ilişkin dosyayı soruşturma açılması için Askeri Savcıya gönderir (353 sk. m.8 ve 95/3).

Kanuna göre komutanın sanığın tutuklanmasını isteme yetkisi de bulunmaktadır. Askeri savcı bu isteme katılıp katılmamakta da özgür olmakla birlikte bu istemi askeri mahkemeye iletmekle yükümlüdür (353 sk. m.95/3).

Komutanın; tutuklama kararına ve tutuklamanın reddi kararına itiraz etmek (353 sk. m.74), soruşturma istemi üzerine yaptığı hazırlık soruşturması sonunda askeri savcının keyfiyeti kovuşturmaya değer görmeyip veyahut kamu davası açılmasını haklı göstermeye yetecek sebep görmeyerek ve bu nedenle kovuşturmaya yer olmadığı kararı vermesi üzerine bu karara karşı da 15 gün içinde askeri savcının teşkilatındaki askeri mahkemeye itiraz etmek (353 sk. m.107), son soruşturma sonunda verilen hükme karşı kanun yollarına gitmek (353 sk. m.196) gibi diğer bazı yetkileri daha vardır.

Bütün bu yetkilere rağmen komutanın adli müşaviri aracılığıyla bilgi alma dışında, askeri mahkemeye müdahale yetkisi yoktur. Aksine As.C.K.'nın 112'nci maddesinde nüfuzunu kullanarak askeri mahkemeler üzerinde etki edenlerin beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağı belirtilmiştir.³⁰

5. Kanun Yolları

Ülkemizde askeri ceza yargısındaki Kanun Yolları, kesinleşmemiş kararlara karşı kabul edilen itiraz ve temyiz gibi olağan kanun yolları ile karar düzeltme, yargılamanın yenilenmesi ve yazılı emir adli kesinleşmiş kararlara karşı kabul edilen olağanüstü kanun yollarından oluşmaktadır (353 sk. m.195 vd.).

İtiraz, kural olarak Askeri Savcının, istisnaen Askeri Mahkemenin kararlarına karşı tanınmış bir kanun yoludur. Nitekim Usul Kanunumuzda ancak kanunda gösterilen hallerde mahkeme kararlarına karşı itiraz edilebileceği gösterilmiştir (353 sk. m.202). Sivil Yargılama usulünde ise, durum farklıdır. Orada duruşmaya ilişkin olmayan her karara itiraz edilebilmektedir (CMUK m.297).

---

³⁰ Ferhanoğlu, a.g.m., s.221.

Temyiz bakımından 353 sayılı kanun; askeri mahkemelerden verilen hükümlerin temyiz edilebileceğini kabul etmiştir. 15 yıl ve daha yukarı ağır hapis cezasını içeren hükümler kendiliğinden temyize tabi tutulmaktadır. Sınırı 2 milyon liraya kadar para cezası içeren hükümler, sınırı 10 milyon lirayı geçmeyen para cezasını gerektiren suçlardan dolayı verilen beraet hükümleri ile, kanunda kesin olduğu gösterilen hükümler temyiz olunamamaktadır (353 sk. m.205).

Kesinleşmiş kararlara karşı kabul edilen karar düzeltme isteminde, hükmün özünü etkileyecek bir hususun göz önüne alınmamış olması haliyle sınırlı olarak Askeri Yargıtay Başsavcısı bulunabilmektedir (353 sk. m.225).

Hükümlünün durumunu değiştirecek önemde yeni delil elde edilmiş ise bu takdirde yargılamanın yenilenmesi istenebilmektedir. Yazılı emir ise; hükümde hukuka aykırılık söz konusu olduğunda, hem hakimlerce bu hatanın tekrarını önlemek, hem de hükümlünün yararlanması söz konusu ise bunu da sağlamak üzere Milli Savunma Bakanı'nın başvurusu üzerine dosyanın Askeri Yargıtay tarafından incelenmesi sonucunu doğuran bir olağanüstü kanun yoludur (353 sk. m.228 vd.).³¹

B. Disiplin Mahkemeleri

Disiplin Mahkemelerinin de Anayasanın 145'inci maddesinde düzenlenmiş olduğu ve kuruluşunun yasal düzenlemelere bırakıldığı görülmektedir. Anayasal düzlemde bu mahkemelerin kuruluşu açısından herhangi bir düzenleme getirilmemiştir.

Bu mahkemelerin yargılama usulü, görev ve yetkileri, 16.06.1964 tarihli ve 477 Sayılı Disiplin Mahkemeleri Kuruluşu, Yargılama Usulü ve Disiplin Suç ve Cezaları Hakkındaki Kanunda gösterilmektedir. Hem kuruluş, hem de usul bir yasa içerisinde düzenlenmiştir.

---

³¹ Ferhanoğlu, a.g.m., s.226.

Kanuna göre Disiplin Mahkemeleri; tugay ve daha büyük (Deniz ve Hava Kuvvetleri ile Jandarma Genel ve Sahil Güvenlik Komutanlığında eşidi) kıt'a, karargah ve askeri kurumlar ile Milli Savunma Bakanlığı müsteşarlığı teşkilatında kurulur. Sahil Güvenlik Komutanının, Jandarma Genel Komutanının, Kuvvet Komutanlarının ve Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarının göstereceği lüzum üzerine veya doğrudan Genelkurmay Başkanlığınca diğer komutanlıklar veya Askeri Kurum amirlikleri teşkilatında da disiplin mahkemesi kurulabilmektedir (477 sk. m.1).

Disiplin Mahkemesi biri başkan ikisi üye olmak üzere üç subaydan kurulur. Astsubay, erbaş ve erlerin yargılanmalarında üyelere biri astsubaylardan seçilir (477 sk. m.2). Disiplin mahkemesinde görev alacak üyelerin kıtada veya bir askeri kurumda en az bir yıl hizmet etmiş olması, taksirli suçlar dışında hüküm giymemiş olması, sanığın ast'ı olmaması, yargılama süresince gerek heyette yer alanlar arasında gerek bunlarla sanık arasında en yakın amirlik ilişkisinin bulunmaması gerekmektedir. Mahkeme başkanının en az yüzbaşı rütbesinde olması gerekir (477 sk. m.4).

Disiplin mahkemesi başkan ve üyeleri her yılın Aralık ayında teşkilatında disiplin mahkemesi kurulmuş olan komutan tarafından bir yıl içinde ve değiştirilmemek üzere belirlenir. Zorunluluk olmadıkça bu üyeler değiştirilmez (477 sk. m.5).

Disiplin mahkemelerinde iddia makamında disiplin subayı adı verilen bir subay yer alır. Eğer o birlikte askeri hakim sınıfından bir adli müşavir varsa disiplin subaylığını da o yapar. Bu yoksa diğer bir sınıf subayı görevlendirilir. Disiplin subayının da en az bir yıl kıta hizmeti görmüş olması, taksirli suçlar hariç hüküm giymemiş olması ve teğmen ile binbaşı rütbelerinde bulunması gerekir (477 sk. m.6).

Disiplin mahkemesinde hazırlık soruşturması komutanın emri ile başlar (477 sk. m.14). Hazırlık soruşturması sonunda dava açılıp açılmamasına komutan karar verir (477 sk. m.15), mahkemeyi komutan toplar (477 sk. m.17). Bu mahkemelerin kararlarına karşı temyiz yolu bulunmayıp bir üst disiplin mahkemesine itiraz hakkı

bulunmaktadır (477 sk. m.30 vd.). Duruşmaları başkan yönetir (477 sk. m.20). Oylama rütbe ve kıdem sırasına göre, kıdemsizden başlayarak yapılır (477 sk. m.28).

Disiplin Mahkemelerinin üyelerinin tamamen emir ve komuta zinciri içerisinde bulunan bir mahkeme olması nedeniyle bu yargı yerinin mahkeme niteliği taşıyıp taşımadığı tartışmalı hale gelmiştir.³² Gerek 1961 anayasasının 138'inci ve gerekse 1982 anayasasının 145'inci maddesinde bu yargı yerleri Disiplin Mahkemeleri adı ile askeri yargıyı yürüten bir yargı yeri şeklinde düzenlenmiştir. Nitekim Anayasa Mahkemesi 1970 ve 1978 yıllarında vermiş olduğu kararlarda Disiplin Mahkemelerinin mahkeme olduğunu belirtmiştir.³³

Anayasa Mahkemesi 1970 ve 1978 yıllarında vermiş olduğu kararlarda³⁴ her ne kadar Disiplin Mahkemelerinin mahkeme olduğunu belirtmiş ise de, 477 sayılı kanunda yer alan hükümlere göre bu mahkemelerin tamamen subay ve astsubaylardan oluşturulması, bunların teşkilatında kuruldukları askeri birliğin komutanı tarafından seçilmeleri ve teşkilatında kuruldukları komutan veya askeri kurum amirinin emriyle toplanmaları, bu mahkemeler tarafından verilecek hükümlere karşı ancak bir üst Disiplin Mahkemesinde itiraz edilebilmesi (477 sk. m.31), bu itiraz üzerine verilen kararların kesin olması (477 sk. m.35), başka bir anlatımla Disiplin Mahkemelerinin kararlarına karşı kanun yollarının kapalı bulunması, bu yargı yerlerinin bağımsızlık ilkesine dayanmayan, yargıçlık güvencesi

³² Okşar, a.g.t., s.91.

³³ Anayasa Mahkemesinin 1961 Anayasasının 138'inci maddesine dayanarak verdiği 04.06.1970 Tarih ve 1970/6-29 esas ve karar sayılı kararında askeri yargının Askeri Mahkemeler ve Disiplin Mahkemeleri tarafından yürütüldüğü ve son fıkrasında da Askeri Yargı organlarının kuruluş ve işleyişinin mahkemelerin bağımsızlığı yargıçlık teminatı ve askerlik hizmetinin gereklerine göre özel yasayla düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Anayasa Mahkemesinin bu maddelerden çıkardığı sonuca göre Disiplin Mahkemesi bir yargı organı olup, belirli suçlara bakar. Anayasal düzenlemeye göre kuruluş ve işleyişleri özel yasayla düzenlenir ve Anayasa hükmü olarak da verilmiş adı mahkemedir. AMKD, 2.Tıpkı Basım, S:8, Ankara: AÜ Basımevi,1991, s.288-313. Anayasa Mahkemesi 26.01.1978 tarih ve 1977/132 esas ve 1978/6 karar sayılı diğer bir kararında da 477 sayılı kuruluş yasasının ikinci maddesine göre üyelerinin tümünün veya ikisinin yargıçlık niteliği taşımamış olmasının, bu yargı yerinin bir davaya bakmakta olan mahkeme sayılmasına engel teşkil etmeyeceğini, 1961 Anayasasının 138'inci maddesinin dördüncü fıkrasındaki "Askeri mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hakimlik niteliğine sahip olması şarttır." kuralının sadece askeri mahkemeleri kapsadığını, bu kuralın disiplin mahkemelerini kapsam dışı tuttuğunu ve anayasa koyucunun disiplin mahkemeleri başkan ve üyelerinde hakimlik niteliği bulunmasını zorunlu saymadığını vurgulayarak, Disiplin Mahkemelerinin bir askeri yargı yeri olduğunu belirtmiştir. AMKD, 2.Tıpkı Basım, Ankara: AÜ Basımevi,1991, s.18.

³⁴ Bkz. 33 nolu dipnot.

olmayan ve yargıç niteliği taşımayan kimselerden oluşması sebepleriyle öteki mahkemelerle bir tutmaya imkan yoktur. Bu açıklamalar ışığında bunların mahkemedен ziyade bir Disiplin Kurulu olarak nitelendirilmesi daha doğru olacaktır.

C. Sıkıyönetim Mahkemeleri

Sıkıyönetim bazı hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı ya da durdurulduğu, kolluk görev ve yetkilerinin askeri makamlara geçtiği bazı suçların yargılanmasının askeri yargıda yapıldığı olağanüstü bir yönetim biçimidir.³⁵ Anayasanın 122'nci maddesine göre Anayasanın tanıdığı hür demokrasi düzeninin veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik ve olağanüstü hal ilanını gerektiren hallerden daha vahim şiddet hareketlerinin yaygınlaşması veya savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması sebepleriyle, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra, süresi altı ayı aşmamak üzere yurdun bir veya daha fazla bölgesinde veya tümünde sıkıyönetim ilan edebilir. Bu karar derhal resmi gazetede yayınlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Sıkıyönetim Mahkemeleri, sıkıyönetimin ilan ve faaliyetine ilişkin suçlara bakmakla görevlendirilirler.³⁶

Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri; 1982 Anayasasının 145/3'üncü maddesinde, sıkıyönetim halinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olacağı ve kurulmasının yasaya bırakıldığı düzenlenmiştir. Ayrıca aynı madde anayasal düzenleme olarak gerektiğinde bu mahkemelerde adli yargıç ve savcılarının görevlendirilebileceğini de yasal düzenlemeye bırakmıştır. Söz konusu yasal düzenlemeleri getiren, 1971 yılında çıkartılan 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunudur. Bu yasanın 11'inci maddesinde 353 sayılı yasaya göre Milli Savunma Bakanlığınca lüzum görülen yerlerde yeteri kadar askeri mahkeme kurulacağı ve bunların

³⁵ A.Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, 6.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2003, 252.

³⁶ 2004 yılı Anayasa değişiklikleri ile DGM'ler kaldırılmadan evvel, sıkıyönetim ilanı durumunda Devlet Güvenlik Mahkemeleri Sıkıyönetim Mahkemelerine dönüşmekteydi.

buldukları yerin sıkıyönetim askeri mahkemesi olarak adlandırılacağı düzenlenmiştir. Aynı maddede bu mahkemelere atanacak askeri yargıçların nasıl atanacağı da belirlenmiştir.

Adli Yargı hakimlerinin de sıkıyönetimde istihdamı kanunla mümkün hale getirilmiştir. Burada görev yapacak hakimleri; Genelkurmay Adli Müşaviri, Genelkurmay Personel Başkanı, Milli Savunma Bakanlığı Askeri Adalet İşleri Başkanı, Kuvvetlerin Adli Müşavirleri ile Personel Başkanlarının oluşturduğu bir kurul atar. Bu kurulun kararı, Milli Savunma Bakanı, Başbakan ve Cumhurbaşkanının imzaladıkları resmi gazetede yayınlanan müşterek kararname ile yürürlüğe girer.³⁷

Sıkıyönetim askeri mahkemeleri; bir askeri hakim ya da bir adli yargı hakiminden, bir subay üye ve iki askeri hakimden ya da bir subay üye, bir askeri hakim ve bir adli yargı hakimi olmak üzere üç hakimden, biri subay üye ve en az biri askeri hakim olmak üzere toplam beş hakimden, oluşacak biçimde üç ayrı şekilde teşekkül edebilmektedir (1402 sk. 11. ve Ek-5. maddeleri ile 353 sk. m.2).

Sıkıyönetim mahkemelerinin kuruluşlarını, askeri mahkemelerin varlığı ve kuruluşuyla açıklayan bazı yazarlar, askeri mahkemelerin anayasaya uygun olarak yasa ile kuruldukları veya kuruluşlarının belirtildiği böylece sıkıyönetim mahkemelerinin, askeri mahkemelerin kuruluş prosedürüne uygun olarak kurulduğu düşüncesiyle, doğal yargıç ilkesini zedelemeyeceği,³⁸ sıkıyönetim askeri mahkemelerinin ne gibi davalara bakacağı, bu davalara konu oluşturan suçların işlenmesinden önce yasa ile belirlenmesi nedeniyle olağanüstü bir yargı yeri olarak kabul edilemeyeceğini³⁹ belirtmişlerdir. Bu görüşlere katılmak mümkün değildir. Zira, TANÖR'ünde belirttiği gibi; "sıkıyönetim askeri mahkemelerinin, olaylar ve sanıklar belli olduktan sonra kurulması ve kadrolarının doldurulması ile bunların her an değiştirilebilir olmasının siyasal iktidara ve yürütmeye, siyasal tercihlerine

³⁷ Ferhanoglu, a.g.m., s.216.

³⁸ Önder Ayhan, "Türk Hukuk Sisteminde Askeri Yargı", **Askeri Yargıtay'ın Kuruluşunun 75. Yılında Sunulan Bildiri**, Ankara, 6 Nisan 1989, s.20.

³⁹ Erman, a.g.e., s.346.

dayanarak, olaylara ve sanıklara göre atama yapma olanağı vermesi, doğal yargıç ilkesi açısından olduğu gibi, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri açısından da son derece kuşku vericidir.

Ayrıca, sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargıç sınıfından olmayan kıta subaylarının da yer alması, bu üyelerin askeri yargıçlar kadar bile güvence ve bağımsızlığa sahip bulunmamaları, sivil şahısların, askeri olmayan suçlarından dolayı kıta subaylarının da katıldığı kurullarda yargılanmaları, 'mahkeme' ve 'adil yargılanma' kavramlarının da inkarı demektir. Dahası, kurulmuş bir sıkıyönetim askeri mahkemesinin lağvedilmesi, dosyalarının da tercih edilen bir başka mahkemeye aktarılması mümkündür... Bu da, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin işleyişinde yürütmenin sahip olduğu yönlendirme ve etkileme gücünün açık belirtisidir... Sıkıyönetimi ilan eden, mahkemeleri kuran, yargıçlarını atayan, sırasında bunları kaldıran ya da yargıçlarını kolayca değiştirebilen güç yürütme organıdır. Sıkıyönetim askeri mahkemeleri, böylece, varoluş süreçlerinin başından sonuna kadar yürütmenin denetimi altındadır."⁴⁰

Gerek Anayasa Mahkemesi ve gerekse Askeri Yargıtay, sıkıyönetim mahkemelerinin oluşturulması ve niteliğini, askeri mahkemelerin bu mahkemelere dönüştürülmesi bağlamında ele alıp, kuruluşları yönünden doğal yargıç ilkesine aykırılık oluşturmadığını belirtmişlerdir. Sıkıyönetim haline sebep olan suçlar ile bu mahkemelerin görev ve yetki alanlarının sınırlandırıldığını vurgulayan yüksek mahkemeler, bu suçların önceden yasa ile belirlenmiş olduğunu belirtip doğal yargıç ilkesine aykırılığın söz konusu olmadığını karara bağlamışlardır.⁴¹

Sıkıyönetim mahkemeleri kuruluşu ve üyelerinin oluşturulması açısından askeri mahkemelerden tamamen farklılık gösteren mahkemelerdir. Bu mahkemelerde adli yargıçların görev alması askeri mahkemelerden farklı bir yapılanmanın göstergesidir. Sıkıyönetim haline bağlı olarak suçların kategorize edilmesi öznel

⁴⁰ Bülent Tanör, *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri*, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 1997, s.181-182; Bülent Tanör, *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, 3.b., İstanbul: Yön Matbaası, 1994, s.240-241.

⁴¹ Bkz. Okşar, a.g.t., s.148 vd.

yorumlara bırakılmış olup, tam bir belirsizlik ortamı yaratırken, bu öznel yorumlara dayandırılmış suçların önceden tespit edildiğini ve buna bağlı olarak sanıkların belirlenmesinden önce bu mahkemelerin kurulduğunu söylemek mümkün değildir.⁴²

Anayasa Mahkemesinin ve Askeri Yargıtay'ın bu kararlarına katılmak mümkün değildir. Sıkıyönetim mahkemelerinin kuruluşunda; doğal yargıç ilkesi, başlangıçta yepyeni mahkemelerin kurulması yoluna gidilmesi ile zedelenmiş olması yanında, mahkeme üyelerinin bakanlıkça görevlerinden alınıp değiştirilme olanağının bulunması bu ilkeye aykırılığı daha da ağırlaştırmaktadır. Hiç kuşku yok ki dava boyunca sürekli yargıç değiştirmek, bir sanık için suçun işlenmesinden sonra kurulmuş bir mahkeme önüne çıkmak kadar sakıncalı ve adil yargılanma hakkına aykırıdır. Çünkü “güvenceli adaletin” ilkelerinden biri yargıçların değişmemesi kuralıdır. Bu kural başlangıçtan itibaren hüküm verilinceye kadar mahkeme yargıçlarının değiştirilmemesini zorunlu kılmaktadır. Yargıçları davanın gidişine göre değiştirilebilen bir mahkemenin doğallık yada olağanlıkla ilgisi olamaz.

AİHM, yargı bağımsızlığını araştırırken; üyelerinin atanma ve görevden alınma usulüne, görev süresine, üyelere emir verme yetkisine sahip bir makamın mevcut olup olmadığına, üyelerin her türlü etkiden korunmasını sağlayacak önlemlerin alınıp alınmadığına ve nihayet mahkemenin genel bir değerlendirme ile “bağımsız bir görünüm” verip vermediğine bakmaktadır.⁴³ Sıkıyönetim Mahkemelerinin kuruluş aşamasından itibaren yürütme erkinin etkinliği, yargıç bağımsızlığı ve güvencelerinden kaynaklanan sorun ve eleştiriler göz önüne alındığında AİHM kararları ışığında belirtilen ölçü ve kriterlerine uyduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir.

Nitekim, sıkıyönetim mahkemelerinin yargıçlarının atanmaları ve yükselmelerinde askeri hiyerarşik üstlerine bağlı oldukları, bu yüzden bağımsız olmadıkları ve dolayısıyla tarafsız davranamayacağı iddia edilmiş olup başvuru konusunda ilk incelemeyi yapan Komisyon bu mahkemelerin kuruluş ve işleyişleri

⁴² Okşar, a.g.t., s.150.

⁴³ Okşar, a.g.t., s.154.

ile ilgili olarak AİHS'nin 6'ncı maddesi kapsamında, iddialar hakkında kabul edilebilirlik kararı vermiştir.⁴⁴

D. Askeri Yargıtay

Askeri Yargıtay 1982 Anayasasının 156'ncı maddesinde yüksek mahkeme olarak düzenlenmiştir. Askeri yargılamada, istinaf derecesi kabul edilmediğinden ilk derece askeri mahkemelerden verilen kararların incelenme yeri Askeri Yargıtay'dır. Askeri Yargıtay Ülkemizde mevcut 32 askeri mahkemenin ve sıkıyönetim halinde sıkıyönetim mahkemelerinin verdiği kararları temyiz mercii olarak incelemekle birlikte, ayrıca asker kişilerin kanunda gösterilen belli davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

1600 sayılı Askeri Yargıtay Kanununa göre Askeri Yargıtay; başkanlık, başsavcılık ve 4 daireden oluşmaktadır (1600 sk. m.2). Her dairede 1 başkan ve 7 üye bulunmakta, daireler bir başkan ve dört üyenin katılımıyla toplanarak karar vermektedir (1600 sk. m.5). Askeri Yargıtay'ın kuruluşunda hukukçu olan üniformalı askeri hakimlerin dışında subay üye bulunmamaktadır.

Askeri Yargıtay'da dairelerden ayrı olarak Daireler Kurulu, Genel Kurul ve Başkanlar Kurulu bulunmaktadır. Daireler Kurulu yerel mahkemelerin direnme kararlarını ve Başsavcılığın daire kararlarına itirazlarını inceler. Genel Kurul Askeri Yargıtay üyelerinden oluşmaktadır. Genel Kurul Askeri Yargıtay ile Anayasa Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesindeki kontenjanları için üye adaylarını seçer. Genel Kurul içtihat birliğini sağlamak veya içtihadından dönmek üzere İçtihatı Birleştirme Kurulu adıyla toplanır. Bu şekilde verdiği kararlar herkesi bağlar. Başkanlar Kurulu; idari bir takım kararlar yanında seçilen üyelerin dairelerini ve üyelerin askeri yargıya tabi suçlarından ötürü hangi dairede yargılanacaklarını belirler.

---

⁴⁴ Komisyonun 08.12.1994 Tarihli Raporu; Mitap ve Müftüoğlu-Türkiye, 25.03.1996, Karar için bkz. Süheyl Batum, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye*, 1.b., İstanbul: Kavram Yayınları, 1996, s.90-92.

Anayasasının 156'ncı maddesinde Askeri Yargıtay üyelerinin birinci sınıf askeri yargıçlar arasında Askeri Yargıtay genel kurulunun üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla her boş yer için göstereceği üçer aday içinden Cumhurbaşkanınca seçileceği belirtilmiştir. Ayrıca 1600 Sayılı Kanunun 12'nci maddesinde de seçilecek üyelerin en az yarbay rütbesinde olması şartı düzenlenmiştir. Bunun yanında Anayasasının 156'ncı maddesinde, Askeri Yargıtay başkanı, başsavcısı, ikinci başkanı ve daire başkanlarının Askeri Yargıtay üyeleri arasında rütbe ve kıdem sırasına göre atanacağı belirtilmiştir. Son olarak Askeri Yargıtay'ın kuruluşu, işleyişi, mensuplarının disiplin ve özlük işlerinin mahkeme bağımsızlığı ve yargıçlık güvencesi ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre düzenleneceği yasaya terk edilmiştir. Böylece 1982 Anayasası Askeri Yargıtay'a seçilecek üyelerin niteliklerini yasaya bırakmayarak anayasal güvence altına almıştır.⁴⁵

Askeri Yargıtay mensupları diğer askeri yargıçlara göre daha güvenceli ve bağımsız bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Bunda en büyük katkı, Anayasa Mahkemesi kararlarıdır. Bugünkü uygulamada Askeri Yargıtay mensuplarının mesleki ve idari bir sicil alması söz konusu değildir. Bununla birlikte yüksek yargı organı olarak Askeri Yargıtay'ın idari sistem içerisindeki yeri, yapısı ve özellikleri, bir yargı organı açısından gerekli bir konumda olup olmadığı tartışmalıdır.

Askeri Yargıtay'ın tüm üyelerinin askeri hakim sınıfindan olması da askeri yargı düzenindeki mevcut diğer yargı organlarına göre bu yüksek yargı organını daha

⁴⁵ Anayasa Mahkemesinin 1961 anayasası döneminde verdiği 29-30.05.1969 ve 03.06.1969 tarih, 1967/43 esas ve 1969/31 karar sayılı kararında Askeri Yargıtay başkanlarının, üyelerin ve başsavcının terfileri üzerinde kesin söz sahibi olmasını mahkemenin bağımsızlığı ve yargıç güvencesi ilkeleriyle bağdaşmadığını belirtmiştir. AMKD, S:7, s.305. Anayasa Mahkemesinin 1982 Anayasası döneminde verdiği 10.01.1974 tarih, 1972/49 esas ve 1974/1 karar sayılı bir başka kararda ise, en yukarıda Milli Savunma Bakanı, en aşağıda Askeri Yargıtay üyeleri olmak ve arada da üstlük sırasıyla Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı, Askeri Yargıtay Başkanı, Askeri Yargıtay Başsavcısı ve Askeri Yargıtay İkinci Başkanı ve Askeri Yargıtay Daire Başkanları yer almak üzere bir aşamalar sıralaması, bir alt sıralama ile bir üst aşamalar arasında sicil bağlantısı kurulu olduğunu, yükselmenin sicil yöntemine dayandırıldığını, böylece Askeri Yargıtay'ın bir yüksek mahkeme değil de, olağan bir askeri birlikmiş ve burada görevli bulunanların yargıçlık yönleri bir tarafa bırakılıp, yalnızca subay yönleriyle ele alınmış gibi bir durumun bulunmasını vurgulayarak, Askeri Yargıtay mensuplarının yükselmelerindeki sicil yöntemini, mahkeme bağımsızlığı ve yargıç ilkelerine aykırı bulup iptal etmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, Anayasa Mahkemesi bu kararda diğer askeri yargıçların da sicil sistemine bağlı olmaması gerekliliğini vurgulamıştır. Ancak istem ile bağlı kalan Anayasa mahkemesi bu konu hakkında herhangi bir karar verememiştir. AMKD, S:12, s.3.

güvenceli bir duruma getirmektedir.⁴⁶ Özellikle askeri yargı yapısında bulunan ve aşağıda değinecek olduğumuz Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde görev yapan askeri hakim sınıftan olmayan üyeler göz önüne alındığında bu durum daha da belirginleşmektedir.

E. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, ülkemizde askeri yargı alanındaki ikinci yüksek mahkemedir. Tezimizin ana konusunun, AB ülkelerinde ve ülkemizde askeri yargı olması sebebiyle, AB'ye üye ve aday ülkelerde başka bir örneği olmamasına rağmen, ülkemiz askeri yargısının bir parçası olan AYİM bu bölümde kısaca ele alınacaktır.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, 4.7.1972 tarih ve 1602 sayılı kanunla kurulmuş, Türk Milleti adına askeri olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların ilk ve son derece mahkemesi olarak yargı denetimini ve diğer kanunlarda gösterilen görevleri yapan bir yüksek mahkemedir (Anayasa m.157 ve 1602 sk. m.20). AYİM kararları kesindir ve bu kararlara karşı başka bir yargı yerine gidilemez. Bu kararlar aleyhine sadece karar düzeltme ve yargılamanın iadesi olağanüstü kanun yoluna gidilebilir.

1961 Anayasası'nın 140'inci maddesinde 1971 yılında yapılan değişiklikle kurulmuş olan Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, asker kişilerle ilgili eylem ve işlemlerin yargı denetimini yapan özel görevli bir idari yargı kuruluşudur. Daha önce Danıştay bu görevi yürütmekteyken ikinci bir yüksek idare mahkemesinin kuruluşu nedeni kısaca; askeri idarenin sivil idareden farklı olması, askeri idarenin asker kişilere ilişkin eylem ve işlemlerinden doğacak uyuşmazlıkların çözülmesinin bir

---

⁴⁶ Okşar, a.g.t., s.99.

uzmanlık işi olmasıdır.⁴⁷ Bu sebep AYİM Kanunu'nun gerekçesinde açıklanmaktadır.⁴⁸

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin kararlarını yerine getirmeyen idareye karşı açılacak tam yargı davalarına bakmak da AYİM'in görevi içindedir (1602 sk. m.20). Askerlik yükümlülüğünden doğan uyuşmazlıklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmamaktadır (1602 sk. m.63).

AYİM, görevlerini kurul biçiminde çalışarak yerine getirir. AYİM'in yargı ile ilgili organları Daireler, Daireler Kurulu, Başkanlar Kurulu, Yüksek Disiplin Kurulu ve Genel Kurul'dur (1602 sk. m.5).

AYİM üç daireden oluşmaktadır. AYİM'in daireleri bir başkan ve altı üyeden oluşmaktadır. Daireler, başkanlar ile birlikte beş askeri hakim ve iki kurmay subaydan oluşmaktadır. Daire başkanları mutlaka askeri hakimler arasından olmaktadır. Çoğunluğu askeri yargıç sınıfından üyelerden olmak üzere görüşme sayısı, üç askeri hakim ve iki kurmay subay olmak üzere beştir. Kararlar oy çokluğuyla alınmaktadır (1602 sk. m.14).

Daireler Kurulu, diğer dairelerin üstünde ve onların verdikleri kararları inceleyen, bir üst kurul değildir. Bu kurul, önemi dolayısıyla bazı davaları karara bağlayan bir kuruldur.⁴⁹ Genel Kurul, Başkan, Başsavcı, Daire Başkanları ve Üyelerden oluşmaktadır. Genel Kurul'un, idari görevlerinin yanında, yargı ile ilgili olarak içtihadı birleştirme kararları alma görevi de vardır. Bu kararlar etkisi yönünden, diğer yargı yerlerince alınan, içtihadı birleştirme kararları gibidir (1602 sk. m.29).

⁴⁷ Şükrü Karatepe, **İdare Hukuku**, 4.b., İzmir: Akademi Kitabevi, 1995, s.255.

⁴⁸ "Danıştay'ın, askerlerin özlük işlerini sivil idareye paralel bir açıdan ele alması, silahlı kuvvetlerin hizmet gereklerine ters düşmekte, çok defa iddia ve savunma icabı askerlerin ve hatta yalnız belli askeri otoritelerin bilmesi gereken çok gizli askeri sırların açıklanması mecburiyetinde kalmaktadır..." Bkz. Karatepe, a.g.e., s.255.

⁴⁹ A,Şeref Gözütüyük-Turgut Tan, **İdare Hukuku**, 1.b., C:1, Ankara: Turhan Kitabevi, 1998, s.814.

AYİM'de; bir bölümü Yarbay ve Albay rütbesindeki kurmay subaylar, bir bölümü de en az Yarbay rütbesinde olan birinci sınıf askeri hakimler olmak üzere iki çeşit üye vardır (1602 sk. m.7).

AYİM'in askeri hakim sınıfından olan üyelerinin, mahkemenin bu sınıfından olan başkan ve üyelerinin tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyuyla birinci sınıf askeri hakimler arasından, her boş yer için gösterilecek üç aday içinden, yargı sınıfından olmayan üyelerinin rütbe ve nitelikleri kanunda gösterilen subaylar arasından Genelkurmay Başkanlığınca her boş yer için gösterilecek üç aday içinden Cumhurbaşkanınca seçileceği, askeri yargıç sınıfından olmayan üyelerin görev sürelerinin en fazla dört yıl olduğu, mahkeme başkanı, başsavcı ve daire başkanlarının yargıç sınıfından olanlar arasından rütbe ve kıdem sırasına göre atanacağı ve ayrıca mahkemenin kuruluş, işleyiş yargılama usulleri, mensuplarının disiplin ve özlük işlerinin mahkemelerin bağımsızlığı hakimlik teminatı ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre düzenleneceği 1982 anayasasının 157'nci maddesinde hükme bağlanmıştır (Ayrıca; 1602 sk. m.8 ve m.9).

Anayasa'nın, AYİM'in askeri hakim sınıfından seçilecek üyelerinin niteliğini yasaya bırakmayarak anayasal güvence altına almış olması yanında askeri hakim sınıfından olmayan üyelerinin niteliklerini ve rütbelerini yasaya terk etmesi, yürütmenin etki alanını ve takdir yetkisini daha da arttırmaktadır. Bu yüksek yargı organına askeri hakimlerin seçilmesinde yürütmenin etkinliği görülmekle birlikte askeri hakim sınıfından olmayan üyelerin, idarenin organı olan Genelkurmay Başkanlığı tarafından belirlenecek adaylar arasından yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı tarafından seçilmeleri ve bu üyelerin idareye geniş bir takdir yetkisi bırakacak şekilde niteliklerinin yasaya terk edilmesi yürütmenin yargı üzerindeki etkisini daha da ağırlaştırdığı belirtilmektedir.⁵⁰

AYİM'in üyeleri arasında bulunan askeri hakim sınıfından olmayan subayların durumu bu yüksek yargı organının bağımsızlığı açısından diğer sebeplerin yanında daha da büyük bir önem göstermektedir. Bu üyelerin hukuki statüleri,

---

⁵⁰ Okşar, a.g.t., s.102.

konumları, idareyle bağlantıları, kurmay sınıfından olmaları nedeniyle yoğun bir şekilde beliren generallik beklentisi içinde bulunmaları eleştirilen ve oldukça çok tartışılan bir konudur.⁵¹

AYİM'in yargı bağımsızlığına ters olan ve en çok eleştirilen bir yönü de; AYİM Kanununun 52'nci maddesinde geçen düzenlemedir. Bu maddeye göre görülmekte olan bir dava ile ilgili; "İstenen bilgi ve belgeler Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliğine ve yüksek menfaatlerine veya Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği ve yüksek menfaatleri ile birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı veya ilgili Bakan gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir.

Şu kadar ki, görevli daire veya kurul veya kanun sözcüleri tarafından getirilen veya idarece gönderilen gizli her türlü belge ve dosyalarla reddi hakim üzerine reddedilen hakim tarafından bu hususta verilen cevap, taraf ve vekillerine incelettilmez." Bu maddeye dayanarak, dava ile ilgili belgelerin, davanın güçlü tarafı idare tarafından her zaman idare mahkemesine verilmeyebilme imkanı vardır. Bu kısıtlama ile birlikte, görülmekte olan dava ile ilgili dosyadaki belgeleri, gizli olmaları sebebiyle davanın bir tarafı olan gerçek ve tüzel kişilerin inceleyememesi de, AİHS'nin 6'ncı maddesinde belirtilen "adil yargılanma hakkı"na⁵² aykırı olduğu gibi, savunma hakkını da kısıtlamaktadır.

III. TÜRKİYE'DE ASKERİ YARGININ KAPSADIĞI KİŞİLER

Askeri Ceza Yargısının görev alanına kural olarak askeri şahıslar, yani subaylar, astsubaylar, askerlik görevlerini yapmak üzere silah altına alınmış olanlar,

⁵¹ Aydınalp'e göre; yükselme duygusu en doğal bir duygudur .Gerek yargıç üyeler ve gerekse yargıç sınıfından olmayan üyelerin generallik beklentisi içinde bulunması kaçınılmaz bir gerçektir. Sezai Aydınalp, "Askeri Hakimlik Güvencesi ve Anayasa Mahkemesi ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin Bu Konudaki Kararları Üzerine Bir İnceleme", *Danıştay Dergisi*, S:86 (Ankara, 1992), s.20.

⁵² Kanaatimizce; Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun 52'inci maddesinin son fıkrasında belirtilen idare tarafından gönderilen "gizli" belgelerin davacıya gösterilmemesi, "silahların eşitliği" ilkesinin ve dolayısıyla hakkaniyete uygun yargılanma hakkının tipik bir ihlalidir.

askeri öğrenciler, uzman çavuş ve onbaşlılar ile Silahlı Kuvvetlerde görev yapan sivil memur ve işçiler girmektedirler.

Ancak bazen askeri yargının kapsamına sivillerin de girdiği olmaktadır. Nitekim Anayasanın 145/2'nci maddesinde “Asker olmayan kişilerin özel kanunda belirtilen askeri suçları ile kanunda gösterilen görevlerini ifa ettikleri sırada veya kanunda gösterilen askeri mahallerde askerlere karşı işledikleri suçlara da bakmakla görevlidirler.” şeklinde bir kurala yer verilerek sivillerin istisnaen askeri yargıda yargılanmalarına imkan tanınmıştır.

Sivillerin askeri yargıya tabi olabileceği birinci hal, sivil şahsın bir askeri şahısla birlikte iştirak halinde askeri bir suç işlemesidir (353 sk. m.12). Böyle bir durumda her ikisinin davasına birleştirilerek askeri yargıda bakılır.

Gene sivillerin yoklama kaçağı kalmak, bakaya kalmak ve kendilerini nüfus kütüğüne kaydettirmeyerek saklı durumuna düşmeleri gibi hallerde, henüz asker olmamalarına rağmen, söz konusu davalarına askeri yargıda bakılır.

Bunun gibi, askerlikten kurtulmak için hile yapan sivillerin, bu suçtan ötürü yargılanacakları yer de askeri yargıdır. Bir diğer hal, Askeri Ceza Kanununda yer alan ve Milli Savunmaya ve ülke menfaatlerine karşı siviller tarafından işlenen suçlardır. Bu tür suçları işleyen siviller de askeri yargıda yargılanır. Nihayet, birinci askeri yasak bölgeler içinde nöbet yerlerinde, karakollarda, kışlalarda askerlere fiilen taarruzda bulunan, söven, hakaret eden, askerliğe ilişkin görevleri yaptırmamağa zorlamak için şiddet kullananlar ile, bu eylemleri nöbetçi, devriye, karakol, inzibat, kolluk, gibi görevleri yapan askerlere karşı yapan siviller de askeri yargıda yargılanırlar (353 sk. m.11 ve 1632 sk. m.Ek-6).⁵³

Savaş halinde ise Türk Askeri Ceza Yargısının görev alanına; asker kişilerin işledikleri suçlara ait bütün davalar, asker kişilerle müştereken suç işleyen sivillere ait davalar, muharip Türk Silahlı Kuvvetleri teşkilatında bulunmalarına izin verilmiş

---

⁵³ Ferhanoğlu, a.g.m., s.217-218..

olan yabancı askerlerin işledikleri suçlara ait bütün davalar,⁵⁴ savaşta esir edilenlerin işledikleri suçlara ait bütün davalar, adliye mahkemelerinin bulunmadığı savaş bölgelerinde işlenmiş suçlara ait bütün davalar, bir hizmet veya sözleşme ve yüklenme veya her hangi bir sebep ve suretle muharip Türk Silahlı Kuvvetleri teşkilatında bulunan veya Türk Silahlı Kuvvetlerini takip eden kişiler ile Türk Silahlı Kuvvetleri teşkilatında bulunmasına izin verilmiş olan yabancı askerlerin yanlarında bulunan kişiler tarafından işlenen Askeri Ceza Kanununda yazılı askeri suçlara ait davalar, Askeri Ceza Kanununun 75, 78, 80, 124, 125 ve 127'nci maddelerinde yazılı suçlara ait davalar, ilan olunan hareket bölgesinde her sınıftan subay, askeri memur, astsubay, erbaş ve erlere karşı Askeri Ceza Kanununun 90'ıncı ve 91'inci maddelerinde yazılı suçları işleyenlere ait davalar girmektedir (353 sk. m.14).

Askeri idari yargıda ise askerlik yükümlülüğünden doğan uyumsuzluklarda ilgilinin asker kişi olması şartı aranmamakta, ayrıca kanuni şartlar oluştuğunda asker kişilerin kanuni yakınları da AYİM'de davalı idare aleyhine tam yargı davası açabilmektedirler.

IV. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA TÜRK ASKERİ YARGISI

Bir ülkede adil yargılamayı, yani mahkemelerin bağımsızlığını belirleyecek olan hakimlerin hukuki statüsüdür. AİHM, mahkemelerin bağımsızlığının özellikle yürütme gücüne karşı güvencelenmesi gerektiği görüşündedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bir mahkemenin bağımsızlığını araştırırken; mahkeme üyelerinin atanma ve görevden alınma usulü, mahkeme üyelerinin görev süresi, herhangi bir makamın üyelere emir verme yetkisi bulunup bulunmadığı, mahkeme üyelerine etkide bulunulmaması için önlem alınıp alınmadığı ve mahkemenin genel bir değerlendirmeye bağımsız görünümde olup olmadığı hususları üzerinde durmaktadır.⁵⁵ AİHM, çeşitli kararlarında, mahkemelerin bağımsızlığı açısından

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Hükümetince özel bir antlaşma yapılmamış ise.

⁵⁵ Nur Centel, "Adil Yargılanma Hakkı ve Askeri Yargı" isimli bildiri, **Askeri Yargıtayın 89'uncu Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu**, Ankara, 2003.

Türk Askeri Yargısında askeri hakimlerin hukuki statüsünü, yukarıda belirtilen ölçütler doğrultusunda irdelemiştir.

Örneğin, Yavuz/Türkiye davasında, başvurucular AYİM'in bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri olmadığını iddia etmişlerdir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, bir yargı yerinin bağımsız olup olmadığı değerlendirilirken üyelerinin atanma şekline, görev sürelerine, dışarıdan gelecek baskılara karşı güvencelerine ve bu yerin bağımsız görünümde olup olmadığına bakılmalıdır. Mahkemenin tespitlerine göre, olayda, askeri hakimlerin bağımsızlığı Anayasa ve yasalarla korunmuştur. Hakimler kararları nedeniyle yürütme organına karşı sorumlu değildir. Disiplin sorunları, Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin disiplin kurulunca kararlaştırılmaktadır. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyeleri, Genel Kurmay Başkanlığının göstereceği üç aday arasından Cumhurbaşkanı seçilmektedir. Son karar Cumhurbaşkanıdır. Hakimler, anayasal hükümlerle dışarıdan gelecek müdahalelere karşı korunmuşlardır. Askeri hiyerarşi veya idare kararı ile görev süreleri içinde yerleri değiştirilemez, görev süreleri dört yıldır. Bu değerlendirmeler sonucunda Askeri Yüksek İdare Mahkemesi hakkında ileri sürülen tarafsız ve bağımsız olmayan mahkeme iddiası kabul edilmemiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu davada askeri hakimlerin asker kişileri özel hukuka giren hak ve yükümlülüklerine ilişkin konularda yargılamaları açısından da herhangi bir eleştiride bulunmamıştır. Ancak Mahkeme, asker kişilerin yargılanmasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6'ncı maddesindeki bağımsızlık ve tarafsızlık güvencelerinin geçerli olmadığı gibi bir yaklaşım içerisinde de değildir.⁵⁶ Örneğin, Findlay/İngiltere, Hood ve diğerleri/İngiltere, Cable ve diğerleri/İngiltere davalarında, askeri mahkemenin Birleşik Krallıkta bağımsızlık ve tarafsızlık yönünden yeterli güvencelere sahip olmadığına karar vermiştir.⁵⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin benimsediği objektif ölçüte göre Türk askeri yargısı, diğer ülkelerin askeri yargı düzenlerinde de sorun oluşturan yansız ve bağımsız olmama sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır.

⁵⁶ Centel, "Türk Hukukunda Askeri Yargıda Görev Yapan Hakimlerin Hukuki Statüsü", a.g.b., s.116-117.

⁵⁷ Sibel İnceoğlu, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul: Beta Yayınları, 2002, s.181.

AIHM'nin değinilen kararlarında da görüldüğü üzere; Askeri yargının bağımsız ve yansız olup olmadığı sübjektif ve objektif olarak iki ölçüte dayanılarak belirlenebilir. Sübjektif açıdan askeri yargının bağımsız ve tarafsız olması; askeri hakimlerin hakimlik mesleğinin bağımsız ve yansız olduğu yolundaki bilince sahip olmaları ile belirlenir. Türk askeri hakimlerinin, gerek yetiştirme tarzları ve gerekse kişisel karakterleri sebebiyle genellikle hiç bir etki altında kalmadan uyumsuzlukları yansız ve bağımsız olarak çözmekte oldukları düşüncesi ile, sübjektif açıdan askeri yargının Türkiye'de bağımsız ve yansız bir konumda bulunduğu belirtilebilir.

Objektif yönden de askeri mahkemelerin yansız ve bağımsızlığını sağlamak için Anayasada bir takım tedbirler alınmıştır. Örneğin, Anayasanın 138'inci maddesinin 2'nci fıkrasında hiç bir organ, merci veya kişinin yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremeyeceği, genelge gönderemeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunamayacağı belirtilmiştir.

Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin benimsediği objektif ölçüte göre Türk askeri yargısı komutan etkisine maruz bulunmakta dolayısıyla bağımsız ve yansız bir konumda bulunmamaktadır. Mahkeme, objektif açıdan askeri mahkemelerin bağımsız ve yansız olmasını; kurumsal anlamda askeri hakim ile komutan arasında organik ve işlevsel bir bağın bulunmaması ölçütü ile belirlemektedir. Mahkemeye göre, askeri hakimlerin atanma ve sicil makamlarının asker kişilerden oluşması, askeri hakim ile komutan arasında organik ve işlevsel bir bağ bulunduğunun somut bir göstergesini teşkil eder. Bu açıdan anılan mahkemeye göre askeri yargı, potansiyel olarak komutan etkisine maruz bulunmaktadır.⁵⁸

Yavuz/Türkiye davasının aksine, İncal/Türkiye⁵⁹ davasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, askeri hakim görev yapması nedeniyle Devlet Güvenlik Mahkemelerinin bağımsız bir yargı yeri olmadığı iddiasını kabul etmiştir. Mahkeme,

⁵⁸ Hasan Dursun, "Askeri Yargıya Genel Bir Bakış", *İzmir Barosu Dergisi*, S:1 (2001), http://www.izmirbarosu.org.tr/dergi/word/20011_01.doc

⁵⁹ İncal/Türkiye, BN: 22678/93, 09.06.1998 T.

askeri hakimlerin askeri disipline ve bu amaçla ordu tarafından verilen değerlendirme raporlarına tabi olduklarını göz önüne almıştır.⁶⁰

AİHM, İncal kararında; Devlet Güvenlik Mahkemelerinde görev yapan askeri hakimlerin tarafsızlık ve bağımsızlık güvencelerinden; askeri hakimler de hukuk eğitimi almıştır, azledilemez, kendileri istemedikçe erken emekliye sevk edilemez, hiç bir kamu makamı kendilerine emir ve talimat veremez gibi, bazılarına sahip olduklarını belirtmektedir. Ancak, AİHM'ye göre askeri hakimlerin askeri disipline tabi olmaları, haklarında askeri amirlerinin sicil vermesi, göreve alınmalarının Silahlı Kuvvetlerin idari makamlarınca yapılması ve görev sürelerinin dört yıl olması, bağımsızlıklarını kuşkulu hale getirmektedir.⁶¹ AİHM'ye göre, burada, demokratik toplumlarda mahkemelerin halka ve sanığa vermesi gereken güven duygusu risk altındadır.

İncal kararında AİHM, özellikle bir sivilin yargılandığı mahkemenin, kısmen de olsa Silahlı Kuvvetler mensuplarından oluşması üzerinde durmaktadır. Mahkemeye göre, Devlet Güvenlik Mahkemelerinde askeri hakim bulunması, başvurucuda haklı olarak, davanın niteliğiyle ilgisi bulunmayan düşüncelerle, gereksiz yere etkilenebileceği kuşkusunu yaratabilmektedir. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kararlarının sivillerden oluşan Yargıtay tarafından denetlenmesi de bu kuşkuyu ortadan kaldırmamaktadır. İncal davası gibi, Çıraklar/Türkiye⁶², Gerger/Türkiye⁶³, Zana/Türkiye⁶⁴ davalarında da AİHM, Devlet Güvenlik Mahkemelerindeki askeri hakim açısından Sözleşmedeki bağımsız ve tarafsız mahkeme ilkesine aykırılığın söz konusu olduğunu belirtmiştir.⁶⁵ AİHM'nin görüşlerine uyum sağlayabilmek için 18.6.1999 tarih ve 4388 sayılı Kanunla Anayasanın 143'üncü maddesi değiştirilmiş ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin üyeleri ile savcılarının tümünün sivil hakim ve savcılardan oluşacağı belirtilmiştir.

⁶⁰ Durmuş Tezcan-Mustafa Ruhan Erdem-Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, 1.b., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002, s.345 vd.

⁶¹ Osman Doğru, *İnsan Hakları Kararlar Derlemesi*, C: II, İstanbul: İstanbul Barosu Yayını, 1998, s.395-418.

⁶² Çıraklar/Türkiye, BN: 19601/92, 28.10.1998 T.

⁶³ Gerger/Türkiye, BN: 24919/94, 08.07.1999 T.

⁶⁴ Zana/Türkiye, BN: 18954/91, 25.11.1997 T.

Askeri personelin askeri hakimler tarafından yargılanmasına ilişkin 01.03.1979 tarihli Sutter kararında ise Komisyon, Yavuz kararına benzer şekilde hakimlere sağlanan güvenceleri ele almış, hükümet tarafından üç yıl için atanan askeri hakimlerin, hakimlik görevini yaparken bir otoriteye tabi olmamasını yeterli bulmuş, hakimlik görevi dışındaki hiyerarşik bağları, bağımsızlığı zedeleyici görmemiştir.⁶⁶ Görüldüğü üzere, AİHM'nin bu kararı, AİHM'nin yargı bağımsızlığı ile ilgili günümüzde belirlediği objektif ölçütle tezat oluşturmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sıkıyönetim mahkemelerinin yapısını da İncal kararının verilmesinden daha önce Mitap ve Müftüoğlu/Türkiye⁶⁷ davasında ele almıştır. Bu davaya ilişkin 08.12.1994 tarihli Komisyon kararında; sıkıyönetim mahkemelerindeki asker üyelerin üstleriyle ilişkisindeki hiyerarşik bağımlılığa, üstlerinin askeri hakimlerin kariyerlerini etkileyebilme olasılığına dikkat çekilmiştir. Komisyona göre, sıkıyönetim komutanının yönetiminde çalışan güvenlik güçleri tarafından yakalanan ve sıkıyönetim mahkemesine götürülen başvurucu, bu komutan tarafından mahkum olması için baskı yapılacağından meşru bir şekilde endişe duyabilir, sıkıyönetim mahkemelerinde bağımsızlıkları ve tarafsızlıkları tartışma konusu olmayan iki sivil hakim bulunması bu açıdan bir farklılık yaratmaz. Bu nedenle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/1'inci maddesi ihlal edilmiştir.⁶⁸

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sıkıyönetim mahkemelerinin sadece sıkıyönetim döneminde anayasal demokratik rejimi bozmaya yönelik suçlar için kurulduğuna işaret etmekle birlikte, taraf ülkelerde bu tür mahkemelerin kurulmasının gerekli olup olmadığını soyut olarak değerlendirme görevinin bulunmadığını, ancak söz konusu davada bu mahkemelerden birinin işleyiş biçiminin başvurusunun adil yargılanma hakkını ihlal edip etmediğini belirlemek görevi bulunduğunu belirtmektedir.

⁶⁵ İnceoğlu, a.g.e., s.177-178.

⁶⁶ İnceoğlu, a.g.e., s.181.

⁶⁷ Mitap ve Müftüoğlu/Türkiye, BN: 15530/89, 25.03.1996 T.

⁶⁸ Mehmet Semih Gemalmaz, *Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye-2: Nihai Raporlar*, 1.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1998, s.1-31.

Örneğin, Arı davasında, sıkıyönetim mahkemelerinde bulunan sivil hakimlerin tarafsızlığı ve bağımsızlığı tartışma konusu edilmemiştir. Ancak, iki askeri hakim ve bir subayın bir sivil kişiyi yargılayan sıkıyönetim mahkemesinde bulunması, İncal kararındaki gerekçelere benzer gerekçelerle tarafsız ve bağımsız mahkeme ilkesine aykırı bulunmuştur.⁶⁹ Kıbrıs/Türkiye⁷⁰ davasında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde bir sivilin askeri mahkemede yargılanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı bulunmuştur.⁷¹

Belli bir mahkemenin bağımsız ve tarafsız olmadığından kuşku duymak için haklı nedenlerin olup olmadığını karara bağlarken sanığın görüşleri belirleyici olmamakla birlikte, önemlidir. Belirleyici olan, başvuruçunun kuşkularının objektif olarak haklılığının kabul edilip edilmemesidir.⁷² Mahkeme bağımsızlık ve tarafsızlığı belirlerken sübjektif tarafsızlığın ihlalini, başka bir deyimle hakimin kişisel taraflılığı ve önyargılılığının tespit edilmesini oldukça zor ve bu konuda makul, açık kanıtların ya da göstergelerin bulunması koşuluna bağlamışken, objektif ya da öteki adı ile kurumsal tarafsızlığın saptanmasında, açık belirgin kanıtların bulunmasını gerekli görmemektedir. Tam tersine Mahkeme "yargılanan kişinin kuşku ve endişe duymasına neden olacak biçimde, yargılama makamının organik ya da işlevsel alanda taraflı ya da bağımlı olduğu düşüncesine yol açabilecek görüntülerin bulunması halinde dahi, tarafsızlığın ihlal edildiği sonucuna varmaktadır.⁷³ Görüldüğü üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi konu ile ilgili verdiği kararlarında, AİHS'nin 6'ncı maddesinde ifade edilen "bağımsız ve tarafsız" mahkeme kavramına büyük önem vermekte ve benimsediği objektif ölçüte göre Türk askeri yargısı komutan etkisine maruz bulunmakta, dolayısıyla bağımsız ve yansız bir konumda bulunmamaktadır. AİHM'nin yargı bağımsızlığı ile ilgili benimsediği bu kriterler, çalışmamızda belirttiğimiz AB'ye uyum sürecinde Türk Askeri Yargısında yapılması gereken değişiklikler konusunda, bizlere ışık tutmaktadır.

⁶⁹ İnceoğlu, a.g.e., s.179.

⁷⁰ Kıbrıs/Türkiye, BN: 25781/94, 10.05.2001 T.

⁷¹ Centel, "Türk Hukukunda Askeri Yargıda Görev Yapan Hakimlerin Hukuki Statüsü", a.g.b., s.119.

⁷² İnceoğlu, a.g.e., s.177.

⁷³ Dursun, a.g.m.

V. TÜRK ASKERİ YARGISININ AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE VE ADAY ÜLKELERİN ASKERİ YARGI SİSTEMLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI VE UYUMU

A. Türk Askeri Yargısının Avrupa Birliği'ne Üye Ve Aday Ülkelerin Askeri Yargı Sistemleri İle Karşılaştırılması

Askerlerin, görevleri ile ilgili suçlarından dolayı genel yargıdan ayrı bir yargı sistemine tabi olmaları, sadece ülkemizde değil, üye olmak istediğimiz ve müzakerelerin başlangıcı olarak 03 Ekim 2005 tarihi olduğu belirtilen Avrupa Birliği'nde, halen birliğe üye olan veya bizim gibi aday konumunda bulunan bir çok ülkede mevcuttur. Fakat Türk askeri yargısı Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin askeri yargısından birçok bakımlardan oldukça farklıdır. Kıyaslandığında Türk Askeri Yargısında, AB'ye uyum için çok önemli değişikliklerin yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Çalışmamızda 25 AB üyesi ülkeden Estonya, Litvanya, Slovenya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi hariç diğer 20 üye ülkenin ve aday ülkelere de Bulgaristan ve Romanya'nın askeri yargı sistemlerine değinilmiştir. Ele alınan bu ülkelere; İngiltere, İspanya, İtalya, Yunanistan, Polonya, İrlanda, Slovakya, Lüksemburg, Romanya ve Bulgaristan'da genel yargıdan ayrı askeri mahkeme teşkilatları vardır. Umumi mahkemelerin haricinde bir askeri mahkemesi olmayan diğer ülkelerde ise askerlerin görevleri ile ilgili suçlarına genel mahkemelerde bakılmaktadır. Fransa'da ise sadece ülke dışında suç işleyen askerleri yargılamak üzere Paris askeri mahkemesi vardır. Danimarka'da da sadece açık denizde bulunan savaş gemilerinde ve Grönland'da işlenen suçlar için askeri mahkeme kurulabilmektedir. Bunların haricinde Fransa'da ve Danimarka'da askerlerin görevleri ile ilgili suçlarına genel yargıda bakılmaktadır. Belçika'da barış zamanı askeri mahkemeler mevcut iken 01 Ocak 2004 tarihinden itibaren kaldırılmıştır. Belçika'da askeri mahkemeler mevcut iken, diğer ülkelere ayrıksı bir durum olarak askerlerin askeri suçları ile birlikte diğer bütün suçları yönünden de görevli idiler.

Macaristan'da ayrı askeri mahkemeler olmamakla birlikte, umumi yargının bir parçası olarak askeri yargı, bu mahkemelerde görev yapan üniformalı askeri hakimler ve askeri savcılık teşkilatı vardır. Askeri suçlara genel mahkemelerde bakılmaktadır. Çalışmamızda ele aldığımız diğer ülkelerde ise genel yargıdan ayrı bir askeri yargı sistemi yoktur. Fakat askeri mahkemesi olmayan bu ülkelerden, Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya ve Finlandiya'da savaş zamanı askeri mahkeme kurulabilmektedir. Letonya'da savaş zamanı askeri mahkeme kurulabilmesi için bir çalışma vardır. İsveç'te ise savaş zamanı dahi askeri mahkeme kurulamamaktadır. Askeri mahkemesi olan bu ülkelerden İrlanda hariç diğerlerinde askeri savcılık teşkilatı vardır.

Askeri mahkeme veya ayrı bir askeri yargısı bulunan ülkelerin bir çoğunda askeri yargının dayanağı anayasadır. Bu ülkelerde İrlanda hariç genelde askeri mahkemeler sürekli dir. İrlanda'da ise bir suç işlendiğinde kurulmaktadır.

Askeri mahkeme olan ülkelerde genelde askeri savcılık teşkilatları da vardır. Macaristan'da askeri mahkeme olmamasına rağmen askeri savcılık teşkilatı vardır. Askeri mahkeme olan ülkelerden; İngiltere, İspanya, İtalya, İrlanda ve Bulgaristan'da hakim statüsünde olmayan, hatta bir çoğu hukukçu da olmayan subay üyeler askeri mahkemelerin heyetlerinde yer almaktadırlar. Macaristan'da askeri suçlara bakan Eyalet Mahkemeleri 2 subay üye ve 1 askeri hakimden oluşmaktadır. Finlandiya'da ise askeri suçların yargılmasında mahkeme 1 sivil yargıç ve 2 asker üyeden oluşmaktadır. İngiltere'de askeri mahkeme kuruluşunda subay üyeler çoğunluktadır. İrlanda'da ise askeri mahkemeler tamamen subaylardan kurulmaktadır. Almanya'da var olan ve meslekten çıkarma ve aylık kesme gibi cezalar verebilen askeri disiplin ve şikayet mahkemeleri bir sivil hakim ve iki asker üyeden oluşmaktadır. İtalya'da subay üyeler iki ay için seçilmektedirler. Ülkemizde olduğu gibi, Macaristan, Polonya, İspanya, Bulgaristan ve Romanya'da da askeri hakim ve savcılar aynı zamanda subaydır ve rütbeleri vardır.

Değindiğimiz ülkelerin hiçbirinde, ülkemizde olduğu gibi bir Askeri Yargıtay yoktur. Fakat AB üyesi olmamasına rağmen bir Avrupa ülkesi olan İsviçre'de Askeri Yargıtay vardır. Ele aldığımız bu ülkelerde askeri mahkemelerin ve genel

mahkemelerin, askeri suçlarla ilgili verdiği kararların temyiz mercii yargıtaydır. İspanya ve Polonya'da Yüksek Mahkeme, yani Yargıtay'ın askeri suçların temyiz incelemesini yapan bir özel dairesi vardır. Bazı ülkelerde askeri istinaf mahkemeleri mevcuttur. Bu askeri istinaf mahkemelerinde bir çok ülkede asker üyeler de mevcuttur. Hollanda'da da askeri suçların yargılamasını yapan sivil mahkemede ve istinaf mahkemesinde asker üye vardır.

İncelediğimiz ülkelerden, ayrı bir askeri mahkemesi olanların hiçbirinde ülkemizde olduğu gibi, bu askeri mahkemeler askeri birliklerin teşkilatlarında kurulmamışlardır. Askeri birlik komutanlarının bizde olduğu şekilde soruşturma emri vermek, tutuklama talep etmek, itiraz etmek, temyiz etmek gibi yetkileri yoktur. Hatta askeri birlik komutanlarının cezaların infazıyla ilgili bile alakaları tespit edilmemiştir. AB'ye üye ve aday ülkelerden hiçbirinde askeri mahkemelerin askeri birlik komutanları ve silahlı kuvvetlerle bizdeki kadar bağları yoktur. Bulgaristan'da olduğu gibi, hatta bazı ülkelerde askeri mahkemelerin kendi bütçeleri vardır. Bizde ise değil askeri mahkemelerin, Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin bile ayrı birer bütçesi yoktur.

Askeri mahkeme teşkilatı olan ülkelerden sadece bazılarında, bazı özel durumlarda sivil kişiler askeri mahkemede yargılanabilmektedir. Örneğin İngiltere'de ülke dışında bazı durumlarda, İngiliz ordusu mensuplarının bakmakla yükümlü olduğu kişiler ve ordunun sivil çalışanları da askeri mahkemelerde yargılanmaktadır. Ele aldığımız ülkelerde, barış zamanında, askeri mahkemelerin sivilleri yargılaması ülkemizde olduğu kadar geniş değildir. Bu ülkelerde genelde Askeri hakimler Yargıtay'a kadar seçilebilmektedirler. Yargıtay'a seçilenler, Bulgaristan'da olduğu gibi, eğer rütbeli iseler üniformalarını çıkararak görev yapmaktadırlar. Bu durum bizde sadece Anayasa Mahkemesine Askeri Yargıtay ve AYİM'den seçilen askeri hakimler için söz konusudur.

Bu ülkelerin bazılarında genel ceza kanunlarının haricinde bir askeri ceza kanunları vardır. Bazılarında da askeri ceza ile ilgili hükümler genel ceza kanunu içerisinde yer almaktadır. Ama bu ülkelerin tamamının ordularında bir disiplin sisteminin olduğu tespit edilmiştir. Hatta bazılarında bizde olduğu gibi disiplin cezası

olarak hürriyeti bağlayıcı cezalar verilebilmektedir. Yine bazılarında; Almanya'da aylığın kesilmesi veya meslekten çıkarma cezalarında olduğu gibi, disiplin cezaları bizdekinden çok daha ağırdır. Bizde olmadığı halde bu ülkelerin bazılarında emeklilik sonrasında geçerli olacak disiplin cezası verilebilmektedir. Fakat bu ülkelerin disiplin cezalarına karşı itiraz sistemleri bizden daha ileridir.

İspanya'da Yüksek Mahkemenin Askeri Dairesi, temyiz incelemesinde bulunmanın yanı sıra, orgeneral, korgeneral ve eşidi amiral rütbesindeki asker kişilerle, bazı askeri yargı organlarının üyelerinin askeri suçlarını ilk derece mahkemesi olarak yargılamakla görevlidir. Bunun haricinde diğer askeri mahkemeler içinde İspanya'da sanığın rütbesine göre tabi olduğu askeri mahkeme değişmektedir. Bu durum birkaç ülkede daha vardır ve ülkemizde general ve amirallerin işledikleri suçun⁷⁴ çeşidine göre, münhasıran Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesine ve Genelkurmay Başkanlığı Disiplin Mahkemesine tabi olmalarına benzemektedir. Romanya'da ise general ve amiraller yüksek mahkemede yargılanmaktadır.

Askeri yargısını ele aldığımız bu Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin askeri yargı sistemleri, sadece birkaçında mahkeme kuruluşunda subay üyenin hakim sayısından fazla olması yönü hariç bizim askeri yargı sistemimizden daha ileridir. AYİM örneğinde olduğu gibi bu ülkelerin hiçbirinde idari yargı içerisinde askeri idari yargı ayrılmamıştır. Ülkemiz askeri yargı sisteminin AB'ye uyumu için epey köklü değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Bunların neler olduğu aşağıdaki alt başlıkta daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Şu söylenebilir ki, Kara Avrupa'sı ülkeleri yakın zamana kadar, genelde askeri mahkemeleri mevcut iken, askeri mahkemelerini ortadan kaldırarak, askeri davaların sivil mahkemeler tarafından görülmesini sağlamak doğrultusunda bir akım içerisindeyler. Son olarak 2004 yılında Belçika ve Portekiz'de askeri mahkemeler kaldırılmıştır. Avusturya ve Danimarka'da da durum aynıdır. Askeri yargının mevcut olduğu AB üyesi ülkelerde de, bizdekinin aksine, askeri yargı üzerinde askeri otoritelerin etkisi bulunmamaktadır.

---

⁷⁴ Askeri mahkemelerin ve disiplin mahkemelerinin görevine giren suçlar.

B. Türk Askeri Yargısının Avrupa Birliği'ne Uyumu İçin Yapılması Gereken Değişiklikler

İÇEL'e göre; AB kazanımlarına uyum bağlamında Türkiye'nin iki önemli aşama kat etmesi gerekmektedir. Bunlardan birincisi AB'ye kabulde resmi görüşmelerin başlaması için aranan Kopenhag Kriterleri olarak anılan koşullara öncelikle uyulmasıdır⁷⁵ ki, Türkiye bu aşama da gerekenleri yapmıştır ve resmi görüşmeler yapılmış, müzakerelerin başlaması için 03 Ekim 2005 tarihi belirlenmiştir. Diğerisi ise Avrupa'da halen geçerli bulunan mevzuat hükümlerine Türk mevzuatının, bu arada ceza mevzuatımızın uyumlu duruma getirilmesidir.⁷⁶ Türkiye AB'ye uyum sürecinde genel ceza hukuku ile ilgili köklü değişiklikleri halen yapmaya devam etmektedir. Bu bağlamda 1632 sayılı askeri ceza kanunu ve 353 sayılı askeri mahkemeler kuruluşu ve yargılama usulü kanunu ile ilgili de ufak bazı değişiklik çalışmaları halen yapılmaktadır.

Ülkemizin AB'ye uyum sürecinde, ceza mevzuatı olarak belirtilenden sadece genel ceza hukuku mevzuatını anlamamak gerekir. AB'ye uyum sürecinde askeri ceza hukukumuzda da köklü değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Askeri yargımızda, AB'ye uyum sürecinde yapılacak bu köklü değişikliklerde aşağıda belirtilecek mevzuat ile birlikte AİHS'nin ilgili hükümleri ve AİHM'nin konumuz ile ilgili verdiği kararlarda dikkate alınmalıdır.

Avrupa Komisyonu'nun 06 Ekim 2004 tarihli Türkiye İlerleme Raporu'nda; "yargı bağımsızlığı ilkesinin, Anayasa ile güvence altına alınmakla birlikte, anayasada yer alan bazı hükümlerle zedelendiği belirtilmiştir. Ayrıca, hakim ve savcıların idari görevleri bakımından adalet bakanlığına bağlı olmaları, atanma, terfi ve denetimlerini yapan hakimler ve savcılar yüksek kurulunun kendi bütçesi ve personelinin olmaması, Adalet Bakanının bu kurulun başkanlığını yapması ve adalet bakanlığı müsteşarının da bu kurulun üyesi olması, kurulun kendi idari görevleri yönünden adalet bakanlığının personel ve teftiş dairelerine bağlı olması, kurulun

⁷⁵ Kayıhan İçel, Kopenhag Kriterleri Bağlamında Türk Ceza Hukuku, <http://www.anayasa.gov.tr/anayargi/icel.pdf>

⁷⁶ İçel, a.g.e.

adalet bakanlığının binasının içinde olması, bu şekilde idare ile ilişkili olan bu kurulun, tayin korkusu içerisinde olan hakim ve savcılarının tavır ve kararlarını etkileyebildiği⁷⁷ belirtilmiştir.

AB yolunda, 2001 yılında yayınlanan Ulusal Programımızda; "Yargı bağımsızlığını sınırlayan hükümlerin gözden geçirileceği, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yeniden yapılandırılacağı, orta vadede ise Askeri Ceza Kanunu ile 353 sayılı Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu ve 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun gözden geçirileceği"⁷⁸ belirtilmiştir. 2003 yılı Ulusal Programımızda ise; "Devletimizin temel niteliklerinin başında gelen hukuk devleti ilkesinin evrensel hukuk değerlerini benimsemiş çağdaş toplumlardaki anlayışla ülkemizde de yerleştirilmesinin gerektiği; adalet hizmetlerinin modern toplumun gereklerine uygun şekilde etkili hale getirilmesinin Hükümetin bu alandaki en önemli hedefi olduğu; bu bağlamda gerçekleştirilecek yargı reformunun demokratikleşme sürecinin temelini oluşturacağı; bu alanda öncelikli olarak, uygulamada yeknesaklığın sağlanması amacıyla, insan hakları, AIHS ve AIHM içtihatları konusunda yürütülen eğitim programlarının, yüksek mahkeme üyeleri dahil, tüm yargı mensuplarını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılarak sürdürüleceği"⁷⁹ belirtilmiştir.

Avrupa Komisyonu'nun 06 Ekim 2004 tarihli Türkiye İlerleme Raporu'nda ve 2003 yılı ulusal programımızda askeri yargı ile ilgili herhangi bir husus belirtilmediği, 2001 yılı ulusal programımızda ise orta vadede askeri yargı ile ilgili kanunların gözden geçirileceğinin belirtildiği görülmektedir. 2004 yılı ilerleme raporunda askeri yargımız ile ilgili herhangi bir hususa değinilmemiş olması ve 2001 yılı ulusal programımızda belirtmiş olmamıza rağmen şu ana kadar önemli değişikliklerin yapılmamış olmasından, Türk Askeri Yargısının mevcut durumu ile Avrupa Birliği mevzuatına uygun olduğu ve yargı bağımsızlığı ilkesini zedeleyici bir durumunun olmadığı gibi bir anlam çıkartılmamalıdır. Söz konusu ilerleme

⁷⁷ Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004, <http://ekutup.dpt.gov.tr>

⁷⁸ Ulusal Program 2001 Siyasi Kriterler, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_002.html

⁷⁹ Ulusal Program 2003 Belgesi-Siyasi Kriterler, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_2003-3.html

raporunda yargı başlığı altında belirtilen hususları askeri yargı içinde geçerli kabul edip yorumlamak gerekmekte ve 2001 yılı ulusal programımızda belirttiğimiz yasalarla ve askeri yargı ile ilgili diğer yasalarla ilgili, aşağıda belirttiğimiz doğrultuda köklü değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Üstelik yukarıda da belirtildiği üzere ülkemizin askeri yargısı ile AB'deki örnekleri arasında çok önemli farkların olduğu da apaçık ortada olduğu gibi, AIHM kararlarına göre de askeri yargımızın mevcut yapısı ve işleyişi ile yargı bağımsızlığına aykırı olan bir çok yönü mevcuttur. Bu sebeplerle ülkemizin AB'ye uyum sürecinde köklü değişiklikler yapması gerekli önemli bir alanda askeri yargıdır.

Gerçi yakın zamanda askeri yargı ile ilgili yasalarda bazı ufak tefek değişiklikler yapılmıştır. Ama bunlar çok yetersizdir ve aşağıda belirttiğimiz, ülkemizin askeri yargısında yapılması gerekli reform niteliğinde önemli değişikliklerle ilgili şu ana kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Bilindiği üzere Avrupa Birliği'nin üye sayısı 2004 Mayıs'ında 15'ten 25'e yükselmiştir. Genişleyen bu yapı içerisinde yönetim mekanizmalarının artan yük nedeniyle tıkanmaması için sistemi yeniden düzenlemek gerekmiştir. Bu amaçla Avrupa Birliği'nin yapılarını şekillendiren ve geride bıraktığımız yaklaşık 50 yıl boyunca AB'ye üye ülkelerce kendi aralarında imzalanan çok sayıda anlaşmanın yerine geçen, Avrupa Birliği'nin ne olduğunu, neleri yapıp yapamayacağını tek bir belge içerisinde toplayan bir Avrupa Birliği Anayasası hazırlanmıştır. Bu Anayasa mevcut 25 üye ülkenin liderleri tarafından 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. Bu imza törenine katılan 3 aday ülkenin⁸⁰ liderleri de Nihai Senedi imzalamıştır. Bu törende, aday ülke olarak ülkemizi temsilen katılan Başbakan ve Dışişleri Bakanı'da ülkemiz adına Nihai Sened'e imza atmıştır. Nihai Senet; AB'de imzalanmış Antlaşmaları ve AB Anayasası mevzuatını içermektedir.⁸¹

AB Anayasası, 12 Ocak 2005 tarihinde AB Parlamentosu'nda onaylanmış ve kabul edilmiştir. Fakat AB Anayasası'nın yürürlüğe girebilmesi için üye ülkelerin

⁸⁰ Bulgaristan, Romanya ve Türkiye.

⁸¹ Sabah Gazetesi, 30 Ekim 2004, <http://www.sabah.com.tr/2004/10/30/siy103.html>

onayı gerekmektedir.⁸² Üye ülkelerde ya bunu referanduma götürecekler, ya da Meclislerinde onaylayacaklardır. Tüm üyelerin Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe kesin üye olacağı 2007 yılına kadar bu onayı vermesi gerekmektedir. AB Anayasası mevcut üyelerin tamamından onay aldıktan sonra yürürlüğe girecektir.⁸³

İşte yürürlüğe girdiğinde ülkemiz için de bağlayıcılığı olacak olan AB Anayasası'na konumuz açısından bakmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz. AB Anayasası'nda askeri yargı ile ilgili direkt bir hüküm yoktur. Askeri yargının da yargının bir parçası olması sebebiyle AB Anayasası'nda yargı ile ilgili hükümler incelendiğinde, 2'nci bölümde yer alan "Başlık VI: Adalet" başlığı altındaki Madde II-47'nin ikinci fıkrasında; "Herkes, daha önce yasalarca oluşturulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemede, makul bir süre içinde, adil ve açık bir duruşma yapılması hakkına sahiptir..." hükmü görülmektedir.⁸⁴ Ülkemizde askeri yargıda mevcut mahkemelerin dayanağı yasalardır ve sıkıyönetim mahkemeleri hariç suç işlenmeden evvel oluşturulmuşlardır. Bu açıdan sadece sıkıyönetim mahkemelerinin suç işlenmeden evvel oluşturulmamış olmaları sebebiyle AB Anayasasının bu hükmüne aykırı olduğunu, ülkemiz askeri yargısında mevcut diğer mahkemelerin ise suç işlenmeden evvel ve yasayla kurulma şartlarına uygun olduklarını belirtebiliriz. Ayrıca bu mahkemelerin, yine sıkıyönetim mahkemeleri hariç, özellikle adli yargımıza göre makul bir sürede yargılama yaptıklarını da belirtebiliriz.

Fakat ülkemiz askeri yargısındaki bu mahkemelerin, tezimiz içerisinde açıkladığımız sebepler dolayısıyla "bağımsız ve tarafsız olduklarını, adil yargılama yaptıklarını" söyleyemeyiz. Bu sebeple ülkemizde askeri yargıda mevcut mahkemelerin, tezimizde belirttiğimiz sebepler dolayısıyla⁸⁵ mevcut durumları

⁸² <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~3@nvid~523250,00.asp>

⁸³ http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/10/041029_ab_anayasa_sorucevap.shtml

⁸⁴ **Avrupa Birliği Anayasası**, Kocaeli Barosu Yayını, 2004.

⁸⁵ Disiplin mahkemelerinin tamamen subaylardan oluşması, askeri mahkemelerde subay üye bulunması, Komutanlara bazı yargısal yetkilerin tanınması, AYİM'de mevcut kurmay subay üyelerin durumu, 1602 sayılı AYİM Kanununun 52'nci maddesi uyarınca dava ile ilgili bazı belgelerin, bazı sebeplerle (Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliğine ve yüksek menfaatlerine ilişkin olma vs.) idare tarafından gerekçe bildirmek suretiyle AYİM'e verilmeyebilmesi, ayrıca AYİM'de görülmekte olan dava ile ilgili gizli belgeleri tarafların inceleyememesi, askeri yargıda mevcut mahkemelerin bir çok yönden idare ile ilişkili olması, ayrı bütçelerinin olmaması, askeri hakimlerin bazı yönlerden güvencesiz olmaları, askeri hakimlerin rütbe taşımaları sebebiyle kendi aralarında birbirlerinin ve üst rütbeli diğer subayların etkisi altında kalabilmeleri.

itibariyle AB Anayasası'na da uygun olmadıklarını belirtebiliriz. AB Anayasasının birinci bölümünde yer alan "Birlik'in değerleri" başlıklı 2'nci maddesinde Avrupa Birliği'nin en temel değerleri sayılmış ve bu değerler arasında "hukuk devleti kriteri" de belirtilmiştir. Bu maddede belirtilen Birlik'in değerlerine uymama yaptırımını birinci bölüm 58'nci maddeye göre; Birlik'e üyelik haklarının geçici olarak askıya alınmasıdır. Yargı bağımsızlığını ve idarenin yargısal denetimini⁸⁶ tam tesis edememiş bir devletin hukuk devleti kriterine uyduğu söylenemez. Bu sebeple AB'ne üye bir ülkenin üyeliğinin askıya alınmasını gerektirecek kadar önemli sebeplerden biri olan hukuk devleti kriterine bağlı olmamak, bu kriteri tam olarak yerine getirememiş birlik üyeliğine aday bir ülkenin birliğe tam üye yapılmaması için bir neden teşkil edebilir. Bu açıdan, AB'ye tam üyelik yolunda, ileride önümüze engel olarak çıkmaması için askeri yargımızın bir an evvel, ülkemiz için ileride bağlayıcı duruma gelecek olan AB Anayasası'na uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Biz ülkemizde askeri yargının kalkmasından ziyade var olması taraftarıyız.⁸⁷ Zira, ülkemizde yargıda ihtisaslaşmaya gidildiği bir zamanda, askeri yargı gibi çok özel bir alanın yargı görevi, genel ceza mahkemelerine verilirse, genel ceza mahkemeleri bu yükün altından kalkamayabilirler. Askeri mahkemelerin verimliliği ölçüsünde yargılama yapamayabilirler. Bilindiği üzere, günümüzde Türk adli yargısı, gerek yargılamasının işleyişi gerekse personel ve altyapıyı oluşturan diğer maddi araçları bakımından büyük bir kriz içerisinde. Adli yargının bu sorunlarına çözüm üretmek için çalışmalar devam etmektedir.⁸⁸ Adli yargıda davaların çözümünün çok uzun zaman aldığı ve anılan yargının ağır bir iş yükü altında bulunduğu ispat edilmesine gerek duyulmayacak şekilde herkes tarafından bilinen bir gerçekliktir. Ağır bir krizle karşı karşıya bulunan adli yargıya bir de askeri uyuşmazlıkların çözümünü devretmek, adli yargıdaki krizi daha da ağırlaştırmak demektir. Ayrıca, şu

⁸⁶ Askeri idari yargı açısından.

⁸⁷ Askeri Yargıtay Başkanı Hakim Tuğamiral Ferhat Ferhanoğlu'da Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yılı Sempozyumunun kapanış konuşmasında; "Askeri Yargıtay'ın ve Askeri Mahkemelerin tümüyle henüz işlevini bitirmediğini, görevlerine devam etmesi gerektiğini, ...ama eksikleri varsa bunların da giderilmesi gerektiğini..." belirtmiştir. Bkz. Ferhat Ferhanoğlu, "Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yılı Sempozyumunun Kapanış Konuşması", **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara, 2004, s.143 vd.

⁸⁸ Bu hususta yapılanlardan biri de iş yükü çok az olan küçük adliyelerin kapatılması, böylelikle yapılan personel tasarrufundan elde edilen personelin, iş yükü çok fazla olan adliyelere atanarak, bu adliyelere personel takviyesi yapılmasıdır.

an için bu hususa ihtiyaç da yoktur. Çünkü, Türk askeri yargısı; gerek fiziksel altyapı, gerekse işleyiş hızı bakımından Türk adli yargısından daha iyi bir konumda bulunmaktadır.⁸⁹ Biz Ülkemizde askeri yargının varlığının devamını savunmakla birlikte, AB'ye uyum sürecinde askeri yargımızın AB'ye uyumu ve yargı bağımsızlığının tesisi için, çalışmamızda belirttiğimiz reformların bir an evvel yapılması gerektiğini belirtmekteyiz.

Bu bağlamda Türk askeri yargısı bakımından öncelikle ele alınması gerekli iki önemli sorun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, askeri mahkemelerin, Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin ve disiplin mahkemelerinin kuruluşunda subay üyelerin bulunmasıdır.⁹⁰ Hukuk fakültesi mezunu olmadan ve hukuk nosyonunu kazanmadan bir kimsenin hakim olması halinde o kimsenin ihtilafları hukuka uygun bir şekilde çözüp çözemeyeceği, tarafsız ve adil bir karar verip veremeyeceği gibi zihinlerde bir çok soru oluşmaktadır. İyi yetişmiş bir askeri yargıcın olaya uygulanacak kuralları en iyi onun bileceği anlayışından hareketle askeri mahkemelerin, Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin ve disiplin mahkemelerinin bünyesinden subay üyeler çıkartılmalı sadece askeri hakimlere yer verilmelidir.⁹¹ Ayrıca, Usul kanunları açısından eğer askeri hakim, çözümü özel ve teknik bir bilgiyi gerektiren askeri bir sorunla karşı karşıya bulunursa, subaylar dahil her çeşit askeri personelden bilirkişi olarak yararlanma olanağına sahiptir. Bu sebeple onların askeri bilgilerinden ve tecrübelerinden istifade etmek gibi bir amaçla askeri mahkemelerin kuruluşunda subay üye bulunmasına gerek yoktur.

⁸⁹ Dursun, a.g.e.

⁹⁰ Kemal Gözler'e göre; "Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin ve askeri mahkemelerin kuruluşlarında bulunan hakim sınıfından olmayan subay üyelerin varlığı bu mahkemelerin bağımsızlığına gölge düşürmektedir. Bu mahkemelerdeki subay üyelerin statüsü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin aradığı bağımsızlık ve tarafsızlık şartlarına uymamaktadır. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve askeri mahkemelerde subay üye bulundurulması sistemine ya son verilmeli, ya da bu subay üyelerin bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlayıcı ciddi teminatlar getirilmelidir. Keza disiplin mahkemelerinin mevcut kuruluş tarzı tamamen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırıdır. Bu mahkemelerin kuruluş tarzı ise bütünüyle değiştirilmelidir." Bkz. Kemal Gözler, "Askeri Yargı Organlarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Uygunluğu Sorunu", *İnsan Hakları Yıllığı*, C:21-22, 1999-2000, s.88, www.anayasa.gen.tr/askeriyargi

⁹¹ Bu fikri sadece biz taşımamaktayız. Bir çok akademisyenle birlikte askeri yargının mensupları da bu konuda genelde aynı fikre sahiptirler. Askeri Yargıtay Eski Başkanlarından Emekli Hakim Tuğgeneral Fahrettin Demirağ'da; "Askeri mahkemelerin bağımsızlığına gölge düşüren subay üye ve askeri hakim statülerinin düzenlenmesi gerektiğini... Bu konuda bir an önce yasal düzenleme yapılmazsa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne müracaatların artacağını" belirtmiştir. Bkz. Erkan Acar, *Askeri Yargıya Askerden Eleştiri*, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5>

Askeri yargı bakımından alınması gerekli ikinci tedbir; savaş, sıkıyönetim ve olağanüstü hal dönemleri de dahil olmak üzere, hiçbir zaman sivil kimselerin askeri yargıya tabi olmamalarıdır. Sivillerin askeri yargıda yargılanmalarını önleyecek bir sistemin getirilmesi sağlanmalıdır. Askeri mahkemelerin sivil şahısları yargılaması, askeri mahkemelerin kuruluş amacına⁹² aykırı düştüğü gibi, bu durum AB'ye girme aşamasında olan ülkemizde artık kaldırılması gereken bir durumdur.⁹³ Özellikle henüz silah altına alınmamış sivillerin yoğun olarak yargılandığı ve askeri yargının görev alanına giren saklı, yoklama kaçağı kalmak ve bakaya kalmak suçları bir yasal düzenleme ile adli yargının görev alanına devredilmelidir. Bu suçlardan sadece askerlik şubeleri tarafından eğitim birliklerine sevk edildikten sonra yoldan savuşanlar ile geç iltihak suretiyle bakaya kalanlar (1632 Sayılı Askeri Ceza Kanunu m.63/1-B), temadinin başladığı tarihte bu suçları işleyen kişilerin artık asker kişi sıfatlarının başladığının mevzubahis olması sebebiyle, askeri yargının görev alanında kalmalıdır. Henüz silah altına alınmamış sivil şahıslar tarafından işlenen saklı, yoklama kaçağı kalmak ve bakaya kalmak suçları, askeri yargının görevinden alınıp, adli yargıya da devredilmeden, eylemin ağırlığına ve temadinin süresine göre değişik miktarlarda idari para cezasına da dönüştürülebilir.

Ülkemizde askeri yargı ile ilgili temel sorunlar sadece bu ikisi değildir. Askeri mahkemelerin kurulması, kaldırılması ve yargı çevresinin değiştirilmesi, Milli Savunma Bakanının askeri hakimler üzerindeki gözetim ve disiplin cezası verme yetkisi, yaş sınırı nedeniyle askeri hakimlerin emekliye sevk edilmeleri, askeri hakimlerin atanmaları ve yükselmeleri ve çeşitli nedenlerle askeri hakimlerin işlerine son verme açısından askeri hakimlerin bağımsızlıklarını ve güvencelerini zedeleyen yasal düzenlemeler mevcuttur. Diğer yandan askeri mahkemelerde görev yapan askeri hakimlere doğrudan askeri makamlar tarafından verilen subay sicil notunun da askeri hakimlerin terfilerinde⁹⁴ değerlendirmeye katılması bağımsızlık ve tarafsızlık

⁹² Tezimizin birinci bölümünde de belirttiğimiz üzere; Askeri mahkemelerin kurulmasının temel amaçlarından biri, anılan mahkemelerin orduda disiplini bozabilecek hareketleri yapan kimselere karşı gerekli müeyyideleri uygulayarak bozulan disiplini kolayca yeniden tesis etmektir.

⁹³ Dursun, a.g.e.

⁹⁴ Askeri hakimlere idare tarafından verilen bu sicil notu, onların sadece yükselmelerinde değil, ayrıca atanmalarında, yurt içi ve yurt dışı kurs ve görevlere gidecek personelin seçiminde de etkili olmaktadır.

bakımından eleştirilebilecek bir diğer noktadır.⁹⁵ TANİLLİ bu konuda "Mesleki sicil notunun değerlendirilmesinde, Askeri Yargıtayın rolü ne olursa olsun, işin içine subay sicil notunun girmesiyle, askeri hakimlerin yazgısı, son bir çözümlemede askeri idari otoritelere terkedilmiş olmuyor mu?"⁹⁶ diye sormaktadır. Askeri hakim bile olsa, yargıçların terfisinde sicil notunun öneminin büyüklüğü sebebiyle bu sorunun cevabının evet olduğu açıkça ortadadır. TANÖR'de bu durumla ilgili olarak; "Askeri hakimler açısından meslekte ilerlemenin bu derece askerileşmesi, bazı yükselmelerin kuşkuyla karşılanmasına da ister istemez yol açmaktadır, ki bu kadarı bile yargıç bağımsızlığı ve tarafsızlık ilkeleri açısından sakıncalıdır"⁹⁷ demektedir.

Kanaatimizce ülkemiz açısından yapılması gereken, Kara Avrupa'sı ülkelerinde olduğu gibi askeri yargının tamamen kaldırılarak askeri suçların yargılamaının adli yargıya devredilmesi değil, askeri yargının, yargı bağımsızlığına ters düşen yönlerinin düzeltilmesidir. Üstelik ülkemizde son yıllarda adli yargı alanında ihtisaslaşmayı sağlamak amacıyla aile mahkemeleri kurulmuş, çocuk mahkemelerinin sayısı artırılmıştır. Bu yapılırken mevcut bir özel mahkemeyi kaldırmakta, herhalde yargıda ihtisaslaşma çalışmalarıyla da tezat oluşturacaktır. O halde askeri mahkemeleri günümüz şartlarına uydurmak daha uygun olacaktır. Fakat aynı şeyi disiplin mahkemeleri ve sıkıyönetim mahkemeleri için söylemek mümkün değildir. Disiplin mahkemeleri kalkmalı, sıkıyönetim mahkemelerinin kurulabilmesinin önü kapatılmalıdır. Zira disiplin mahkemeleri hiçbir teminatı ve hukuk nosyonu bulunmayan subaylardan teşekkül etmekte ve yukarıda değindiğimiz bir çok sakıncaları bulunmaktadır. Günümüz şartlarında artık sıkıyönetim mahkemelerine de gerek yoktur. Ayrıca bu mahkemelerin doğal yargıç ilkesine aykırı olduğu da apaçık ortadadır.

Disiplin mahkemeleri kaldırıldıktan sonra bunun görevine giren disiplin suçlarından önemli olanlar askeri mahkemelerin tek hakimle baktıkları suçlar

⁹⁵ Gözler, a.g.m.

⁹⁶ Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş*, 7.b., İstanbul: Cem Yayınevi, 1993, s.560.

⁹⁷ Tanör, *Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, a.g.e., s.241.

kategorisine alınmalı, daha basit olanlar ise disiplin tecavüzü statüsüne sokularak disiplin amirlerinin cezalandırma yetkisine devredilmelidir.

Türk Askeri yargısının bağımsızlığı üzerindeki en önemli etkilerden biri de, askeri hakimlerin rütbe taşımaları sebebiyle kendi içlerinden kaynaklanan sebeplerdir. Biri diğerinin amiri olmasa bile, uygulamada askeri rütbesi yüksek olan bir askeri hakim kendisini diğerine karşı her zaman amir pozisyonunda görebilmekte, yargısal faaliyetlerde bile rütbesi düşük askeri hakime, askeri hiyerarşi içerisinde davranabilmektedir. Aynı durum, rütbeli askeri hakimler ile diğer subaylar arasında da yaşanabilmektedir. Bunun önlenmesi için, gerekirse askeri hakimler üniformalarını çıkartmalı, rütbe ve askeri işaret taşımamalılar, hatta rütbesiz olarak görev yapmalıdırlar.

Bir idare organı olan askeri kurum ve birliklerin "teşkilatında" askeri mahkeme olmasını yargı bağımsızlığı yönünden izah etmek ve anlamak mümkün değildir. Bu sebeple askeri mahkemeler askeri birlik ve kurumların teşkilatından çıkartılarak, müstakil bir şekilde, bölge askeri mahkemeleri şekline getirilmelidir. Aynı şehirde var olan askeri mahkemeler aynı çatı altında birleştirilmeli ve tek çatı altında toplanmalıdır. Adli yargıda, bir şehirde nasıl bir tek adli yargı komisyonu ve Cumhuriyet Başsavcılığı varsa, askeri yargıda da bir şehirde bir tane askeri mahkeme ve askeri savcılık olmalıdır. Adli yargıda olduğu şekilde, askeri savcılıklar askeri başsavcılık olarak değiştirilmeli, askeri savcılıklarda halen var olan yardımcı savcılık kavramı kaldırılarak yardımcı askeri savcılarda askeri savcı olarak ifade edilmelidir. Ayrıca askeri mahkemeler için mevcut olan kıdemli hakimlik ifadesi askeri mahkeme başkanlığı olarak değiştirilmelidir.

Askeri mahkemelerin bölge askeri mahkemesi şekline getirilmeleriyle, komutanların askeri yargı üzerindeki yetkileri kaldırılmalıdır. Komutanlar sadece suç dosyalarını tanzim edip askeri savcılığa göndermekle yetkili ve görevli olmalıdır. Askeri hakim ve savcıların, askeri mahkemenin bulunduğu garnizondaki askeri birlik komutanı ile hiç bir hiyerarşik veya görev bağlantısı olmamalıdır. Bu yapılırken askeri hakim ve savcılar ile adli müşavirlik müessesesi birbirinden ayrılmalı, tamamen idarenin bir ajanı konumunda olan adli müşavirler askeri hakim sınıfına

mensup subaylar arasından atanmamalı, adli müşavirlikler hukuk müşavirliğine dönüştürülmeli ve adli müşavirlerinde adli yetkileri kaldırılmalıdır.

Askeri mahkemenin bulunduğu garnizonda kurulu bulunan askeri birlik, askeri mahkemeyi sadece lojman ve diğer sosyal imkanlar yönünden desteklemelidir. Bunun haricinde bölge askeri mahkemelerinin ayrı bir bütçesi olmalı, ihtiyaçlarını kendileri karşılamalı, ihtiyaçlarının temini yönünden hiçbir makama bağlı olmamalıdır. Ayrıca askeri mahkemelerin bağımsızlığının temini için yapılması gereken en önemli hususlardan biri de, askeri mahkeme ve askeri savcılıkların askeri birliklerden bağımsız ve ayrı binalarda kurulmalarıdır.

Askeri hakimlerin hukuki bilgilerinin geliştirilmesi sağlanmalı, akademik çalışma yapmaları teşvik edilmelidir. Birinci sınıfa ayrılmanın bir ön şartı olarak lisansüstü çalışma yapmış olma şartı getirilmelidir. Askeri hakimlerin atanma, yükselme, denetim ve özlük işleri Hakimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna verilmelidir.⁹⁸

Bizim fikrimiz; farklı içtihatların oluşmasını önlemek amacıyla ve Yargıtay aşamasında ceza yargısının birliğini tesis için Askeri Yargıtay'ın kaldırılması, idari yargıda yargı birliğinin tesisi amacıyla da Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin kaldırılmasıdır. Bu durumda Askeri Yargıtay'ın görevi Yargıtay'ın bir veya birkaç özel dairesince, AYİM'in görevi de eskiden olduğu gibi Danıştay tarafından yerine getirilmelidir. Bilindiği üzere hiçbir AB üyesi ülkede AYİM benzeri bir askeri idari yargı organı yoktur. Belki kurulduğu dönemde Türkiye'nin ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin içinde bulunduğu özel durumlar sebebiyle, AYİM gibi özel bir idare mahkemesine ihtiyaç duyulmuş olabilir. Ama artık günümüzde böyle bir ihtiyaçtan söz edilemez. Bu şekilde yüksek mahkemeler aşamasında yargı birliği tesis edilir ise Yargıtay'a ve Danıştay'a üye olarak seçilecek veya bu ikisinde başka bir göreve atanacak askeri hakimlerin asker kişi sıfatları sona ermelidir.

---

⁹⁸ Tabii ki, önce Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yargı bağımsızlığına aykırı bulunan yönleri düzeltildikten sonra.

Ülkemiz askeri yargısı için, AB'ye uyum sürecinde yapılmasının gerekli olduğunu söylediğimiz bu değişiklikler devrim niteliğindedir. Bilindiği üzere devrim niteliğindeki değişikliklerin bir anda ve tamamıyla yapılması çok zordur. Bu sebeple ilk aşamada bu süreçte, Askeri Yargıtay ve AYİM kalkmasa bile bu ikisine seçilen askeri hakimler, Anayasa Mahkemesine seçilenler de olduğu gibi ve yukarıda da belirttiğimiz şekilde üniformalarını çıkarmalı, asker kişi sıfatları sona ermeli ve sadece yüksek mahkeme üyesi sıfatı taşınmalıdır. Aksi takdirde üniformalı yüksek mahkeme üyeleri yükselme beklentisi içerisinde girebilmekte, bu da yargı bağımsızlığını zedelemektedir. Askeri Yargıtay ve AYİM üyelerinin seçiminde idarenin etkisi ortadan kaldırılmalı, bu yüksek mahkemelere üye seçimi tamamen Askeri Yargıtay ve AYİM üyelerinin özgür iradeleri ile yapılmalıdır. AYİM'deki kurmay subay üyeler çıkartılmalıdır.

Askeri mahkemeler için, idareden bağımsızlığın tesisi amacıyla; yukarıda belirttiğimiz, idareden ayrı bir bütçelerinin olması gibi hususlar Askeri Yargıtay ve AYİM içinde aynen uygulanmalıdır. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanununun 52'nci maddesinin son fıkrasındaki gizli kaydıyla sunulan belgelerin taraflara gösterilmeyeceği yolundaki hüküm Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6'ncı maddesinde öngörülen “adil yargılanma hakkı” ilkesine tamamen aykırıdır. Bu hükmün değişmesi gerekmektedir.

Askeri yargının bağımsızlığının tesisi ve AB'ye uyumu için bizim bu çalışmada belirttiğimiz önerilerin bir çoğunu, 1997 yılında TÜSİAD tarafından Bülent TANÖR'e hazırlatılan “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri” isimli çalışmada TANÖR’de belirtmiştir. TANÖR bu eserinde, “hukuk devletini ve yargı denetimini pekiştirmek için köklü değişikliklerin yapılmasının şart olduğunu” belirtmiş, bunun tesisi için de ilk başta ele alınması gereken konular arasında saydığı “yargı bağımsızlığı ve güvenceler açısından” başlığı içerisinde dile getirdiği öneriler arasında; “askeri yargıda, sivilleri yargılama yetkisine kesinlikle son verilmeli, tüm mahkeme üyelerinin yargıç sınıfından olması sağlanmalı, askeri hiyerarşinin bunlar üzerindeki ağırlığı kaldırılmalı, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin kurulamayacağı anayasa ve yasa değişiklikleriyle açıklığı kavuşturulmalıdır” hususlarını saymış, ayrıca idari yargı açısından da “Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin kaldırılarak

idari yargılama birliğine dönülmesinde yarar olduğunu⁹⁹ belirtmiştir. Görüldüğü üzere, bizim bu çalışmada askeri yargı ile ilgili belirttiğimiz öneriler, sadece AB'ye uyum için değil ülkemizde hukuk devletinin ve yargı denetiminin pekiştirilmesi için de gerekmektedir. Eğer AB, ülkemizi üye olarak kabul etmeyeceğini belirtse bile, Ulu Önder Atatürk'ün belirttiği çağdaş uygarlık seviyesine çıkmak için, ülkemizde demokratikleşme amacıyla, askeri yargı ile ilgili belirttiğimiz bu reformlar mutlaka yapılmalıdır.

Avrupa Komisyonu tarafından çizilen yol haritası doğrultusunda oluşturulan katılım ortaklığı belgesi ve yine aynı amaçlarla Türkiye tarafından oluşturulan ulusal programlar ile AİHM'nin Türk Askeri Yargısı ile ilgili verdiği kararlar ve AİHS'nin ilgili hükümleri doğrultusunda bütün reformlar gerçekleştiğinde, ülkemizde, başta demokratikleşme olmak üzere, insan hakları, hukuk devleti ve yargı bağımsızlığı konularında çok ciddi kazanımlar elde edilecektir.

Fakat bu reformların yapılması ile birlikte demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerini kabul etmek yetmemekte, Avrupa Birliği üyesi olmak isteyen ülkelerin bunları gündelik yaşamda da uygulamaya geçirmeleri gerekmektedir.¹⁰⁰ İşte bu bağlamda, AB'ye uyum ve yargı bağımsızlığını tesis için, Türkiye'nin askeri yargı ile ilgili yukarıda değinilen değişiklikleri bir an evvel yapması ve hayata geçirmesi gerekmektedir.

---

⁹⁹ Tanör, *Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri*, a.g.e., s.184-185.

¹⁰⁰ İçel, a.g.e.

SONUÇ

Düzenli orduların kurulması ile ortaya çıkan askeri yargının varlığı ve gerekliliği Silahlı Kuvvetlerin varlığı ile izah olunur. Askeri yargı sadece ülkemize özgü bir kurum değildir. Bir çok ülkenin kendine özgü bir askeri yargısı vardır. Her devlet kendi varlığını korumak için orduya ve milli savunmanın düzenlenmesine ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaca istinaden teşkil edilen silahlı kuvvetlerin kendine özgü bir hukuk düzeni vardır ve bu düzenin suçlarla ihlali halinde düzen ve disiplinin yeniden adaletli bir şekilde süratle temini askeri ceza yargısının temel varlık sebebinin oluşturmaktadır. Ayrıca birliklerin her zaman genel mahkemelerin olduğu yerlerde konuşlandırılmış olmamaları, sivilde karşılığı olmayan, sadece askerlik hizmetlerinin niteliğinden kaynaklanan suçların varlığı, savaş halinde genel mahkemelerin çalışamaz hale gelmeleri de askeri ceza yargısının varlığının diğer gerekçeleridir.

Askeri yargılama yetkisinin kökleri çok eskilere uzanmakla birlikte bu konudaki en esaslı hükümlere Roma hukukunda rastlanmaktadır. 15'inci yüzyılda İtalya, Fransa ve İspanya'da düzenli orduların kurulması ile birlikte ceza yargısının ilk belirtileri de görülmeye başlanmıştır. 16'ncı yüzyılda İtalya ve İspanya'da görülen savaş konseyleri ve Denetçiler askeri ceza yargısının ortaya çıkmasında önemli adım olmuştur. Avrupa'da ilk derli toplu askeri ceza kanunları 1857'de yürürlüğe giren Fransız Askeri Ceza Kanunu ile 1872'de yürürlüğe giren Alman Askeri Ceza Kanunu olmuştur.

İngiltere'de askeri hukukun başlangıcı olarak 1689 tarihli İsyana Bastırma Kanununun yürürlüğe girişi kabul olunmaktadır. İngiliz Askeri Hukuk Rehberi 18'inci yüzyıldan günümüze çok az değişikliğe uğramıştır. Amerika Birleşik Devletleri'de 18'inci yüzyılda İngiliz sistemini kabul etmiştir. 20'nci yüzyılın ilk yarısında Silahlı Kuvvetleri bulunan devletlerde askeri yargı organlarının varlığını görmek mümkündür. Yargı bağımsızlığı ilkesinin ve insan hakları alanındaki gelişmelerin tesiri ile askeri yargının bir çok ülkede değişime uğradığı görülmektedir.

Askeri yargı sisteminin bulunduğu pek çok ülkede anayasalarda askeri yargıya ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Bazı ülkelerde ise askeri yargıyı düzenleme yetkisinin yasama organına bırakıldığı görülmektedir.

Askeri yargı genel olarak özel bir yargı kolu olduğu yönünde değerlendirilmektedir. Askeri yargının özelliği, Silahlı Kuvvetlerin yapısı ile doğrudan ilgili olmasıdır. Askeri yargının, disiplin, itaat ve otorite esasına oturtulan bir yapı ile, bağımsız ve yansız olması gereken bir yapı arasında, gerekli uyum ve örtüşmeyi sağlamak oldukça güçtür.

Askeri Ceza Hukukunun konusu, esas itibariyle, Askeri Ceza Kanunu ile diğer askeri kanunlarda yazılı suçlarla, bunların gerekli kıldığı müeyyidelerin incelenmesinden ibarettir. Bütün ceza kanunlarında olduğu gibi, Askeri Ceza Hukukunun da başlıca kaynağı kanundur. Askeri ceza kanununun özellikleri, diğer ceza kanunlarından farksızdır. Yani bu kanun da eskilik, kültürel, siyasilik ve eşitlik niteliklerine sahiptir.

Askerlik hizmetinin gereklerine uygun bir askeri yargı anlayışına karşı olmak gereksizdir. Askeri yargı, her mesleğin kendi yargılaması olmalıdır fikrini de yansıtmamaktadır. Aslında askeri mahkemelerin gerekliliği konusunda uyuşmazlık bulunmamakta; tartışmalar, askeri mahkemelerin görev alanlarının genişliği ile bu mahkemelerin yargı bağımsızlığı ilkesine uygun biçimde kurulup işletilmeleri konularında yoğunlaşmaktadır.

Askeri yargının varlığını eleştirenlerin kriterleri genel olarak; askeri yargının sivil toplum ve çağdaş hukuk anlayışıyla bağdaşmadığı, bu yargı düzeninin bağımsız olmadığı, farklı yargı düzenlemeleri nedeniyle içtihat uyuşmazlıklarının ortaya çıktığı, doğal yargıç ilkesinin ihlal edildiği sebeplerine dayanmakta olup, askeri yargının varlığını eleştirenler askeri yargının genel yargı içinde eritilmesini savunmaktadırlar. Askeri yargının varlığını savunan görüşler ise fikirlerini, hazır olma kuralı, askeri itaat kuralı, askeri yargının ordu mensuplarınca dağıtılması gereği ve seri şekilde yargılanma esaslarına dayandırmaktadırlar.

Halen askeri yargının kuruluşu ile ilgili, Dünya'da üç büyük sistem yürürlükte bulunmaktadır. Bunlar; Anglo-Amerikan Ülkeleri Common Law sistemi, Kara Avrupası Civil Law (Romanist Sistem) sistemi ve eski SSCB Ülkeleri Hukuk Sistemidir. Bu sistemlerde üniformalı askeri hakimlerin görev yaptığı ülkeler bulunmakla birlikte, tamamen sivil hakimlerin veya askeri hakim olarak nitelendirilen sivil hakimlerin görevlendirildiği ülkeler de mevcuttur.

Ülkemizde askeri yargı dayanağını anayasadan almaktadır. Anayasanın 145'inci maddesi uyarınca, askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yerine getirilmektedir. Askeri mahkemelerde kamusal iddia görevi askeri savcılar tarafından, disiplin mahkemelerinde ise teşkilatında disiplin mahkemesi kurulan askeri birliğin komutanı tarafından yerine getirilmektedir. Ayrıca Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi de anayasada belirtilmiş birer askeri yüksek yargı organıdır. Ülkemiz askeri yargısında bunların haricinde bir de sıkıyönetim zamanında kurulabilen sıkıyönetim mahkemeleri mevcuttur.

Türk Yargı Sisteminin yapısı içinde askeri ceza yargı organlarının olağan ve genel mahkemelere nazaran özel yargılama makamları olduğu kabul edilmektedir. Ülkemizde, genel yargıdan tamamen bağımsız olarak teşkil edilen askeri yargı tek dereceli olup istinaf derecesi kabul edilmemiştir. Askeri yargının bu şekilde örgütlenmesinin ceza yargısında yargılama birliğini zedelediği öne sürülmektedir. Bunun en önemli gerekçesi olarak da askeri mahkemelerce verilen kararların Askeri Yargıtay'da, adliye mahkemelerince verilen kararların ise Yargıtay'da incelenmesi durumunda ortaya çıkan farklı içtihatları birleştirme olanağının bulunmaması ve aynı hukuk kuralının bu yüzden farklı değerlendirilmesidir.

Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, ülkemizde askeri yargı alanındaki ikinci yüksek mahkemedir. AYİM, Türk Milleti adına askeri olmayan makamlarca tesis edilmiş olsa bile, asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlem ve eylemlerden doğan uyuşmazlıkların ilk ve son derece mahkemesi olarak yargı denetimini ve diğer kanunlarda gösterilen görevleri yapmaktadır. Askeri idari yargı alanında, inceleme konusu yaptığımız Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkeler

içerisinde ÷lkemiz haricinde başka bir ÷lkede, AYİM benzeri bir askeri idari yargı organı olan ÷lke yoktur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, çeşitli kararlarında, mahkemelerin bağımsızlığı açısından Türk Askeri Yargısında askeri hakimlerin hukuki statüsünü incelemiş ve benimsediğı objektif ölçüte göre Türk askeri yargısının, diğere ÷lkelerin askeri yargı düzenlerinde de sorun oluşturan yansız ve bağımsız olmama sorunu ile karşı karşıya bulunduğunu belirtmiştir.

AB'ye üye ve aday ÷lkelerden, İngiltere, İspanya, İtalya, Yunanistan, Polonya, İrlanda, Slovakya, Lüksemburg, Romanya ve Bulgaristan'da genel yargıdan ayrı askeri mahkeme teşkilatları vardır. Umumi mahkemelerin haricinde bir askeri mahkemesi olmayan diğere ÷lkelerde ise askerlerin görevleri ile ilgili suçlarına genel mahkemelerde bakılmaktadır. Fransa'da ise sadece ÷lke dışında suç işleyen askerleri yargılamak üzere Paris askeri mahkemesi vardır. Danimarka'da da sadece açık denizde bulunan savaş gemilerinde ve Grönland'da işlenen suçlar için askeri mahkeme kurulabilmektedir. Bunların haricinde Fransa'da ve Danimarka'da askerlerin görevleri ile ilgili suçlarına genel yargıda bakılmaktadır. Bu ÷lkelerden İrlanda hariç genelde askeri mahkemeler sürekli dir. İrlanda'da ise askeri mahkemeler bir suç işlendiğinde kurulmaktadır. Macaristan'da ayrı askeri mahkemeler olmamakla birlikte, umumi yargının bir parçası olarak askeri yargı vardır. Zira bu mahkemelerde askeri suçların yargılmasında askeri hakimler görev yapmaktadır. Askeri savcılık teşkilatı ise vardır. Askeri suçlara genel mahkemelerde bakılmaktadır.

Askeri mahkemesi olmayan AB üyesi ÷lkelerden, Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya ve Finlandiya'da savaş zamanı askeri mahkeme kurulabilmektedir. Letonya'da ise savaş zamanı askeri mahkeme kurulabilmesi için bir çalışma vardır. İsveç'te ise savaş zamanı dahi askeri mahkeme kurulamamaktadır. Askeri mahkeme veya ayrı bir askeri yargısı bulunan ÷lkelerin bir çoğunda askeri yargının dayanağı anayasadır.

Askeri mahkeme olan ÷lkelerde genelde askeri savcılık teşkilatları da vardır. Macaristan'da askeri mahkeme olmamasına rağmen askeri savcılık teşkilatı vardır.

Askeri mahkeme olan ülkelerden; İngiltere, İspanya, İtalya, İrlanda ve Bulgaristan'da hakim statüsünde olmayan, hatta bir çoğu hukukçu da olmayan subay üyeler askeri mahkemelerin heyetlerinde yer almaktadırlar. İtalya'da subay üyeler iki ay için seçilmektedirler. Ülkemizde olduğu gibi, Macaristan, Polonya, İspanya, Bulgaristan ve Romanya'da da askeri hakim ve savcılar aynı zamanda subaydır ve rütbeleri vardır. Almanya'da askeri mahkemeler olmamasına rağmen meslekten çıkarma ve aylık kesme gibi cezalar verebilen askeri disiplin ve şikayet mahkemeleri vardır.

AB'ye üye ve aday ülkelerin hiçbirinde, ülkemizde olduğu gibi bir Askeri Yargıtay yoktur. Askeri mahkemelerin ve genel mahkemelerin askeri suçlarla ilgili verdiği kararların temyiz mercii yargıtaydır. İspanya ve Polonya'da Yüksek Mahkeme, yani Yargıtay'ın askeri suçların temyiz incelemesini yapan bir özel dairesi vardır. Bazı ülkelerde askeri istinaf mahkemesi mevcuttur. Bu askeri istinaf mahkemelerinde de bir çok ülkede asker üyeler mevcuttur. Hollanda'da da askeri suçların yargılmasını yapan sivil mahkemede ve istinaf mahkemesinde asker üye vardır.

İncelediğimiz ülkelerden, ayrı bir askeri yargı teşkilatı olanların hiçbirinde ülkemizde olduğu gibi, bu askeri yargı organları askeri birliklerin teşkilatlarında kurulmamışlardır. Askeri birlik komutanlarının bizde olduğu şekilde soruşturma emri vermek, tutuklama talep etmek, itiraz etmek, temyiz etmek gibi yetkileri yoktur.

Askeri yargı teşkilatı olan ülkelerden sadece bazılarında, bazı özel durumlarda sivil kişiler askeri mahkemede yargılanabilmekle birlikte, bu ülkelerin hiçbirinde barış zamanında, askeri mahkemelerin sivilleri yargılaması ülkemizde olduğu kadar geniş değildir. Bu ülkelerde genelde askeri hakimler yargıtaya kadar seçilebilmektedirler. Yargıtaya seçilenler, Bulgaristan'da olduğu gibi, eğer rütbeli iseler üniformalarını çıkararak görev yapmaktadırlar. Bu durum bizde sadece Anayasa Mahkemesine Askeri Yargıtay ve AYİM'den seçilen askeri hakimler için söz konusudur.

Bu ülkelerin bazılarında genel ceza kanunlarının haricinde bir askeri ceza kanunları vardır. Bazılarında da askeri ceza ile ilgili hükümler genel ceza kanunu

içerisinde yer almaktadır. Ama bu ülkelerin tamamının ordularında bir disiplin sistemi mevcuttur. Bizde olmadığı halde bu ülkelerin bazılarında emekli askeri personele dahi disiplin cezası verilebilmektedir. Fakat bu ülkelerin disiplin cezalarına karşı itiraz sistemleri bizden daha ileridir.

İspanya'da Yüksek Mahkemenin Askeri Dairesi, temyiz incelemesinde bulunmanın yanı sıra, orgeneral, korgeneral ve eşidi amiral rütbesindeki asker kişilerle, bazı askeri yargı organlarının üyelerinin askeri suçlarını ilk derece mahkemesi olarak yargılamakla görevlidir. Bunun haricinde diğer askeri mahkemeler içinde İspanya'da sanığın rütbesine göre tabi olduğu askeri mahkeme değişmektedir. Bu durum birkaç ülkede daha vardır ve ülkemizde general ve amirallerin işledikleri suçun çeşidine göre, münhasıran Genelkurmay Başkanlığı Askeri Mahkemesine ve Genelkurmay Başkanlığı Disiplin Mahkemesine tabi olmalarına benzemektedir. Romanya'da ise general ve amiraller yüksek mahkemede yargılanmaktadır.

Askeri yargısını ele aldığımız bu Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin askeri yargı sistemleri, sadece birkaçında mahkeme kuruluşunda subay üyenin hakim sayısından fazla olması yönü hariç bizim askeri yargı sistemimizden daha ileridir. AYİM örneğinde olduğu gibi bu ülkelerin hiçbirinde idari yargı içerisinde askeri idari yargı ayrılmamıştır. Ülkemiz askeri yargı sisteminin AB'ye uyumu için reform niteliğinde değişikliklerin yapılması gerekmektedir.

Kara Avrupası ülkelerinin yakın zamana kadar, genelde askeri mahkemeleri mevcut iken, askeri mahkemelerini ortadan kaldırarak askeri davaların sivil mahkemeler tarafından görülmesini sağlamak doğrultusunda bir akım içerisinde oldukları görülmektedir. Son olarak 2004 yılında Belçika ve Portekiz'de askeri mahkemeler kaldırılmıştır. Avusturya ve Danimarka'da da durum aynıdır. Askeri yargının mevcut olduğu AB üyesi ülkelerde de, bizdekinin aksine, askeri yargı üzerinde askeri birimlerin kontrolü bulunmamaktadır.

Avrupa Komisyonu'nun 06 Ekim 2004 tarihli Türkiye İlerleme Raporu'nda ve 2003 yılı ulusal programımızda askeri yargı ile ilgili herhangi bir husus belirtilmediği, 2001 yılı ulusal programımızda ise orta vadede askeri yargı ile ilgili

bazı kanunların gözden geçirileceğinin belirtildiği görülmektedir. 2004 yılı ilerleme raporunda askeri yargımız ile ilgili herhangi bir hususa değinilmemiş olması ve 2001 yılı ulusal programımızda belirtmiş olmamıza rağmen şu ana kadar bahsi geçen askeri yargı ile ilgili yasalarda önemli değişikliklerin yapılmamış olmasından, Türk Askeri Yargısının mevcut durumu ile Avrupa Birliği mevzuatına uygun olduğu ve yargı bağımsızlığı ilkesini zedeleyici bir durumunun olmadığı gibi bir anlam çıkartılmamalıdır. Söz konusu 06 Ekim 2004 tarihli ilerleme raporunda yargı başlığı altında belirtilen hususları askeri yargı içinde geçerli kabul edip yorumlamak gerekmekte ve 2001 yılı ulusal programımızda belirttiğimiz yasalarla ve askeri yargı ile ilgili diğer yasalarla ilgili, köklü değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Bu zorunluluk aynı zamanda, ülkemizin de imza attığı ve ileride ülkemiz için de bağlayıcı olacak olan AB Anayasası'nın üye ülkeler için öngördüğü temel değerlerden "hukuk devleti olma" ve "bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma hakkı", ayrıca ülkemiz için bağlayıcı olan AİHS'nin 6'ncı maddesinde öngörülen "adil yargılanma hakkı" ilkelerinin de bir gereğidir. Üstelik ülkemizin askeri yargısı ile AB'deki örnekleri arasında çok önemli farkların olduğu da apaçık ortadadır. Bu sebeplerle ülkemizin AB'ye uyum sürecinde köklü değişiklikler yapması gereken önemli bir alanda askeri yargıdır.

Gerçi yakın zamanda askeri yargı ile ilgili yasalarda bazı ufak tefek değişiklikler yapılmıştır. Ama bunlar çok yetersizdir ve ülkemizin askeri yargısında yapılması gerekli reform niteliğinde önemli değişikliklerle ilgili şu ana kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Türk askeri yargısı bakımından öncelikle ele alınması gerekli iki önemli sorun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, askeri mahkemelerin, Askeri Yüksek idare Mahkemesinin ve disiplin mahkemelerinin kuruluşunda subay üyelerin bulunması, diğeri ise sivil kimselerin bazı durumlarda askeri yargıda yargılanmalarıdır. Yargı bağımsızlığına aykırı olan bu iki durum bir an evvel düzeltilmelidir. Siviller savaş dönemleri de dahil olmak üzere hiçbir zaman askeri yargıya tabi tutulmamalıdır.

Ülkemizde askeri yargı ile ilgili temel sorunlar sadece bu ikisi değildir. Askeri mahkemelerin kurulması, kaldırılması ve yargı çevresinin değiştirilmesi, Milli Savunma Bakanının askeri hakimler üzerindeki gözetim ve disiplin cezası verme

yetkisinin bulunması, yaş sınırı nedeniyle askeri hakimlerin emekliye sevk edilmeleri, askeri hakimlerin atanması ve yükselmeleri ve çeşitli nedenlerle askeri hakimlerin işlerine son verme açısından askeri hakimlerin bağımsızlığını ve güvencesini zedeleyen yasal düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemelerin bir an evvel değiştirilmesi gerekmektedir.

Kanaatimizce şu aşamada, ülkemiz açısından yapılması gereken, Kara Avrupası ülkelerinde olduğu gibi askeri yargının tamamen kaldırılarak askeri suçların yargılmasının adli yargıya devredilmesi değil, askeri yargının, yargı bağımsızlığına ters düşen yönlerinin düzeltilmesidir. Üstelik ülkemizde son yıllarda adli yargı alanında ihtisaslaşmayı sağlamak amacıyla aile mahkemeleri kurulmuş, çocuk mahkemelerinin sayısı artırılmıştır. Bu yapılırken mevcut bir özel mahkemeyi kaldırmakta, herhalde yargıda ihtisaslaşma çalışmalarıyla da tezat oluşturacaktır. O halde askeri mahkemeleri günümüz şartlarına uydurmak daha uygun olacaktır. Fakat aynı şeyi disiplin mahkemeleri ve sıkıyönetim mahkemeleri için söylemek mümkün değildir. Disiplin mahkemeleri kalkmalı, sıkıyönetim mahkemelerinin kurulabilmesinin önü kapatılmalıdır. Zira disiplin mahkemeleri hiçbir teminatı ve hukuk nosyonu bulunmayan subaylardan teşekkül etmekte ve bir çok sakıncaları bulunmaktadır. Günümüz şartlarında artık sıkıyönetim mahkemelerine de gerek yoktur. Ayrıca bu mahkemelerin doğal yargıç ilkesine aykırı olduğu da apaçık ortadadır.

Askeri Yargıtay ve AYİM için fikrimiz bu ikisinin de kalkması ve ceza yargısında Yargıtay'ın, idari yargıda da Danıştay'ın tek yüksek mahkeme olmalarıdır. Fakat ülkemiz askeri yargısı için, AB'ye uyum sürecinde yapılmasının gerekli olduğunu söylediğimiz bütün bu değişiklikler devrim niteliğindedir. Bilindiği üzere devrim niteliğindeki değişikliklerin bir anda ve tamamiyle yapılması çok zordur. Bu sebeple ilk aşamada bu süreçte, Askeri Yargıtay ve AYİM kalkmasa bile bu ikisine seçilen askeri hakimler, Anayasa Mahkemesine seçilenler de olduğu gibi üniformalarını çıkarmalı, asker kişi sıfatları sona ermeli ve sadece yüksek mahkeme üyesi sıfatı taşımalarıdır. Hatta bütün askeri hakimlerin üniformalarını çıkartmaları ve sivil olmalarının gerektiği de önerimizdir. Askeri Yargıtay ve AYİM üyelerinin

seçiminde idarenin etkisi ortadan kaldırılmalı, bu yüksek mahkemelere üye seçimi tamamen Askeri Yargıtay ve AYİM üyelerinin özgür iradeleri ile yapılmalıdır.

Sayılan bu reformların yapılması ile birlikte demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerini kabul etmek yetmemekte, Avrupa Birliği üyesi olmak isteyen ülkemizin bunları gündelik yaşamda da uygulamaya geçirmesi gerekmektedir. İşte bu bağlamda, AB'ye uyum ve yargı bağımsızlığını tesis için, Türkiye'nin askeri yargı ile ilgili yukarıda değinilen değişiklikleri bir an evvel yapması ve hayata geçirmesi gerekmektedir. Bu değişiklikler sadece AB'ye uyum için değil, ülkemizde hukuk devletinin ve yargı denetiminin pekiştirilmesi için de gerekmektedir. Eğer AB, ülkemizi üye olarak kabul etmeyeceğini belirtse bile, Ulu Önder Atatürk'ün belirttiği çağdaş uygarlık seviyesine çıkmak için, ülkemizde demokratikleşme amacıyla, askeri yargı ile ilgili belirttiğimiz bu reformlar mutlaka yapılmalıdır.

YARARLANILAN YAYINLAR

ACAR Erkan, **Askeri Yargıya Askerden Eleştiri**, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTip ID=5>

AKMENER İbrahim Fevzi, "Türkiye'de Askeri Kazanın Tarihiçesi ve Tekamülü," **Askeri Adalet Mecmuası**, S:9, (Haziran: 1957).

Answers of The Austrian National Group To The Questionnaire For The Seminar on The Military Jurisdiction, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, Rhodes-Greece, 10-14 October 2001.

Answers on The Military Legal System in Finland, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, Rhodes-Greece, 10-14 October 2001.

ARASLANOVA Svetlana, "Letonya'da Askeri Mahkemelerin Oluşumu", (Çev. Hakan Özbek), **Askeri Yargıtay'ın 90'ıncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

ASLAN Muzaffer Yasin, **Askeri Yargıda Savcılık**, 1.b., Ankara: Adil Yayınevi, 1998.

Avrupa Birliği Anayasası, Kocaeli Barosu Yayını, 2004.

Avusturya'nın Ankara Büyükelçiliği Askeri Ataşeliğince, Avusturya Askeri Yargısı ile ilgili kaynak talebimize gönderilen cevap.

AYDINALP Sezai, "Askeri Hakimlik Güvencesi ve Anayasa Mahkemesi ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin Bu Konudaki Kararları Üzerine Bir İnceleme", **Danıştay Dergisi**, S:86 (Ankara, 1992).

AYHAN Önder, “2000 Yılında Yargı ve Askeri Yargı Oturumu”, **Askeri Yargıtay’ın 85’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara, 1999.

AYHAN Önder, "Türk Hukuk Sisteminde Askeri Yargı", **Askeri Yargıtay'ın Kuruluşunun 75. Yılında Sunulan Bildiri**, Ankara, 6 Nisan 1989.

BATUM Süheyl, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye**, 1.b., İstanbul: Kavram Yayınları, 1996.

BAZAN Gonzalo Francisco Ramirez, “İspanya’da Askeri Yargı”, **Askeri Yargıtay’ın 85’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.

Belçika Askeri Yargı Sistemi, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, **Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)**, (Çev. Ender Anaklı), **Askeri Adalet Dergisi**, S: 113 (Ocak, 2002).

Bulgaristan Askeri Yargı Sistemi ve İşleyişi, **Askeri Adalet Dergisi**, S:95 (Ocak, 1996).

CENTEL Nur, “Adil Yargılanma Hakkı ve Askeri Yargı”, **Askeri Yargıtay'ın 89’uncu Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu**, Ankara, 2003.

CENTEL Nur, “Türk Hukukunda Askeri Yargıda Görev Yapan Hakimlerin Hukuki Statüsü”, **Askeri Yargıtay’ın 90’ıncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara:Genelkurmay Basımevi , 2004.

CİHAN Erol-YENİSEY Feridun, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 3.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1998.

DOĞRU Osman, **İnsan Hakları Kararlar Derlemesi**, C:1, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 1998.

DOĞRU Osman, **İnsan Hakları Kararlar Derlemesi**, C: II, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 1998.

DÖNMEZER Sulhi, "2000 Yılında Yargı ve Askeri Yargı", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara, 1999.

DÖNMEZER Sulhi-ERMAN Sahir, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım**, C.1, 14.b., İstanbul: Beta Basım Yayım, 1997.

DURSUN Hasan, "Askeri Yargıya Genel Bir Bakış", **İzmir Barosu Dergisi**, S:1 (2001), http://www.izmirbarosu.org.tr/dergi/word/20011_01.doc

EFE Turgut, "Doğal Yargı Yolu ve Doğal Hakim İlkeleri Açısından Askeri Mahkemelerin ve Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin Kuruluş Biçimi", **Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 25. Yıl Armağanı Dergisi**, Ankara, 1998.

EGELAND Andrew M., "Amerikan Askeri Yargı Sistemi", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.

EREM Faruk, **Ceza Usulü Hukuku**, 5.b., Ankara: AÜHF Yayınları, 1978.

ERMAN Sahir, **Askeri Ceza Hukuku Umumi Kısım ve Usul**, 7.b., İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1983.

ERMAN Sahir, "Askeri Yargı," **Askeri Adalet Dergisi**, S:90, Ankara, (Mayıs, 1994).

ERMAN Sahir, "Askeri Yargı", **Askeri Yargıtay'ın 80'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1994)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

EROĞUL Cem, **Anatüzeeye Giriş**, 7.b., Ankara: İmaj Yayınları, 2004.

ERTOSUN Orhan, "Askeri Yargıtay Tarihçesi, Görev Yetkileri İle Sorunları", **Danıştay Dergisi**, S:11 (Ankara, 1975).

ERTÜRK Recai, "Mukayeseli Hukukta Askeri Yargı Teşkilatı, Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Askeri Hakimlerin Statüsü", **Askeri Adalet Dergisi**, S:120 (Temmuz, 2004).

EVOY Philip MC, "Birleşik Krallık Askeri Yargısında Askeri Hakimlerin Yasal Statüleri", (Çev. Abdullah Kaya), **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

EYMAR Carlos, "Askeri Hakimlerin Bağımsızlığı İle İlgili İspanyol Görüşü", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

FERHANOĞLU Ferhat, "Türk Askeri Yargı Sistemi", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.

FERHANOĞLU Ferhat, "Askeri Yargıtay'ın 90nci Kuruluş Yılı Sempozyumunun Kapanış Konuşması", **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara, 2004.

GEMALMAZ Mehmet Semih, **Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Önünde Türkiye-2-: Nihai Raporlar**, 1.b., İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1998.

GİLLİSEN John, “Askeri Hukukun Bugünkü Evrimi Üzerine Genel Bildiri I”, (Çev. Naim Sucu), **Yargıtay Dergisi**, C:8, S:1-2, (Ankara, 1982).

GİLLİSEN John, “Askeri Hukukun Bugünkü Evrimi Üzerine Genel Bildiri II”, (Çev. Naim Sucu), **Yargıtay Dergisi**, C:8, S:3, (Ankara, 1984).

GOGOS Kostas, “Yunanistan Askeri Yargı Sisteminde Askeri Hakim ve Savcılarının Yasal Statüsü”, (Çev. Hakan Ata), **Askeri Yargıtay’ın 90’ıncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

GÖZLER Kemal, “Askeri Yargı Organlarının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Uygunluğu Sorunu”, **İnsan Hakları Yıllığı**, C:21-22, 1999-2000, s.88, www.anayasa.gen.tr/askeriyargi

GÖZÜBÜYÜK A.Şeref, **Anayasa Hukuku**, 6.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2003.

GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, **Yönetmelik Yargı**, 14.b., Ankara: Turhan Kitabevi, 2001.

GÖZÜBÜYÜK A.Şeref-TAN Turgut, **İdare Hukuku**, 1.b., C:1, Ankara: Turhan Kitabevi, 1998.

GREYER Wieninger Alice, “Almanya Askeri Yargı Sistemi”, **Askeri Yargıtay’ın 90’ıncı Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

INTELİSANO Antonino, “İtalya Askeri Yargısı”, **Askeri Yargıtay’ın 80’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1994)**, (Çev. Sahir Erman), Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

Irish Military Legal System (İrlanda Askeri Hukuk Sistemi), International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, Rhodes-Greece, 10-14 October 2001.

IŞIK İhsan, "Karşılaştırmalı Askeri Yargı Sistemleri", **Askeri Adalet Dergisi**, S:119 (Ocak, 2004).

İÇEL Kayıhan, **Kopenhag Kriterleri Bağlamında Türk Ceza Hukuku**, <http://www.anayasa.gov.tr/anayargi/icel.pdf>

İNCEOĞLU Sibel, **İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı**, İstanbul: Beta Yayınları, 2002.

İsviçre Askeri Yargısı, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, **Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)**, Çev. Yusuf Şeker, **Askeri Adalet Dergisi**, S: 116 (Ocak, 2003).

İtalyan Askeri Yargı Sistemi, International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, **Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)**, (Çev. Hakan Gündüz), **Askeri Adalet Dergisi**, S: 113 (Ocak, 2002).

KAPTANOĞLU Hikmet, "Askeri Kazada Adli Amirler Arasındaki Selahiyet İhtilafları", **Ankara Barosu Dergisi**, S:5 (Ankara, 1954).

KARADENİZ Erkan, **Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Askeri Yargı**, AÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.

KARATEPE Şükrü, **İdare Hukuku**, 4.b., İzmir: Akademi Kitabevi, 1995.

KARDAŞ Ümit, **Hakim Bağımsızlığı Açısından Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yetkileri**, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, 1992.

KAYA İbrahim, "İngiltere'de Silahlı Kuvvetlerin Anayasal Konumu ve Askeri Hukuk", **Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Dergisi**, S:14, (Ankara, 2000).

KOCABEY Hamit, **Türk Askeri Yargısının Tarihi Gelişimi**, İÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997.

KOVACS Tamas, "Macaristan Askeri Yargı Sistemi", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.

KOVACS Tamas, "Macaristan Askeri Yargı Sisteminde Askeri Hakim ve Savcıların Yasal Statüleri", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'ncü Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

KÖPRÜ Orhan, "Mukayeseli Hukukta Askeri Yargı", **Askeri Adalet Dergisi**, S:93 (Mayıs, 1995).

KÖPRÜ Orhan, "Türkiye'de Askeri Yargının Doğuşu ve Gelişimi", **Askeri Adalet Dergisi**, S:89 (Ocak, 1994).

KUNTER Nurullah, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 9.b., İstanbul: Beta Yayınevi, 1989.

KUNTER Nurullah-YENİSEY Feridun, **Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 11.b., İstanbul: Beta Yayınevi, 2000.

KURU Baki-YILMAZ Ejder-ASLAN Ramazan, **Medeni Usul Hukuku**, 13.b., Ankara: Yetkin Yayınları, 2001.

LİMAN Ahmet Zeki, "İspanya Askeri Yargı Sistemi", **Askeri Adalet Dergisi**, S:118 (Eylül, 2003).

Macar Askeri Yargı Sistemi ve Askeri Savcılık Faaliyetleri, **Askeri Adalet Dergisi**, S: 99 (Mayıs, 1997).

National Report The Netherlands (Hollanda Askeri Yargı Sistemi), International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, (Çev. Yusuf Şeker), **Askeri Adalet Dergisi**, S: 115 (Eylül, 2002).

NO Eduardo-MAGALHAES Louis, "İspanya Askeri Yargısı", **Askeri Yargıtay'ın 80'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1994)**, (Çev. Tarkan Bilgen), Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

OKŞAR Mustafa, **Doğal Yargıç İlkesi Açısından Askeri Yargıda Mahkemelerin Kuruluşu**, MÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Questionnaire on Military Jurisdiction of the International Society For Military Law and The Law of War, Military Legal System in Germany (Almanya Askeri Hukuk Sistemi), (Çev. Ertan Aydil), **Askeri Adalet Dergisi**, S: 114 (Mayıs, 2002).

ÖZBUDUN Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 8.b., Ankara: Yetkin Yayınları, 2004.

PETKOV Petyo, "Askeri Yargıda Bulgar Hakimlerin Statüsü", (Çev. Derya Yaman), **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

PETRUSZYNSKI Marek, "Polonya'da Askeri Hakimlerin ve Adli Müşavirlerin Hukuksal Statüleri", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

PISTOL Ştefan, "Romanya Hukuk Sisteminde Askeri Mahkemelerin Yeri", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

PORETSCHKİN Alexander, "Almanya'da Yargılama ve Askeri Yargılama", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.

Portekiz'in Ankara Büyükelçiliğinden yapılan kaynak talebimize, Portekiz'in Roma Askeri Ataşesi tarafından gönderilen cevap.

RANT James W., "İngiltere Askeri Yargı Sistemi", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.

RAYMUNDOV P.I., "Bulgaristan Cumhuriyeti'nde Askeri Yargı Düzeni", **Askeri Yargıtay'ın 85'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1999.

RYDİNG-BERG Stefan, "İsveç'te Askeri Yargı ve Asker Kişilerin İşledikleri Suçların Kimi Açılardan Ele Alınması", (Çev. Ersin Karatekin), **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

Sabah Gazetesi, 30 Ekim 2004, <http://www.sabah.com.tr/2004/10/30/siy103.html>

SABUNCU Yavuz, **Anayasaya Giriş**, 9.b., Ankara: İmaj Yayıncılık, 2003.

SCANDURRA Giuseppe, "İtalya Askeri Yargısı", **Askeri Yargıtay'ın 80'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1994)**, (Çev. Sahir Erman), Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

SEVENTER M.Van, "Hollanda Askeri Yargı Sistemi", (Çev. Ersin Karatekin) **Askeri Yargıtay'ın 90'nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 2004)**, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2004.

SEVİĞ Vasfi Raşid, **Askeri Adalet**, Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, 1955.

SOYSAL Mümtaz, **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, 11.b., İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1997.

Summary of the Military Justice System and Court-Martial Procedures of the United States of America (Amerika Birleşik Devletleri Askeri Adalet Sistemi), International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos), (Çev. Yusuf Şeker), Askeri Adalet Dergisi, S: 117 (Mayıs, 2003).

ŞEN Ersan, 1962-1997 Anayasa Mahkemesi Kararlarında Ceza Hukuku Ceza Özel Hukuku Ceza Yargılaması Hukuku Ceza İnfaz Hukuku, 1.b., İstanbul: Beta Yayınevi, 1998.

TANILLİ Server, Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş, 7.b., İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.

TANÖR Bülent, Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 1997.

TANÖR Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, 3.b., İstanbul: Yön Matbaası, 1994.

TAŞKIN Rifat, Askeri Ceza Kanunu Şerh, 8.b., Ankara: Harp Okulu Basımevi, 1946.

TEZCAN Durmuş-ERDEM Mustafa Ruhan-SANCAKDAR Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, 1.b., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.

TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, 8.b., İstanbul: Beta Yayınları, 2003.

TOROSLU Nevzat, Ceza Muhakemesi Hukuku, 1.b., Ankara: Savaş Yayınevi, 1998.

TÜRK Hikmet Sami, “2000 Yılında Yargı ve Askeri Yargı Oturumu”, **Askeri Yargıtay’ın 85’nci Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu (6-7 Nisan 1999)**, Ankara, 1999.

Türkiye ve Dünyada Askeri Ceza Yargısı, Askeri Adalet İşleri Başkanlığı.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004, <http://ekutup.dpt.gov.tr>

UK Group Response (İngiltere Askeri Hukuk Sistemi), International Society For Military Law and The Law of War Seminar on The Military Jurisdiction, **Askeri Yargılama Yetkisi Semineri (10-14 Ekim 2001/Rodos)**, (Çev. Ertan Aydil), **Askeri Adalet Dergisi**, S: 114 (Mayıs, 2002).

Ulusal Program 2001 Siyasi Kriterler, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_002.html

Ulusal Program 2003 Belgesi-Siyasi Kriterler, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_2003-3.html

Ulusların Yargı Sistemleri ve Hukuku, (Çev. Sait Rezaki), Adalet Bakanlığı Yayını No:27, Ankara: Yarıaçık Cezaevi Matbaası, 1976.

ÜÇOK Coşkun-MUMCU Ahmet, **Türk Hukuk Tarihi**, Gözden Geçirilmiş 7.b., Ankara: Savaş Yayınları, 1991.

YILMAZLAR İrfan-KAYA Abdullah-DAĞ Rıdvan, “Askeri Yargılama Yetkisi (Military Jurisdiction) Semineri Sonuç Raporu (10-14 Ekim 2001/Rodos)”, **Askeri Adalet Dergisi**, S: 113 (Ocak, 2002).

http://www.antenna-tr.org/htmlcode/bolum_1_02_b_01_d_kitap_brosur_yayinlama_dagitma.htm

http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/10/041029_ab_anayasa_sorucevap.shtml

<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~3@nvid~523250,00.asp>

http://www.hukuki.net/uploaded/ekitap/avrupa/bolum_1a1.htm

